

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**GELENEKSEL TÜRK AİLESİNDEKİ
DÖNÜŞÜMÜN SOSYAL POLİTİKAYA ETKİSİ**

Furkan Düzenli
2501090623

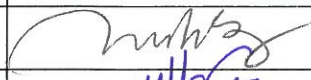
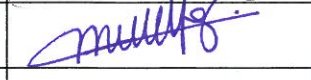

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Umut Omay

İstanbul 2011

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz ÇALIŞMA EKONOMİSİ Bilim Dalında 2501090623 numaralı FURKAN DÜZENLİ’NİN hazırladığı “GELENEKSEL TÜRK AİLESİNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN SOSYAL POLİTİKAYA ETKİSİ” konulu YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği’nin 15.Maddesi uyarınca 05/07/2011 SALI günü Saat:14:00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....*Kabulu*.....’ne* OYBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.MAHFUZ SÖYLEMEZ	<i>Kabul</i>	
DOÇ.DR.MELTEM GÜNGÖR DELEN	<i>Kabul</i>	
YRD.DOÇ.DR.ŞEVKET KAMİL AKAR	<i>Kabul</i>	
YRD.DOÇ.DR. HASAN ŞENOCAK	<i>Kabul</i>	
YRD.DOÇ.DR. UMUT OMAV	<i>Kabul</i>	

GELENEKSEL TÜRK AİLESİNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN SOSYAL POLİTİKAYA ETKİSİ

Furkan Düzenli

ÖZ

İnsanlık tarihinin vazgeçilmez kurumlarından biri olan ve çok önemli görevler üstlenen aile kurumu, bu günde önemini sürdürmekle beraber, gelişen ve değişen sosyal yapıya paralel olarak bazı problemleri de bünyesinde taşımaktadır. Ne var ki, söz konusu problemlerin çözümü noktasında da en fonksiyonel kurumların başında yine aile gelmektedir. Aile üyelerinin rolleri ve statülerindeki değişim; tarihi süreci içerisinde ailenin dönüşümüne etki etmiş, sosyal devletin ise oluşan yeni duruma müdahil olması, bireysel sosyal politikalara önem vermesiyle gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, değişimin gerçekleşen sosyal politikalara yaptığı etki ve toplumun temeli olan aile kurumunun yaşadığı dönüşümün aile bireyleri ekseninde incelenmesi amaç edinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aile, Türk ailesindeki dönüşüm, sosyal politika,

THE EFFECT OF TRANSFORMATION IN THE TRADITIONAL TURKISH FAMILY ON SOCIAL POLICY

ABSTRACT

Institution of the family, which is essential foundation of human history and also taken on a lot of task, in spite of maintain its importance, carry along some problems with concordantly growing and changing social system. But at the point of solving the given problems, family is also the leading foundation of the most of others. The changing of family members roles and status, effected the family foundation, also social governments taking part in new consisted situation is came true with paying attention to personal social policies. In this study, taken as a goal that; the effect of changing to realized social policies and analyzing of the family foundations transformation though the line of family members.

Key words: Family, the transformation of Turkish family, social policy.

ÖNSÖZ

Sosyal bir varlık olarak tanımlanan insan, yaşamını yine sosyal bir kurum içerisinde sürdürmektedir. İnsanlık tarihi boyunca hiçbir birey, yalnız başına yaşamını idame ettirmemiştir. İnsanlar, topluluklar halinde yaşayıp, hayatlarını yine içinde buldukları bu topluluklardaki diğer üyelerle birlikte devam ettirmişlerdir. Aile, bu toplumların temel dinamiği ve sürükleyici temel kurumudur.

Başat kurum olarak her toplumda bulunan aile, değişik fonksiyon ve çeşitlerine göre adlar almakta, üyelerinin yaşadıkları standart ve durumlara göre işlevler edinmektedir. Birçok farklı isimle anılan aile, toplumdan topluma değişiklikler göstermekle birlikte; toplum üyelerinin sosyalizasyonunu sağlama görevini yerine getirmektedir.

Zaman içerisinde iç veya dış etkilerle beraber değişen toplumsal yapılar, ihtiyaçlarına göre yeni aktör ve kurumları yaşamlarına dahil etmişlerdir. Bütün toplumlarda farklı şekillerde dahi olsa görülen bu kurumların başında devlet gelmektedir.

Devlet örgütlenmesi, ailenin tüm toplumu etkileyen bir üst kurumu olmakta ve ailenin korunmasını kendine görev edinmektedir. Devletin; aile üzerindeki koruma görevi, onu bazı tedbirler almaya itmektir. Devlet bu tedbirleri sosyal politikalarıyla alır.

Bireylerin yerine getirmekte zorlandıkları görevleri onlar adına yerine getiren devlet “sosyal” kimlik kazanmaktadır. Fakat bu esnada oluşan rol değişimi; ailenin ve üyelerinin önemli değişimleri taşımasına neden olmaktadır.

Daha önceleri ailenin yerine getirdiği; barınma, bakım ve kısmi eğitim gibi hizmetleri, sosyal devletin üstlenmesi, toplumsal boşlukların doğmasına neden olmuştur.

Bu bakış açısıyla üç bölümden oluşturulan; “Geleneksel Türk Ailesindeki Dönüşümün Sosyal Politikaya Etkisi” isimli bu tezde, aile ve sosyal politika temelinde, ülkemizde gerçekleşen ailenin tarihsel yolculuğuna, ülke içerisinde

gerçekleştirilen sosyal politikalara, bu politikaların gerçekleşme biçimi ve yöntemlerine, bireysel rollerin değişim zaman ve değişme şekillerine tarihi bağlarıyla birlikte değinilmeye çalışılmıştır.

Konunun güncelliğinin korunuyor olması ve gündelik politikalar dahilinde sürekli kamunun gözü önünde olması, yeterli akademik çalışma yapılmaması ve en önemlisi yapılan çalışmaların belli konu başlıklarında uzmanlık göstermesi, konuya gereken önemin verilmemesine neden olmaktadır. Tezi hazırlayan olarak acizane düşünce; deryada bir damla olup, bakir olan topraklarda bir filiz olma çabasıdır.

Kuşku yok ki, yapılan çalışma sadece, çalışmayı hazırlayan kişiye ait olamaz. Bu çalışma sırasında her türlü emeğini esirgemeyen danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Umut Omay'a en içten duygularıyla teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, değerli yorumları ile; yolun başında olan biz öğrencilerine, yeni bakış açıları kazandırıp bize yol gösteren bölüm başkanımız Sayın Prof. Dr. Sedat Murat'a, bölümümüz araştırma görevlilerinden Faruk Taşçı'ya katkılarından dolayı minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Son olarak bugünlere ulaşmamda, acı tatlı günleri birlikte yaşadığım, biricik aileme sonsuz teşekkür ederim. Varlıklarıyla, mutluluğuma mutluluk kattılar.

İÇİNDEKİLER

ÖZ / ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

AİLE KAVRAMI VE TÜRK AİLESİ, SOSYAL POLİTİKA

1.1. AİLE KAVRAMI	3
1.1.1. Ailenin Tanımı ve Türleri	3
1.1.1.1. Geniş Aile	6
1.1.1.2. Çekirdek Aile	7
1.1.2. İbni Haldun'da Aile	10
1.1.3. Ailenin Önemi ve Toplumsal Boyutu	13
1.2. TÜRK AİLESİ	14
1.2.1. Türk Ailesi'nin Ana Evreleri	14
1.2.1.1. İslamiyet Öncesi Türk Ailesi	15
1.2.1.2. İslamiyet Etkisindeki Türk Ailesi	17
1.2.1.3. Erken İslami Dönem Türk Ailesi	19
1.2.1.4. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi ...	21
1.2.1.4.1. Selçuklu Dönemi Türk Ailesi	21

1.2.1.4.2. Osmanlı Dönemi Türk Ailesi	22
1.2.1.4.2.1. Osmanlı Ailesi'nin Fiziki Ortamı:	
Mahalle	24
1.2.1.4.2.2. Hanedan Ailesi	25
1.2.1.4.2.3. Ulema Aileleri	25
1.2.1.4.2.4. Reaya Ailesi	26
1.2.1.4.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi	29
1.2.2. Geleneksel Türk Ailesi ve Temelleri	31
1.2.2.1. Geleneksel Faktör	31
1.2.2.2. Din Faktörü	32
1.2.3. Türk Aile Hukukunun Temel İlkeleri	34
1.3. SOSYAL POLİTİKA	36
1.3.1. Sosyal Politikanın Kavramsal Çerçevesi	36
1.3.2. Sosyal Politikanın Çerçevesi	36
1.3.3. Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi	38
1.3.3.1. Cumhuriyet Öncesi Sosyal Politika	39
1.3.3.2. Cumhuriyet Dönemi Sosyal Politika	40

2. BÖLÜM

TÜRK AİLE YAPISINDAKİ DÖNÜŞÜM

2.1. TÜRK AİLE YAPISINDAKİ DÖNÜŞÜM	43
2.1.1. Evlilik ve Evlilik Biçimleri	44
2.1.1.1. Evlilik (Aile Birliğinin Kurulması)	44
2.1.1.2. Evlilik Biçimleri	45
2.1.1.2.1. Çevre Ölçütüne Göre Evlenme	46
2.1.1.2.2. Eş Sayısına Göre Evlilik Biçimleri	46
2.1.1.2.3. Tercihli Evlilik Çeşitleri	48
2.1.1.2.4. Akraba Evlilikleri	49
2.1.1.2.4.1. Akraba Evliliklerinin Sebepleri	50
2.1.1.2.4.2. Akraba Evliliklerinin Sakıncaları	51
2.1.1.2.4.3. Akrabalık Türleri ve Türkiye'de Akrabalık ...	52

2.1.1.2.4.3.1. Kan Akrabalığı	52
2.1.1.2.4.3.2. Hısımlık	53
2.1.1.2.4.3.3. Manevi Akrabalık	53
2.1.2. Boşanma (Aile Birliğinin Son Bulması)	53
2.1.3. Hane Halkı Büyüklüğü	58
2.1.4. Sosyo-Ekonomik Yapının Ailenin Dönüşümüne Etkisi	59
2.1.4.1. Göçlerin Ailenin Dönüşümüne Etkisi	60
2.1.4.2. Yoksulluğun Ailenin Dönüşümüne Etkisi	60
2.1.4.3. Toplumsal Değerlerin Ailenin Dönüşümüne Etkisi	61
2.1.4.4. Teknolojinin Ailenin Dönüşümüne Etkisi	62
2.1.5. Sosyal Sorun Olarak Aile	64
2.2. KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINA GİRMELERİNİN AİLENİN DÖNÜŞÜMÜNE ETKİSİ	67
2.2.1. Türkiye’de Genel Olarak Kadınların Konumu	67
2.2.2. Kadınların Çalışma Hayatında Yer Almalarının Nedenleri	68
2.2.2.1. Kadınların Çalışma Hayatında Yer Almalarının Ekonomik Yararları	69
2.2.2.2. Kadınların Çalışma Hayatında Yer Almalarının Sosyal ve Kültürel Yararları	70
2.2.3. Kadınların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar	70
2.2.3.1. Kadınların Çalışma Hayatında Birey Olarak Karşılaştıkları Sorunlar	70
2.2.3.2. Kadınların Çalışma Hayatında Bulunmalarının Aile Kurumuna Olumsuz Etkileri	74
2.2.4. Kadınların Çalışma Hayatında Korunmaları	75
2.2.4.1. Kadınların Genel Olarak Korunmaları	78
2.2.4.2. Kadınların Analık Durumunda Korunmaları	80
2.2.4.2.1. Kadınların Doğum Öncesinde Korunmaları	80
2.2.4.2.2. Kadınların Doğum Sonrasında Korunmaları	81

3. BÖLÜM

AİLE YAPISINDAKİ DÖNÜŞÜMÜN SOSYAL POLİTİKAYA ETKİSİ

3.1. KADINLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR	82
3.1.1. Kadınlara Yönelik Mesleki Eğitim	82
3.1.1.1. İŞKUR'un Kadınlara Yönelik Mesleki Eğitim Politikaları ve Çalışmaları	83
3.1.1.2. MEB'in Kadınlara Yönelik Mesleki Eğitim Çalışmaları	84
3.2. ÇOCUKLARA VE GENÇLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR	86
3.2.1. Çocukların ve Gençlerin İstihdamı	86
3.2.1.1. Çocukların ve Gençlerin Çalışma Hayatında Korunması	86
3.2.1.2. Çocukların ve Gençlerin İstihdamında Yaşanan Sıkıntılar	87
3.2.2. Çocuklara ve Gençlere Yönelik İstihdam Politikaları	88
3.2.2.1. Genç İşsiz Sorunu	88
3.2.2.1.1. Genç İşsizliğe Neden Olan Faktörler	89
3.2.2.1.2. Genç İşsizliğin Sonuçları	89
3.2.2.3. Çalışma Yaşamının Çocuklar ve Gençler Yönünden Özel Olarak Düzenlenmesi	91
3.2.2.3.1. İşin Sağlık Yönünden Kişiye Uygunluğunun Belirlenmesi	92
3.2.2.3.2. İzin ve Tatil Günlerinin Düzenlenmesi	92
3.2.2.3.3. Eğitim ve Çalışma Hayatı Arasındaki İlişkinin Düzenlenmesi	93
3.2.4. Sokak Çocukları	93
3.2.4.1. Sokak Çocuklarına Yönelik Politikalar	93
3.2.4.2. Sokak Çocuklarının Özellikleri	94
3.2.4.3. Sokak Çocuklarını Koruyucu Politikalar	95

3.3. ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR	97
3.3.1. Engelli ve Engellilik Kavramları	97
3.3.2. Engellilerin Sosyal Hayata Entegrasyonu	99
3.3.3. Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler ve Bakım	101
3.3.3.1. Engellilere Yönelik Mimari ve Yapısal Hizmetler	102
3.3.3.2. Engellilere Yönelik Açık Alan Planlaması Hizmetleri .	102
3.3.3.3. Engellilere Yönelik Barınma Hizmetleri	103
3.3.3.4. Engellilere Yönelik Ulaşım Hizmetleri	103
3.3.3.5. Engellilere Yönelik Eğitim Hizmetleri	104
3.3.4. Engellilerin İstihdamı	104
3.4. YAŞLILIK VE YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR ..	107
3.4.1. Yaşlılık Kavram ve Tanımı	107
3.4.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar	109
3.4.2.1. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika İhtiyacının Gerekçeleri	109
3.4.2.1.1. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Demografik Nedenler	109
3.4.2.1.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Ekonomik Nedenler	110
3.4.2.1.3. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sosyal Nedenler	110
3.4.2.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Emeklilik Sistemleri	111
3.4.2.3. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sosyal Bakım ve Hizmetler	112
3.4.2.3.1. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Barınma Hizmetleri	114
3.4.2.3.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sağlık Hizmetleri	115

3.4.2.3.3. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Boş Zamanları Değerlendirmeye Yönelik Hizmetler	116
3.4.2.4. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sosyal Yardımlar	117
3.4.2.5. Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Koruma	118
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	123

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1	2001-2009 Yılları Arasında Evlenme Yaşı	56
Tablo 2	2001-2009 Yılları Arasında Evlenme Sayıları	57
Tablo 3	2001-2009 Yılları Arasında Boşanmalar	57
Tablo 4	2009-2010 Yılları Arasında Evlilik Süresine Göre Boşanmalar	58
Tablo 5	Endüstrileşme Sürecinin Aile Üzerindeki Etkisi	63
Tablo 6	İŞKUR'un Kadınlara Yönelik Düzenlediği Mesleki Eğitim Kursları	84
Tablo 7	MEB'in Kadınlara Yönelik Düzenlediği Mesleki Kurslar...	85
Tablo 8	MEB'in Kadınlara Yönelik Düzenlediği Sosyal Kurslar.....	85
Tablo 9	MEB'in Kadınlara Yönelik Düzenlediği Okuma Yazma Kursları	85

Kısaltmalar Listesi

AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ATİAD	Avrupa Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği
BİB	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İSAM	İslami Araştırmalar Merkezi
İŞKUR	İş ve İşçi Bulma Kurumu
İTO	İstanbul Ticaret Odası
İÜ	İstanbul Üniversitesi
KMÜ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
KSGM	Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MK	Medeni Kanun
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
SHÇEK	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SÜ	Selçuk Üniversitesi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Yardım Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Sosyoloji literatüründe, sosyal bir varlık olarak tanımlanan insanın, birey olarak ifade ettiği anlamın yanında, doğal üyesi olduğu toplumun değerleriyle birlikte yaşadığı hayat da kendisi hakkında bilgi vermektedir. Bireyin sosyalizasyonunu sağlayan toplumsal sınıflar içerisinde yer alması, toplumsal normları bünyesinde barındırması, tavır ve davranışlarında bu davranış kalıplarını göstermesi ile anlaşılır.

Bireyleri etüt edebilmek için yine kurumlardan yararlanır. Bireyin bağlı olduğu ilk kurum; doğumuyla birlikte doğal üyesi olduğu ailesidir. Aile, toplumun temeli olması dolayısıyla toplumun farklı bütün kesimleri hakkında bilgi veren çekirdek yapıdır.

Ailenin içinde bulunduğu sosyal yapı ise, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir. Kimi toplumlarda özel önem gösterilen aile, kimi toplumlarda önemsenmemekte, fonksiyonları göz ardı edilmektedir. Türklerin tarihsel geçmişleri itibariyle aileye büyük önem verdikleri bilinen bir gerçektir. İslam Dini öncesinde dahi, ata, boy, soy vb. terimlerin varlığı göstermektedir ki; bu kavramların barındırdığı anlamlar kutsal addedilmekte ve bu kavramlara özel bir önem verilmektedir. İslamiyet'in ise, akrabalık ilişkileri, inananlar arasındaki yakınlık, büyüklere saygı gibi özellikleri övmesi bilinen gerçeklerdendir.

Çağımızın sorunları arasında yer alan insani ilişkilerin sekteye uğraması, aile içerisinde gerçekleşmesi gereken görev ve sorumlulukların yerine getirilmemesi ile birleşince, yüzyıllardan beri gelen aile içi ilişkileri bozmuş veya dejenere etmiştir. Günün şartlarına uyan kişi ve kurumlar silsilesine aile ve üyeleri de katılmışlardır. Küreselleşen dünya ile birlikte bütün toplumların aynı döngüsel hayat tarzı içerisinde yaşama çabası sonucu, farklılıklar törpülenmeye, kültür ve tarihi miraslar göz ardı edilmeye başlanmıştır.

Kurumların değişen işlev ve sorumluluklarına paralel olarak ortaya çıkan boşlukları, yeni kurumlar ve görevler almıştır. Sosyal politikalar, böyle bir boşluğun ortaya çıkmasıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Ailenin; koruma, besleme, barınma, eğitim, sosyalleşme gibi görevlerini yerine getirememesiyle birlikte devletin bu konularda çalışmalar geliştirmesi zorunluluk

halini almıştır. Bununla birlikte devletin bu kurumları koruma görevini bırakarak, kurumların görevlerine talip olması ise ayrı bir ikilemdir.

Anayasanın 41. Maddesinde belirtilen ailenin korunması ilkesi sosyal politikalar ekseninde gerçekleştirilmeye çalışılmakta fakat ailenin değerleri erozyona uğramaya devam etmektedir.

Çalışmanın hareket noktası; uğranılan bu değişimin, yönü ve şeklinin ortaya çıkan sosyal politikalara etkisi üzerinedir. Devlet organlarının geliştirdikleri sosyal politikaların mı ailenin dönüşümüne etki ettiği, yoksa ailedeki dönüşümün mü sosyal politikaları zorunlu kıldığıdır?

Hipotezin, her ikisinin karşılıklı olarak birbirini etkilediği üzerine kurulu olması, çalışmanın daha geniş bir perspektiften yürümesini sağlayacaktır. Genel olarak çerçevesinden bahsedilen tezin ilk bölümünde; “aile” kavramı üzerinde durulmuştur. “Ailenin çeşitleri” ve “ailenin tarihi seyri” ile devam eden ilk bölümde ayrıca “sosyal politika” kavramıyla beraber “ülkemizde sosyal politikalar” serüvenine de değinilmiştir.

İkinci bölümde “Türk Ailesindeki Dönüşüm” incelenmiştir. Dönüşüme etki eden faktörlerin neler olduğu sorgulanmış, aile yapısındaki dönüşümün nedenleri olarak; ailenin oluşması ve son bulması olan evlilik ile boşanma üzerinde durulmuştur. Ayrıca ailenin devamında etkin rol oynayan “kadınların” ailenin dönüşümünde oynadıkları rollerden bahsedilmek üzere “kadınların çalışma hayatlarına” değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; “sosyal politikaların hitap ettiği dezavantajlı gruplardan” söz edilmiştir. Bu grupların, dezavantajlarını en aza indirmek için gerekli olan çalışmaların yapılması, bugüne kadar nelerin yapıldığından bahsedilerek, ailenin dönüşümünün bu konular üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çalışma genel bir değerlendirme ile sona ermektedir.

Hazırlanan tezin “aile” konusu üzerine özgün bir katkı sağlaması amaç edinmiştir. Literatürde yapılan çalışmaların “demografik özellikler” kısıncında kalması farklı bir bakış açısı sunacağı fikrini güçlendirmektedir. Sosyal politika alanında yapılan çalışmanın sosyolojik bir gözlem ve ifade tarzı ile hazırlanması, çalışmanın farklı bir yöntem ortaya koyduğunun kanıtıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE KAVRAMI, TÜRK AİLESİ VE SOSYAL POLİTİKA

Bu bölümde “aile” kavramı ele alınıp, “aile türleri” üzerinde durulmaktadır. İkinci kısımda ise “Türk Ailesi” başlığı altında Türk Ailesi’nin dönemsel değişimi ve gerçekleşen dönüşümün dayandığı temeller aktarılmaktadır. Ayrıca bu bölümde “Sosyal Politika” konusu kavramsal çerçevesi ve tarihsel gelişim ile ele alınmaktadır.

Ailenin oluşumu olan “evlilik” ve ailenin son bulması olan “boşanma” ise ikinci bölümde “Türk Ailesinin Dönüşümü” kısmında ele alınmaktadır. Kategorilendirmenin bu şekilde yapılmış olmasının amacı, konunun daha açık olarak anlaşılmasına yarar sağlayacağı düşüncesidir.

1.1. AİLE KAVRAMI

Aile, toplumun temel birimi olmasına rağmen, ailenin evrensel bir tanımını yapmak imkânsızdır. Tarih boyunca toplumlar nasıl değişimler geçirmişse aile de boyutları, yapısı ve işlevi itibariyle dönüşümler yaşamıştır.

Aile hakkında çeşitli tanımların yapılması, her tanımın aileye ilişkin farklı bir boyutu merkeze taşınması sonucudur. Büyük farkların ortaya çıkmaması ile birlikte aile tanımları artmaktadır.

1.1.1. Ailenin Tanımı ve Türleri

Aile; evrensel bir kurum olmasına rağmen modern toplumun aile kavramları ile geleneksel toplumun aile kavramları birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temeli aileye yüklenen işlevlere ve beklentilere dayanmaktadır.¹

Aile kavramı ile ilgili bahsedilen kavram çerçeveleri şu örneklerde görülmektedir:

- Aile, birbirlerine doğrudan akrabalık bağıyla bağlı olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğudur.²

¹ Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, 3. bs., İstanbul, Aktüel Yayınları, 2005, s. 259.

² Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Çev. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınları, 2000, s. 173.

- Aile, nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessesedir.³
- Aile, kan, evlilik ve evlat edinme yoluyla ilişki halinde olan ve genellikle ortak bir mekânı paylaşan toplumsal birimdir.⁴
- Aile, evlilik, süt veya kan bağı ile birbirine bağlı insanlardan oluşan ve toplumun temeli kabul edilen küçük toplumsal birimdir.⁵
- Aile kuşkusuz ki genel bir kavramdır. İnsanların dışında, diğer canlılarda görülen beraberlik ve ortaklıklar da ile sözcüğü ile betimlenebilir. Aile sözcüğü, insani beraberlikleri anlatan evrensel bir kurumun karşılığı olarak anlaşılmaktadır.⁶
- Aile, biyolojik ilişki sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir.⁷

Günümüz dünya nüfusunun tümüne yakın kısmı aile birimlerinde yaşamaktadır. Fizik için atom, biyoloji için hücre ne ise ve ne anlama geliyorsa, toplumlar içinde ailenin anlamı ve önemi aynıdır.

Ailenin tamamlanması için geleneksel dayanaklara ihtiyaç vardır. Bu dayanaklar; sevgi, saygı, ahlaki değerler, dayanışma ve himaye güdüsü olarak sayılabilir. Sağlıklı ve güçlü bir toplum için denge ve uyuma dayalı, sağlıklı evlilikten meydana gelmiş, sağlıklı nesillere gereksinim duyulmaktadır. Çünkü toplum kendi temelini oluşturan ailelerle paralel gelişmeler kaydeder.

Ailenin tanımlamasında söylenildiği gibi ailenin farklı kategorilere ayrılması ve incelenmesi mümkündür. Aile ilişkileri, geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşayan

³Mustafa Erkal, **Sosyoloji**, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 92.

⁴Bozkurt, **a.g.e.**, s. 260.

⁵Ömer Demir ve Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, 4. bs., Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s. 15

⁶Mehmet Birekul, F.Mehmet Yılmaz, **Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile**, Konya, Yediveren Yayınları, 2001, s. 101.

⁷Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1990, s. 2.

toplumların yapılarına göre ve sosyologların bakış açılarına göre farklı şekillerde biçimlenmektedir.⁸

Literatürde en çok kullanılan aile kategorisi ise; “üye yoğunluğu” ve “ailenin işlevleri” bakımından ele alınan tasniftir. Bu tasnife göre aile ikiye ayrılır:⁹

- 1- Geniş Aile
- 2- Çekirdek Aile

Bu tasnifin; ailenin değişen işlevlerini incelemek açısından büyük yararlar sağladığı gözden kaçmamaktadır.

---

⁸ Konu bağlamında belirtilebilecek kategoriler ise; Le Play’in oluşturduğu mirasın gelişine göre aile çeşitleridir. Bunlar:

- 1-Ataerkil (patriarchal) Aile
- 2-Kök Aile
- 3-Kararsız Aile

Ataerkil ailede mal bir kuşaktan diğerine, kök ailede sadece mirasçı olarak seçilen çocuğa parçalanmadan, olduğu gibi geçtiği için mal dağılmaz, gelenek bozulmaz; böylece ailede, bu tür ailelerden meydana gelen toplumlarda da toplumsal huzur elde edilmiş olur. Oysa kararsız ailelerde mal çocuklara eşit olarak bölündüğünden parçalanır, gelenek bozulur, ailede barış ve huzur kalmaz. Bu ailelerden meydana gelmiş toplumda yıkılmaya yüz tutar.

Durkheim’in temel aldığı değerlendirme ise evrimci eğilimin evrensel denebilecek toplumsal gelişme basamakları olarak gördüğü klan, fratri, kabile, site, imparatorluk ve ulus aşamalarına düşecek şekilde aileyi; “totem ailesi”, “anaerkil aile”, “Babaerkil aile”, “pederi aile”, “soy ailesi” ve “modern aile” olmak üzere altı kategoriye ayırır:

Durkheim’e göre totem ailesi, bir klanın kendisini tanımladığı kimliğidir ve totemizm akrabalık bağıyla insanları birbirine bağlar; totem gücünü her varlıkta var olduğu düşünülen evrensel ruhu ifade eden Mana ile kutsallığın ifadesi olan Tabu düşüncesinden almaktadır.

Anaerkil ailede soy anne tarafından devam eder. Babaerkil aile de anaerkil ailenin zıttıdır ve evliliklerde yer değiştiren kadındır. Pederi aile de; baba eşi ve çocukları üstünde demokratik olarak bazı haklara sahiptir fakat eş ve çocuklarında baba üzerinde hakları vardır. Günümüzde aşiret ailesi olarak anılan soy ailesinde ise; mirasın ve malların bir tutulduğu aileler birliğinden söz edilebilir.

Yerleşim yerini esas alan aile tipolojisi ise; “büyük kent ailesi”, “kasaba ailesi”, “gecekondu ailesi”, “köy ailesi” ve göçebe ailesi” olmak üzere beş başlık altında konuyu inceler.

Bir başka sınıflandırma ise ailedeki otorite merkezli sınıflandırmadır. Otorite temel alınarak aileler; “Babaerkil (pederşahi)” ve “anaerkil (maderşahi)” olmak üzere ikiye ayrılır.

Babaerkil aile tipinde, her şey babanın kişiliği etrafında toplanmıştır. Babaerkil aile yapısına ilin Roma Ailesinde rastlanmaktadır. Bu yüzden bu aile tipine “Roma Ailesi” de denilmiştir. Ailede erkek çocuk değerli, kız çocukları ise önemsizdir. İslamiyet Öncesi Arap toplumunda görülen Babaerkil ailenin bu özelliği birbiriyle benzeşmektedir. Anaerkil Aile tipinde ise Babaerkil Aile tipinin zıttı olarak bütün otorite annede toplanmıştır. **Bkz. Veysel Bozkurt, Değişen Dünyada Sosyoloji**, 3. bs., İstanbul, Aktüel Yayınları, 2005, Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım, **Aile Sosyolojisi**, İstanbul, Açılım Yayınları, 2009, Nurettin Topçu, **Sosyoloji**, İstanbul, Dergâh Yayınları, Haz. Ezel Elverdi, İsmail Kara, 2001.

⁹Nihat Nirun, **Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 1994, s. 23.

1.1.1.1. Geniş Aile

Bünyesinde dede ve torunların bir arada yaşadığı, evlenen erkek çocuklarının eşlerini aile içine getirdikleri aile tipidir.¹⁰ Sanayileşme öncesinde ve çoğunlukla kırsal kesimde görülen geniş aile, tarım toplumunun vazgeçilmez bir zorunluluğudur. Toprakla geçimlerini sağlayan bireylerin çalışan iş gücüne sahip olmaları gerekliliği nesillerin bir arada yaşamalarını zorunlu hale getirmiştir. Bununla birlikte geniş aile sadece ekonomik sahada değil eğitim alanında da bireyi en iyi şekilde yetiştirmeyi amaç edinmiş, sonraki nesillerin öğrenimlerine büyük katkılar sağlamıştır. Yazılı olmayan kültürün sonraki nesillere aktarımı geniş ailenin yerine getirdiği en önemli hizmet olmuştur.¹¹

Geniş aile tipi, bir hayat ortaklığını ve ortak bir yaşama tarzını temsil etmektedir. Aile, ev ekonomisini oluşturur, çocukların, yaşlıların ve hastaların bakımını, bireylerin meslek edinmelerini sağlar. Genel olarak sayılan bu işlevlerin yanında geniş ailenin kamusal işlevleri sekiz ana başlık altında toparlanabilir:¹²

- a- Ekonomik İşlev:** Aile aynı zamanda hem üretim hem de tüketim birimidir. Çoğu zaman aile bir işletme görünümünü yansıtmaktadır. Aile reisinin aynı zamanda baba ve patron, çocuk ise hem oğul hem çıraktır.
- b- Saygınlık İşlevi:** Birey ait olduğu aile ve akrabalık çevresinde bulunduğu konuma göre itibar kazanır. Kişinin statüsünü çoğu zaman soy isimle birlikte ailenin geçmişi belirler.
- c- Eğitim İşlevi:** Çocuk toplumun kültürünü, mesleki bilgilerini aile içinde edinir. Aile içindeki büyüklerin, küçük çocukların eğitilmesinde önemli payı bulunur. Aile bu anlamıyla toplumsallaşmanın ortamını hazırlar.
- d- Koruyucu İşlev:** Geleneksel toplumlarda insanın güvencesini sağlayan emniyet güçleri yoktur. Aile bireyleri çoğunlukla birbirleri arasında kenetlenerek güvenliği sağlamaktadırlar. Nitekim kan davalarının başlama nedeni başlangıçta bu koruma içgüdüsüdür.

¹⁰Birsen Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, Aile Yazıları I, Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Başbakanlık Araştırma Kurumu, 1991, s. 214.

¹¹İbrahim Yasa, “Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Sorunları”, Ankara, **TODAİE**, 1970, s. 105–109

¹²Sayın, **a.g.e.**, s. 8–9.

- e- **Dini İşlev:** Dini değer ve alışkanlıklar aile içinde öğrenilir. Geleneksel aileler kendi üyelerine sadece dini eğitim vermekle kalmazlar, onun pratiklerini üyelerin yerine getirip getirmediklerini de denetlerler.
- f- **Eğlence ve Dinlenme İşlevi:** Aile üyeleri eğlenme ve dinlenme için gerekli olan ihtiyacı birlikte gidermeyi tercih ederler. Aile üyeleri sosyolojideki karşılığı üçüncü zamanın değerlendirmesi olan bu durumda birlikte üzülür, birlikte sevinir ve eğlenirler.
- g- **Çocuk Yapma İşlevi:** İnsan türünün devamı için çocuk yapma işlevi aileye verilmiştir. Tüm aile türleri için bu işlev ortak bir özellik arz eder.
- h- **Manevi Doyum Sağlama İşlevi:** Anne, baba ve çocuklar arasındaki duygusal ilişkiler aile üyelerinin psikolojik ve manevi doyuma ulaşmalarını sağlar. Geleneksel ailede psikolojik ilişkiler yoğun değil yaygındır.

Yukarıda sıralanan işlevler, geniş ailenin günümüze gelene kadar içerdiği bütün işlevleri anlatmamakta, fakat yapılan bütün işlevlerin ortaya çıkardığı bir tablo olmaktadır.

1.1.1.2. Çekirdek Aile

Geleneksel toplumlardan günümüz modern toplumlarına geçişle birlikte ailedeki değişim hemen kendisini göstermiştir. “Üyelerinin sayısı” itibariyle küçülen aileler bireylerine yeni görevler yüklemiştir. Her birey toplumda en azından iki çekirdek aileye girmektedir. Bunlar; doğduğu ve büyüdüğü, anne, baba ve kardeşlerini içeren “*yetiştirdiği aile*” ve evliliğiyle ilişki kurduğu eşi ile çocuklarını içeren “*zürriyet ailesi*”dir.¹³

Çekirdek ailenin görevleri toplumsal ve psikolojik olmak üzere ikiye ayrılabilir.¹⁴ Günümüzde evrensel gerçeklik kazanan çekirdek ailede, aile yapısının her toplumda aynı olduğu sonucuna varılmaz. Sadece benzerlikler söz konusu olabilir. Çekirdek

---

¹³Thomas Burton Bottomore, **Toplumbilim**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 187.

¹⁴Kingsley Davis çekirdek ailenin toplumsal işlevlerini ise 4 temel gruba ayırmaktadır: “Çoğaltma, bakım, yerleştirme ve sosyalizasyon.” Psikolojik işlevleri ise; evli çiftlerin cinsel gereksinimlerinin tatmin edilmesi, çocuklar içinse de ebeveyn için de duygusal yakınlık ve güvence duygusunun uyandırılması ve yaşatılmasıdır. (Bottomore, **a.g.e.**, s. 185.)

aile modern sanayi toplumlarının özelliğidir.¹⁵ Mülkiyet, hukuk, bireysel mutluluk ve herkesin kendi hayatını yaşamak istemesi gibi genel toplumsal idealler, coğrafi ve toplumsal hareketlilik gibi alanlara yansıyan bireyci felsefenin gelişmesi çekirdek aileyi bu toplumlarda başat duruma getirmiştir.

Çekirdek ailenin; aile fertleri üzerindeki etkisini azaltan bir diğer unsur ise beklenmedik sorunlarla ilgilenmenin görev ve sorumluluğunu devletin üstlenmesidir.¹⁶ Böylece birey, ailesine eskisi kadar bağımlı ve muhtaç olmaktan çıkmıştır. Bireyin bağımsızlığı aile içi dayanışmanın canlı tutulduğu yıllarda bir etken olamamakta fakat çocuğun daha sonraki yıllarda arkadaş gruplarına meyli ve toplumsal hareketliliğin çocuklar üzerindeki etkileri, dayanışma ruhunu azaltmakta yani çocuğu sülaleden kopartmaktadır.

Çekirdek aile normlarına uygun düştüğü görülen Türk Ailesinde “büyük ailenin” varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bunu söyleyen ve destekleyen duygusal etmenlerden bahsedilebilir.¹⁷ Kabul etmek gerekir ki geniş ailenin üretici bir birim olarak taşıdığı önem azalmıştır. Fakat sosyal hizmetler organı olarak bu günde önemli işlevler üstlendiği, bölgeden bölgeye farklılıklar göstermesi dahilinde görülmektedir.

Kapadia geniş ailenin bugünde istenen bir şey olmasının nedenlerini 3’e ayırmaktadır. Bunlar:¹⁸

- a- Ekonomik güçlüklerin paylaşıldığı bir kurum olması
- b- Sosyal güvenlik için bireylerin başvurabildiği biricik kurum olması
- c- Bireyin bazı olumlu nitelikler kazanıp gelişmesine yardım etmesidir.

Çekirdek ailenin işlevleri üzerinde duran sosyologlar, “çocuk yapma” ve “manevi doyum”u çekirdek ailenin iki önemli işlevi olarak belirlemişlerdir.¹⁹ Geleneksel aileye özgü diğer işlevler ise, ya tamamen ortadan kalkmış ya da etkisi azalmıştır.

---

¹⁵ İsmail Doğan, **Dünden Bugüne Türk Ailesi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009, s. 2.

¹⁶ Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, 3 bs., Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s. 44.

¹⁷ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 265.

¹⁸ Bottomore **a.g.e.**, s. 194.

¹⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 5.

Modern aile olarak kullanılan çekirdek aile, özellikle Avrupa’da etkileri bire bir hissedilen Sanayi Devrimiyle ortaya çıkan bir tiptir ve genel özellikleri ile şöyle özetlenebilir:²⁰

- a- Ailenin sahası son derece daralmış, karı ve koca ile ergin yaşa gelmeyen çocuklardan ibaret kalmıştır.
- b- Ergin çocuklar aileden ayrılabilirler.
- c- Hısımlık hem anadan hem baba tarafından geçer.
- d- Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir.
- e- Çocukların babaya mutlak itaat mecburiyetleri yoktur.

Bu özelliklerden anlaşılan; modern ailede mülkiyet ve mesuliyet tamamen bireyselleşmiştir. Ayrıca Topçu, çekirdek aileye; karı koca ailesi de denilebileceğini savunmuştur.²¹

Bireyler kendi sorumluluklarını kendi üzerlerine aldıkları için ve kendi hareketlerinin hesaplarını kendileri verecekleri için aileden ruhen ve fiziksel olarak kopmaya başlamışlardır.²² Üretim tarzının topraktan sanayiye geçmesiyle aile bireyleri artık eskisi gibi tarlada bir arada çalışmamakta her akşam bir araya gelememektedirler. Hayat şartlarının değişmesiyle belirli yaşa gelen aile üyelerinin de çalışma hayatına katılması, bu kopuşu hızlandırmış ve bireysellik iyice ön plana çıkmıştır.²³

Ailenin, ister geniş olsun ister çekirdek, temel işlevi toplumun temeli olan bireyi yetiştirmesi ve sosyalleşmesini sağlamaktır. Geri kalan işlevleri bu temeli sağlamlaştıran destekleyici unsurlardır.²⁴ Aile her şeyden önce çocuğu sosyalle eder. Fakat çocuğa benimseteceği değerleri yaratan, oluşturan ailenin kendisi değildir. Bu değerler, dinden, ulustan ya da toplumsal sınıflardan gelir.²⁵

Bottomore’un tezinden anlaşılacağı gibi çekirdek ailenin karakter özelliklerinin toplumun diğer kurumlarınca belirlenmekte olduğu, toplumsal dönüşümlerin ailenin

---

²⁰ Nurettin Topçu, **Sosyoloji**, İstanbul, Dergâh Yayınları, Haz. Ezel Elverdi, İsmail Kara, 2001, s. 110.

²¹ **A.e.**, s. 112.

²² Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım, **Aile Sosyolojisi**, İstanbul, Açılım Kitap, 2009, s. 93.

²³ Tony Bilton, Kevin Bonnett, Pip Jones, **Sosyoloji**, Çev. Hüseyin Tapınc, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2008, s. 231.

²⁴ Mark Poster, **Eleştirel Aile Kuramı**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1989, s. 200.

²⁵ Bottomore, **a.g.e.**, s. 201.

işlevlerine doğrudan ya da dolaylı olarak etki ettiği. Bottomore bu teorisine delil olarak ise sanayileşmenin aileye olan etkilerini göstermektedir.

1.1.2. İbni Haldun'da Aile

Aile kavramı üzerine yapılan çalışmaların literatürde dayandığı kaynak İbni Haldun'dur.²⁶ İbni Haldun'un ortaya koyduğu kategorilendirme şekli kendisinden sonra farklı sosyologlarca farklı şekillerde de olsa kullanılmıştır.

İbni Haldun'un bireylerin bir toplulukla yaşama zorunluluğunu fiziki şartlara dayandırması ve ortaya çıkacak durumda toplumda oluşacak değişik statülerle bir hayat şekillendirmelerinin gerçekleşeceği üzerine kurduğu metodolojisi günümüzde de kabul gören bir temeli bizlere sunmuştur.

İbni Haldun aile konusunda; insanların doğa karşısında savunmasız ve güçsüz olduğu, yalnız bu sebepten bile olsa insanın insana ihtiyaç duyacağını belirtmiştir.²⁷

İnsanların sosyo- ekonomik sorunları çözebilmek için bir araya geldiklerini söylemiş, toplumların da bu şekilde oluştuğunu, geliştiğini vurgulamıştır.²⁸

Göçebe hayattan yerleşik hayata (Hadara)²⁹ geçen toplumların devlet aşamasına geldiklerini savunan İbni Haldun, ortaya çıkacak sadakati ise "asabiye" kavramı ile açıklamıştır.

Asabiye'yi ise; bireyin aslı olarak tanımlamıştır.³⁰ İkiye ayırdığı asabiye'yi; nesep ve sebep olarak tanımlamak mümkündür.

---

²⁶1332-1406, tarihleri arasında yaşamış Abdurrahman b. Muhammed b. Ebu Bekr Muhammed b. Hasan olan İbni Haldun, Tunus'ta doğmuştur. **Bkz.** Vecdi Akyüz, **Bilim ile Siyaset Arasında Hatıralar**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2004.

²⁷İbni Haldun, **Mukaddime**, (Osmanlı Tercümesi), Ahmet Cevdet Paşa, Pirizade Mehmed Sahib, İstanbul, Klasik Yayınları, 2008, s. 48.

²⁸Ümit Hassan, **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, 1982, s. 177-190.

²⁹Toplumun medeni olması gerektiğini vurgulayan İbni Haldun; "Umran" olarak tanımladığı medeniyeti ise ikiye ayırır: "Bedevi Umran", "Hadari Umran". Bedevi, Arapça'da günlük kullanımıyla köylü, Hadari ise şehirlî demektir. **Bkz.** Ahmet Arslan, **İbni Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

³⁰Genel olarak "asabiye'nin" İbni Haldun tarafından yapılmış bir tanımı yoktur. Mukaddimesinde bahsettiği kadariyle yapılan tanımlar ise kimi zaman birbirini tutmamaktadır. Bunun nedeni ise İbni Haldun'un kavramı birkaç manada kullanmış olmasıdır.

- a- Bir aşiretten veya bir aileden gelmek veya bir babanın çocukları olarak kardeş olmak özel bir asabiye meydana getirir.
- b- Asabiye, sadece nesep birliğinden veya o manadaki diğer bir şeyden hasıl olur.

Nesep asabiyesi; aynı kökten gelen bireylerin bağı,³¹ sebep asabiyesi ise; muhtelif vesile ve suretlerde kandaş çevreye girmiş uzuvların arz ettiği asabiye olarak tanımlanabilir.³²

Akrabalık bağı, insanların doğuştan getirdikleri temel bir gereksinimdir. Birey, akrabalarından herhangi birinin başına kötü bir şey geldiğinde, yakınlık derecesine göre değişecek üzüntü ve ona yardım etme isteği duyacaktır.

Asabiyetten anlaşılan akrabalık ilişkisinin yakın ya da uzak oluşuna göre farklı derecelerde olduğudur. İbni Haldun bu derecelerin nereye kadar gideceğini sorgulamakta ve sınırın bazı durumlarda Adem Peygambere kadar götürüleceğini savunmaktadır.³³

Asabiyetteki müdafaa ve mücadeleden kast olunan husus, sadece neseple tam olarak gerçekleşir. Zira yardımlaşma hali, hısım ve akraba arasında bir birini yardımsız bırakarak; dağılma hâli ise yabancı ve uzak olanlar arasında görülür. Hilf veya rıkk ile yani ahidleşme ve azat etme durumu ile husule gelen velayet ve muhalata (içli dışlı olma) da o duruma gelir; zira her ne kadar nesep tabii bir şeyse de, nihayet o da vehmîdir. Kaynaşmanın husule gelmesine esas olan (gerçek) husus ise, bir arada yaşama, yekdiğerini savunma, uzun süren mümarese, birlikte yetişme ve süt emme durumunun meydana getirdiği rabita ile hayat ve mematla ilgili olan sair hâllerden ibarettir. Söz konusu durumla kaynaşma (iltiham) hasıl olunca, imdada koşma ve yardımlaşma hâli onu takiben ortaya çıkar.³⁴

-
- c- Neseplerdeki semere ve fayda, yardımlaşmaya ve gayrete gelerek imdada koşmaya vesile olan asabiyetten ibarettir.
  - d- Toplumsal örgütlenmenin çap ve yoğunluğunu belirleyen değişken grup duygusu, grup dayanışması (asabiye) dir.
  - e- Nesep bağlarının kuvvetli olduğu yerlerde nesep asabiyeti, başka yerlerde dini, hissi, mefkürevi olan sebep asabiyeti rol oynar.
  - f- Asabiyet, bir çeşit sosyal bilinçten başka bir şey değildir.
- g-Asabiyet; tüm yönlerini içerir bir şekilde şöyle tanımlamak mümkündür: Aynı nesepten gelen kimseler arasındaki yardımlaşma, dayanışma ve tehlikelere karşı kendini korumak için biyolojik bağlardan doğan, daha sonraları inanç birliğine dönüşerek devletin kurulmasında yol oynayan soyut bir kavramdır. **Bkz.** Ezeli Azarkan, “İbni Haldun’un Devlet Görüşü”, **ESOSDER Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 4, 2003.

³¹Hassan, **a.g.e.**, s. 180.

³²Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “İbn Haldun”, **Amme Hukuku Dersleri**, C. II, İstanbul, 1946, s. 795-796.

³³İbni Haldun, **a.g.e.**, s. 308.

³⁴**A.e.**, s. 541.

Bu tanımlamadan da anlaşıldığı gibi İbni Haldun fonksiyonel bir tanım yapmakta, asabiyetin geleneksel kullanımından uzaklaşmakta, kabileler üstü bir imparatorluğun ortaya çıkmasını engellemektedir.

İbni Haldun esas itibariyle kabileler üstü sosyal bir yapı öngörmekte, Araplara özgü sosyo-ekonomik örgütlenmedense, evrensel geçerliliği olan siyasi bir teori ortaya atmaktadır.

Ortaya çıkan evrensel sistemde ise; kan bağı olan nesep ilişkisi arızı kalmakta, kavramın genişleyen anlamında kaynaşma esas olmaktadır.³⁵

İbni Haldun'a göre aile; şerefle beraber asabiye sahiplerine aittir, başkalarında ise asabiye sahiplerine benzeme şeklinde mevcut olur.³⁶

İbni Haldun'a göre insanların arasındaki bağ; din ve asabiyettir. Asabiyetin din için gerekli olması, toplumun içinde bulunduğu şartlar ve bireyin dini hayattan uzaklaşıp asabiyete sarılması nedeniyledir.³⁷

İslam alimlerince genellikle olumsuz anlamda kullanılan asabiyet kavramı, Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.³⁸ Fakat İbni Haldun; yasaklanan bu asabiyenin cahiliye dönemine ait olan akrabalık ilişkileri ile övünmek ve kötü şeylerde yardımlaşmak olduğunu söylemiştir. Asabiye Allah'ın emirlerini yerine getirmede ve güzel işlerde gerçekleşirse bunun beklenen ve istenilen bir şey olacağını belirtmiştir.³⁹

İbni Haldun aileden yola çıkarak bir toplum inşa etmek düşüncesindedir. Ortaya koyduğu fikirler ve kullandığı argümanlar farklı yönlerde anlamlar içerse de İbni Haldun bu kavramlara kendi düşünce yapısı içerisinde anlamlar vererek, düşünce sisteminde kendine göre yer vermiştir.

---

³⁵Akif Kayapınar, "İbni Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım", **İSAM Araştırmaları Dergisi**, S. 15, 2006, s. 91.

³⁶İbni Haldun, **a.g.e.**, s. 439.

³⁷Ahmet Arslan, **İbni Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s. 113.

³⁸Süleyman Uludağ, **İbni Haldun Eserleri, Fikirleri**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 71.

³⁹İbni Haldun, **a.g.e.**, s. 502.

İbni Haldun'ca düşünülduğünde; İbni Haldun'un mikro boyutta bir aileden değil, toplumun temelinde yer alan makro boyutlu bir aileden yani toplumun genelinden bahsettiği anlaşılacaktır. İbni Haldun aileyi bir kalıba sokarak aslında topluma yön vermektedir.

1.1.3. Ailenin Önemi ve Toplumsal Boyutu

Toplumun en küçük sosyal birimi olan aile, ilkel toplumlardan günümüze kadar değişik şekil ve işlevleriyle var olagelmıştır. Her dönemde ailenin varlığı toplumun şekillenmeye aileden başladığını gösteren önemli bir işarettir.

Aile, üyelerinin barınma ve bakım gibi fiziksel, sevgi ve şefkat gibi duygusal, öğrenme gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılar.⁴⁰ Bu fiziksel ve sosyal şartlar, bireylerin kendi başına bulamayacakları imkânlardır. Aile içerisinde ise kolayca elde edilebilen bu imkânlar bireyin sosyalleşmesini kolaylaştıran önemli etkenlerdir.⁴¹

Aile içerisinde barındırdığı sosyalleşme imkanlarıyla, bütün toplumlarda sosyalleşmeyi gerçekleştiren kurum olarak ön plana çıkmaktadır. Toplumsal normların bireylere ilk aktarıldığı yer yine aile olmaktadır.⁴²

Bireysel ve toplumsal ihtiyaçları ilk elden karşılayan aile kurumu toplumun diğer kurumlarıyla etkileşim içerisinde. Aile kurumu, toplumun diğer kurumlarına uzanır, onlarla birleşir, onlara fonksiyonel kanallar uzatır, kendisini duyurur ve sosyal kurumları da kendi bünyesinde duyar.⁴³ Böylece birey, toplum içerisine ilk adımını atmış olur. Her ailede oluşan toplumsal düzey ve bilinç, toplum içerisindeki krizleri ve sosyal yıpranmaları azaltmaktadır.⁴⁴

Böylelikle aile; bireyle toplum arasında ahengi, toplumsal huzuru ve sükûnu sağlayan tampon bölge olmaktadır.

---

⁴⁰ Birekul ve Yılmaz, **a.g.e.**, s. 104.

⁴¹ Erkal, **a.g.e.**, s. 94.

⁴² Sayın, **a.g.e.**, s. 93.

⁴³ Hammude Abd el-Ati, **Nasıl Bir Aile?**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2000, s. 35.

⁴⁴ Nirun, **a.g.e.**, s. 37.

Ailenin yanında diğer toplumsal kurumlarda, bireyin toplumsal yaşama katılması ve sosyalleşmesi için alışlar. Fakat burada ailenin diğer kurumlardan kendine özgü farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu farklar şöyle özetlenebilir:⁴⁵

- a- Aile, evrenseldir,
- b- Aile, duygusal bir temele dayanır,
- c- Aile, şekillendirme özelliğine sahiptir,
- d- Ailenin kapsamı sınırlıdır,
- e- Aile, sosyal yapıda çekirdek özelliği taşır,
- f- Aile yelerinin sorumlulukları vardır,
- g- Aile, sosyal kurallarla çevrilidir ve ayrıca,
- h- Aile, sürekli aynı zamanda geçici bir tabiata sahiptir.

Aile, toplumun en küçük yapı taşı ve temel kurumu olduğu için, toplumla bir bütünlük arz etmektedir. Aile içindeki sorunlar toplumu birinci dereceden etkilemekte, toplumdaki sorunlar da aileyi huzursuz etmektedir. Sadece sorunlarda değil iyi olan durumlarda da bu etkileşim sürmektedir.

1.2. Türk Ailesi

Her toplumda olduğu gibi Türk Toplumunu da yaşadığı dönemlere uygun şartlar altında aileler etrafında şekillenmiştir. Bu durum, göçebe bir toplum iken de, İslam Dini ile birlikte yerleşik hayata geçtiklerinde de değişmemiştir. Farklı şekillerde olsa da Türklerde ailenin yeri her zaman ön plandadır.

1.2.1. Türk Ailesi'nin Ana Evreleri

Türk Ailesinin evriminde kuşkusuz ki en büyük dönüşüm Türklerin İslam dini ile taņıřmalarında gerçekleşir. İslamiyet Türk ailesinin günümüze ulaşan temel özelliklerinin yerleşmesinde çok etkili bir unsurdur. İslamiyet'le birlikte yerleşik hayata geçen Türk Toplulukları geçmiş birikimlerini tamamıyla bırakmış ya da terk etmiş değildirler. Günlük yaşamlarında etkili olan bu değişimler aile içerisinde zamanla yer bulmuş, bir anda gerçekleşmemiştir.

---

⁴⁵ Birekul ve Yılmaz, **a.g.e.**, s. 105.

Türk Tarihine bakıldığında önemli kırılmanın seçilen yeni dinle birlikte olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türk Ailesinin “İslam Öncesi Dönem” ve “İslamiyet Etkisinde Ortaya Çıkan Dönem” olmak üzere iki ana evresi bulunmaktadır.

1.2.1.1. İslamiyet Öncesi Türk Ailesi

Bu dönem “Türk olarak bilinen ve Türklerin de içinde yer aldığı ilk topluluk olan Hunlardan itibaren M.Ö. 300’lerden başlayarak, yaklaşık M.S. 10. yüzyıla kadar on üç asırlık bir dönemdir ki bunun da bilinmeyen tarih öncesi de vardır.⁴⁶

Eski Türkler göçebe yaşam tarzını benimsemişlerdir. Bu yüzden aile yapısı ve yaşamı göçebe hayatın koşullarına göre biçimlenmiştir. Aile bireyleri zorlu yaşam şartlarına karşı birlikte mücadele etmek zorundaydılar. Bu durum kadınlar kadar çocukların da erken yaşlarda yetişkin rollerine girmelerini beraberinde getirmiştir.⁴⁷

Ziya Gökalp’e göre; İslamiyet öncesi Türk Ailesi beş başlık altında sıralanabilir. Bunlar: ⁴⁸

a- Boy: Aşiret ya da klan denilen boy; anne veya baba yoluyla aynı atadan geldiğine inanan, aynı kültürü paylaşan ve aynı coğrafi alanı kullanan, bu yüzden aralarında sıkı bir birbirine bağlılık ilişkisi görülen küçük insan topluluğudur.⁴⁹

b- Sop: Sop eski Türkçede adaş, hem-nam anlamındadır. Sopun boydan farkı ekonomik zorunluluklar yüzünden nesepece birbirine yakın akrabaların yanında yabancılarını da bünyesinde barındırmasıdır. Sop’ta ferdi akrabalık yerine toplumsal akrabalık mevcuttur. Yani sop’un içinde birbirimizin akrabaları değil, hepimiz sop’un akrabaları durumundayız.

c- Soy (Büyük Aileler) : Soy, bir büyük babanın çevresinde birey ve aileler topluluğudur. Soy birliği büyük babanın ölümünden sonra da devam eder. Bu kez soyun başına soyun en yaşlısı geçer.⁵⁰

⁴⁶Mualla Türköne, **Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yayınları, 1995, s. 67.

⁴⁷Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1985, s. 68.

⁴⁸Ziya Gökalp, **Türk Medeniyet Tarihi**, Ankara, Elips Kitapları, 2007, s. 280.

⁴⁹Demir ve Acar, **a.g.e.**, s. 31. Ayrıca; boyu bir arada tutan ve adeta boyun varlık nedeni olan bir takım etkenlerden söz edilebilir. Bunlar ise: *Siyasi etken*; kan dayanışmasını ifade eder. *Ahlaki etken*; aynı boydan olan bireylerin birbirlerine yardımlarıdır. *Dini etken*; boydaşların kutsal kabul ettikleri damgaları vardır ve bu damgalar bireylerin totemlerini simgeler. *Ekonomik etken*; boyun çayır, orman, yayla ve kışlakları ortak maldır. Paylaşım ve kullanımda da bu ortaklık ilişkileri geçerli olmaktadır. **Bkz.** İsmail Doğan, **Dünden Bugüne Türk Ailesi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009.

d- Pederi Aile: Gökalp'e göre soy büyük bir daire olduğu için kendi içinde orta aileler ayrılır. Bunlara "pederi" aile denir. Bu aile soyun parçalara ayrılmış yeni bir şeklidir.⁵¹

e- İzdivaci Aile: Evlenme sonucu oluşan ailedir. Türkler izdivaca "evlenmek", "ev-bark" sahibi olmak derler. *Bark* ise Orhun abidelerinde "mabet" adını alır. Bu anlamda evlilik eski Türklerde kutsal bir güvenceye kavuşmuştur. Bütün insan cemiyetlerinde evliliğin dini bir tören sonucunda gerçekleşmesi bu müessesenin göze çarpan en önemli vasfıdır.⁵²

Bu sıralamadan da anlaşıldığı üzere bir ilerlemeden bahsedilebilir. Bu ilerlemeye göre biçimi gelişir, merkezi bir kurum olurken, önceki aile biçimi ikincil duruma düşer. Söz gelişi "sop aile" merkezi olduğunda "boy aile" ikinci planda kalmakta, böylelikle gelişme izdivaci ailede tamamlanmaktadır.⁵³

İslamiyet öncesi Türk Ailesi'nin temelleri üzerine yerinde tespitler için destanlardan yardım alınabilir. Yerleşik hayata geçmemiş Türk Toplumlari için sözlü kaynaklar araştırmacılar için ana kaynaklar olmaktadır. İslamiyet öncesi Türk Ailesi'ni anlamak için bazı genel özellikler ortaya koyulabilir. Bunlar:⁵⁴

- a- Ailenin hiyerarşik yapısında gücü ve otoriteyi elinde bulunduran babadır. Babanın şahsında statüsü güçlü olan erkektir. (İzdivaci aile hariç)
- b- Aile içindeki himayeci örgü, siyasal sistemi de belirleyen bir karaktere sahiptir.

---

⁵⁰Soy hem sosyal hem de siyasal bir birimdir. Aile yapıları baba reisliğine, akrabalık ilişkileri kan birliğine dayalıdır. Kan baba soyuna dayalı olarak işler; dolayısıyla akrabalık da erkek tarafına dayanır. **Bkz.** Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah Yayınları, 2005.

⁵¹Burada dikkat edilmesi gereken "pederi aile" ile "ataerkil ailenin" birbirine karıştırılmaması gerektiğidir. Gökalp bu ayrıntıyı özellikle belirtmiştir. Çünkü ataerkil ailede akrabalar erkek soyundan gelen akrabalarından ibarettir. Ataerkil ailede ailenin malı mülkü aile reisine aittir. Pederi ailede ise tamamen eşitlikçi bir yapı söz konusudur. Anne de bu ailede en az baba kadar otoriteye sahiptir. Dolayısıyla akrabalık sadece baba tarafından gelmez anne tarafından da gelir ve çift taraflılık söz konusudur. Bu aile tipinin bugünkü Cermen (Alman) ailesi aracılığıyla Avrupa'nın bugünkü aile modelinin de kaynağı olmuştur.

⁵²Dilaver Becici, **Tanzimat ve Türk Ailesi**, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları, 2009, s. 83.

⁵³Doğan, **a.g.e.**, s. 21.

⁵⁴Mehmet Eröz, "Türk Ailesi", Aile Yazıları I, Ankara, **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları**, 1991, s. 225; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Türk Aile İçtimaiyatı", Aile Yazıları I, Ankara, **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları**, 1991, s. 3-6.

- c- Destanların çocuklar bahsinde göze çarpan erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha değerli ve önemli oluşudur. Bunun en açık örneğini ise Manas destanında erkek çocuklarının doğumunun sevinç kız çocuklarının doğumunun ise üzüntüyle karşılanmasından anlıyoruz.
- d- Kadınlar ise destanlarda hep güzel, hep uyumlu, hep uysal ve itaatkar olarak betimlenmiştir.

İslamiyet öncesi Türk Ailesi için yapılan çalışmalarda, ortaya çıkan sonuç; aile içerisindeki değişimlerin normlardan çok yapısal olduğu, yerleşik hayatın getirdiği etkilerin sonuçları olarak değişimler geçirildiğidir.

1.2.1.2. İslamiyet Etkisindeki Türk Ailesi

Bu dönem; Türklerin Müslüman oldukları 9. Yüzyıldan itibaren, günümüze kadar gelen süreyi kapsamaktadır.⁵⁵

Din değiştiren tüm toplumlarda olduğu gibi Türklerde de bazı değişimler yaşanmıştır. Yeni dinin getirdiği en önemli değişiklik ise şüphesiz dünyayı algılama ve yaşama biçimidir. İslamiyet ve değişen siyasal coğrafi şartlarla birlikte göçebe hayattan yerleşik hayata geçen Türklerin aile yapısında da kimi değişiklikler olmuştur.⁵⁶ Fakat Türklerin İslamiyet'i kabulü üzerinde yapılan değerlendirmelerin çoğu bu yeni dine karşı Türk kültürünün son derece yatkın olduğu noktasında yoğunlaşır. Tabii toplumun her kesimi için aynı etkinin aynı derece hissedildiği ve benimsendiğini söylemek güçtür. Aynı sebepten dolayı bu dönem için, homojen ve tek tip bir Türk Ailesinden bahsedilemez.

Bu süreç içerisinde; Türk Ailesinin bahsedebilmek için, Türk Ailesinin kendine özgü yapısına kavuşmasında ve kültürel karakterinin biçimlenmesinde bazı etkilerin dikkate alınması gerekir:⁵⁷

Din Etkeni: İslam dinin insan ilişkilerine ve evlilik kurumuna getirdiği yeni değer ve anlayışlar.

---

⁵⁵ Doğan, a.g.e., s.32.

⁵⁶ Erol Güngör, **Tarihte Türkler**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1999, s. 425.

⁵⁷ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1997, s. 466-469.

Töre ve Gelenekler: Toplumun tarihsel süreçte aileye getirdiği düzenleme ve uygulamalarla bunların neden olduğu değer ve alışkanlıklar.

Coğrafi Etkenler: Buna doğal çevre de denilebilir. Ailenin konumlandığı doğal çevre ve iklim şartları da yaşama biçimleriyle birlikte ailede olup bitenleri açıklayabilecek önemli bir faktördür.

Kent, Kasaba ve Köy Faktörü: Kentte ya da kırsal alanlarda yaşama, farklı yaşama biçimleriyle birlikte farklı aile biçimleri de oluşturmaktır.

Toprak Sistemi: Tarıma dayalı ekonomik sistem aile yapısını ve demografisini belirler. Buna göre toprak mülkiyetinin bölünmezliği üzerine kurulu toplumsal sistem kendine özgü bir aile modeli oluşturur. Tarımsal ekonomik tarımsal yaşam biçimiyle birlikte bu değerler üzerinde oluşan ve gelişen bir aile modeli ortaya koyar.

Farklı Devlet ve İmparatorluk Biçimleri: Siyasal sistemler de bir ölçüde farklı aile biçimleri anlamına gelir. Selçuklu Ailesi, Osmanlı Ailesi, Cumhuriyet Ailesi örneklerinde olduğu gibi.

İsimleri sayılan devletlerin tarihsel bağlamda birbirlerini takip etmelerine rağmen bazı farklılıklar ortaya koymaları bünyelerinde barındırdıkları toplumlar ve farklı normlar sebebiyledir.

Osmanlı ve Selçuklu Devletleri yönetim şekli olarak birbirlerine benzeseler dahi bünyelerinde barındırdıkları toplumların farklılığı konu bağlamında farklı başlıklar altında incelenmelerini gerekli kılmıştır.

Cumhuriyet Ailesinin farklılığının esas sebebi; yönetim şeklinin farklı olmasıyla ve yeni yönetimin yeni bir toplum oluşturma çabası ile açıklanabilir. Ayrıca dünyada yaşanan Sanayi Devriminin sonuçları itibariyle ortaya çıkan sonuçlardan Türk Toplumunun da etkilendiği unutulmamalıdır.

Bu etkiler bütün İslam Dönemi Türk Ailesini anlatmamakta sadece bazı çizgileri çizmekte geniş anlamda sınırları belirlemektedir. Özel olarak birçok farkın bulunduğu bu dönem ailelerinin varlığının sebeplerini de yine siyasal ve toplumsal örgütlenmelerdeki farkların bulunmasını mümkün kılmaktadır.⁵⁸ Günümüze kadar

---

⁵⁸ Doğan, a.g.e., s. 34.

uzun bir tarihi süreç yaşamış olan Türk Ailesi; sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal etkenler altında kalmıştır. Türk Ailesinin bugünü anlamak bu etkenlerin değişim ve dönüşümün evrelerini çok iyi bilmekle mümkün olabilir. Denilebilir ki İslam; Türk Ailesinin bugününe ulaşan karakterinde son derece önemli devirlere etki etmiştir. Bu uzun süreci bazı ana evreler etrafında incelemek ise konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Bu ana evreleri;

- 1- Erken İslami Dönem
- 2- Selçuklular Dönemi
- 3- Osmanlı Dönemi
- 4- Cumhuriyet Dönemi

olarak sayılabilir.

1.2.1.3. Erken İslami Dönem Türk Ailesi

Bu dönem; ilk Müslüman Türk Devleti Karahanlılar ile başlar, Selçuklu Devletine kadar devam eder.⁵⁹ Türklerin İslam dinini kabulü ile birlikte onların yeni bir medeniyete dahil oldukları görülür.⁶⁰

Herhangi bir milletin yeni bir medeniyete dahil olması; o toplumun yaşam şartlarına, değişim ve dönüşüm süreçlerine katılmaları demektir. Günlük yaşamda İslamiyet’le birlikte Şamanizm’den İslami inanç ve felsefeye geçildiği görülmüştür. Bu dönemin bir diğer özelliği, Türklerin sözlü kültürden yazılı kültüre, göçebe hayattan yerleşik hayata geçiş sürecine girmiş olmalarıdır.

Bu dönemle ilgili bilgi kaynakları ise, günün bilge kişileri olarak anılan; Yusuf Has Hacip, Ahmet Yesevi ve Kaşgarlı Mahmut gibi isimlerin eserlerinden elde edilmektedir. Yusuf Has Hacip 1070 yılında Karahanlı hükümdarına sunduğu eserinde aile içi ilişkilere ait telkinlere yer vermiştir. Bunlardan bazıları;⁶¹

- Çocuğu olan anne-babalara çocuklarını bizzat kendilerinin terbiye etmelerinin önemi vurgulanmıştır.

---

⁵⁹Ahmet Yaşar Ocak, **Türkler, Türkiye ve İslam**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 190.

⁶⁰Doğan, **a.g.e.**, s. 34.

⁶¹Mehmet Kara, “Kutadgu Bilig’de Aile”, **Aile Ansiklopedisi**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1991, s. 64.

- Erkek çocuğun başı boş bırakılması ile kız çocuğunun evliliğinin geciktirilmesinin sonuçları daima kötüdür denilmiştir.

Yine Kutadgu Bilig’de;⁶²

- Kadınları her vakit evde muhafaza et; kadının içi dışı gibi olmaz,
- Yabancıyı eve sokma, kadını dışarıya çıkarma, bu kadınları sokakta gören göz onların gönlünü çeler.
- Göz görmezse, gönül arzu etmez, ey oğul, gözün görürse, gönlün arzular.
- Yemekte içmekte kadınları erkeklere katma; eğer katarsan, ölçüyü kaçırlar.
- Bunlarda öteden beri vefa yoktur; gözleri nereye bakarsa, gönülleri oraya akar.

Dede Korkut kitabında betimlenen Türk Ailesinde şu temel özellikler öne çıkarılmıştır.⁶³

- Erkek, ailenin beka ve devamlılığı için çok önemli bir öğedir.
- Baba ailenin reisidir. Aile ilişkilerinde gerçek belirleyici öğe toplumun değerleri ile ve babadır.
- Anelik nikahla yapılan evliliğin kadına bahsettiği statüdür. Evlenilecek kadında soyluluk, güzellik, yiğitlik ve güzel ahlak aranan özelliklerdir.
- Aile bireyleri arasındaki ilişkiler aile değerleriyle uyumlu olarak gerçekleşir. Bu değerler şunlardır: Sevgi, şefkat, saygı, sadakat, bağlılık, itaat, dayanışma, yardımseverlik, misafirperverlik, fedakarlık, iffet, namus ve dua.

Görüldüğü üzere, her üç kaynakta da ailenin temel dinamiklerine vurgu yapılmakta ve toplumdan beklentiler ile isteklerin bir çerçeveye oturtulması gözlemlenmektedir.

---

⁶² Kutadgu Bilig, Fragman No: 4513-4521.

⁶³ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2001, s. 16 - 24.

1.2.1.4. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi

1.2.1.4.1. Selçuklu Dönemi Türk Ailesi

Erken İslami Dönemin ardından bahsedilmesi gerek Selçuklu Devleti, 1040 yılında Horasan'da kurulmuştur. Bu dönemin toplumsal yaşamına ilişkin yazılı eserler çok fazla değildir bu nedenle araştırmalarda ve tartışmalarda varılan ortak nokta kendinden önceki dönemde olduğu gibi toplumsal yaşamın siyasal örgütlenmeyi üreten ve geliştiren bir yapıda olduğudur.⁶⁴

Toplumsal yaşamın siyasal örgütlenmeyi şekillendirmesinden anlaşılan; Türklerin aile örgütlenmesi üzerine kurulan bir kültüre sahip olduklarıdır.⁶⁵ Siyasal örgütlenmeler güçlerini içinden çıktıkları toplumdan yani aileden alırlar. Varlıklarını sürdürmek için yapılması gerekenleri yapmaktan çekinmezler. Bu tavır halk için yapılması gerekeni halk adına yapma yetkisini siyasal gücün eline vermiş olur.⁶⁶

Selçuklu dönemini etüt ederken yararlanılacak en önemli kaynak ünlü vezir Nizâm'ül- Mülk'ün "Siyasetnamesidir". Bu eserinde Nizâm'ül- Mülk hanedan üyelerinin karşılıklı rol ve statülerini sorumlulukları çerçevesinde ele almıştır.⁶⁷

Bu dönemi anlatması bakımında bir diğer isim ise İbn-i Batuta isimli seyyahıtır. *Rihle* adlı seyahatnamesinde sokakların nabzını tutmuştur. Türk kadını üzerindeki gözlemleri bize yeterli derece bilgi vermektedir.⁶⁸

Sanılanın aksine Battuta sokakta, çarşıda, pazarda Türk kadınlarına rastlamaktadır. Bu gözlemlerine dayalı olarak şöyle der:

"Türk kadınları yüzleri açık dolaşırlar. Bu kadınlar pazara yoğurt getirip satıyorlar, bunun karşılığında da kendi ihtiyaçlarını pazardan satın alıyorlar."⁶⁹

---

⁶⁴ Doğan, a.g.e., s.39.

⁶⁵Orhan Türkdoğan, "Türk Ailesinin Yapısı ve Tarihi Gelişimi", İstanbul, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 96, 1995, s. 2.

⁶⁶Clarence Richard Johnson, **İstanbul 1920**, Çev. Sönmez Taner, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 59.

⁶⁷Tufan Gündüz, **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, Ankara, Bilge Yayınları, 1997, s. 25.

⁶⁸ Doğan, a.g.e., s. 40.

⁶⁹Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta, **İbn-i Battûta Seyahatnamesi I**, Çev. Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 466.

1.2.1.4.2. Osmanlı Dönemi Türk Ailesi

Osmanlı Devleti, 13. Yüzyılın sonlarında, çökmekte olan Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir uç beyliği olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.⁷⁰ Beylikten imparatorluğa uzanan parlak bir gelişme göstermiş ve bir medeniyet ortaya koymuştur. "Osmanlı" deyimini ise bu sürecin bütünsel bir ifadesini ihtiva etmektedir. Osmanlı ailesi denilen kurum ise, sadece Orta Asya'dan gelen Müslüman aileleri bünyesinde barındırmaz. Beraberinde Hristiyan ve Yahudi ile Rum, Ermeni vb ırklardan gelen tebaasını da kapsamaktadır. Bu yüzden Osmanlı ailesi dediğimiz kavram "*imparatorluğun sınırları içerisinde çoğu yerde birlikte yaşayan dini farklı haneyi anlatmaktadır.*"⁷¹ Toplumsal yapı bu çeşitliliğin üzerine iki toplumsal kategori oluşturmuştur: Askerîye ve Reâyâ.⁷² Askerîye bugünkü anlamda kamu görevlileridir. Vergi vermekle yükümlü olanların tümünü de Reeyâ denilmiştir.

Osmanlı ailesi'nin, çok kültürlü böyle bir toplumsal yapıdan etkilendiği muhakkaktır. Osmanlı Aile yaşamındaki farklılıkların dini olmaktan çok bölgesel, hatta etnik olmaktan çok coğrafi olduğu yaygın bir kanıdır.⁷³

Osmanlı idari yapısı içerisinde çekirdek ailesinin vergi mükellefi olduğu söz konusudur.⁷⁴ Maliyenin muhatap aldığı aile çekirdek ailedir. Değişik kümeler halinde gruplanan çekirdek aileler Halil İnalçık ve Mübeccel Kıray gibi ilim insanlarıncı üretimin teknik örgütlenmesi ve bir mali idare birimi olarak tanımlanmıştır.⁷⁵

İdari açıdan çekirdek aile yapılanması pratik olarak görülmüşse de, günlük yaşamın ihtiyaçları ve üretimin zorluğu çalışma şartlarında Osmanlı ailesi, çekirdek ailenin yaşam kalıplarından çok, büyük ailenin yaşam ve üretim kalıplarına uymaya meyillidir.⁷⁶ Kırsal alandaki iş bölümü, ailenin güvenliğinin sağlanması, hayatın devam etmesi ve aile bireylerinin eğitimi için üç kuşağın bir arada barınması

---

⁷⁰Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 9.

⁷¹İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, s. 18.

⁷²Doğan, **a.g.e.**, s. 45.

⁷³Ortaylı, **a.g.e.**, s. 18.

⁷⁴**A.g.e.**, s. 20.

⁷⁵Mübeccel Kıray, **Toplum Yapısındaki Temel Değişimlerin Tarihsel Perspektifi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1982, s. 116.

⁷⁶Refik Turan, "Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, I**, Ankara, **Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları**, 1992, s. 83.

gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bütün bu özellikler bir arada düşünölünce çekirdek aile geleneksel şehir ve köylere uygun bir aile tipi değildir. Nitekim tarihi evlerin mimari tarzlarına baktığımızda, bu yapıların; hane halkının ikameti için birkaç nesli içinde barındıracak yapılar olduğu görölmektedir.⁷⁷

Osmanlı Ailesi için bir diğer tanımlama ise “millet” sözcüğünün dini bir aidiyeti de muhtevasında barındırdığı kavramı ifade eder. Millet in bugünkü İngilizce karşılığı “nation” anlamında değildir.⁷⁸ Millet Osmanlı için; sosyal bir yapılanmayı, bir ruh halini ve tebaanın birbirine bakışını ifade eder.

Konu ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus ise; cemaat kavramıyla açıklanabilecek bireyin doğumuyla içerisinde yaşamaya başladığı kompartımandır.⁷⁹ Birey doğduğu cemaatin kurallarına göre günlük hayatını şekillendirir. Konumuzla bağlantılı olarak evlilikler cemaat içerisinde olmaktadır. Cemaat dışı evlilikler hoş görülmez. Bir Müslüman ya da Hristiyan arasındaki evliliklerin hoş görülmediği gibi aynı dinden olsalar dahi Bir Rum ile bir Ermeni'nin evliliği de cemaatler arasında gerilime neden olmaktadır.⁸⁰

Osmanlı ailesi için denilebilir ki; aile, bireyin hayatında bağlarının kopmayacağı temel ve tek kurumdur. Bütün sorunların çözüldüğü makam ve destek burada bulunur. Boşanma hiçbir dinin hoş karşılamadığı ve ailenin korunmasının ilke edilmesi en çok dikkat edilen konuların başında gelmektedir. Bu ilkeler din, dil, ırk vb bütün farklara rağmen bütün “Osman Ailesi” için söylenebilecek özelliklerdir. Bu nedenle ortak özellikleri olan bir Osmanlı ailesinden söz edilebiliyor.⁸¹

Osmanlı ailesi araştırılırken ortaya çıkan ilk husus ailenin yaşadığı alan olan “Mahalle'dir.” Günümüz anlamı içerisinde anlaşılmayan mahalle; birlik ve beraberliğin, yardımlaşma ve dayanışmanın adresi olmakta toplumsal normlar mahallelerde şekil almaktadır.

---

⁷⁷Ömer Demirel, Adnan Gürbüz ve Muhiddin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, “Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi”, I, Ankara, **Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları**, 1992, s. 101.

⁷⁸Ortaylı, **a.g.e.**, s. 27.

⁷⁹**A.e.**, s. 36.

⁸⁰Vejdî Bilgin, **Fakih ve Toplum, Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2003, s. 92.

⁸¹İsmail Doğan, **Osmanlı Ailesi**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2001, s. 57.

1.2.1.4.2.1. Osmanlı Ailesi'nin Fiziki Ortamı: Mahalle

Kelime anlamı itibariyle mahalle; “konaklanan yer” anlamına sahiptir.⁸² Sözlük anlamı ile; bir yere inmek, konmak, yerleşmek anlamına gelen mahalle, devamlı ya da geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade etmektedir.⁸³

Mahalle, iklim ve coğrafyaya göre biçimlenen fiziki bir doku değil, sosyal kültürel bir birimdir. Mahalle birbirini tanıyan ve birbirine kefil olan hanelerden oluşur. Mahalleler için en önemli ve vazgeçilmez kural budur.⁸⁴ Çünkü bu kuralla birlikte mahalle ve köy halkının birbirine yabancılaşmış hanelerden oluşması önlenir. Nasıl ki bir birey ailesinin üyesi ise aile de mahallenin bir üyesidir.⁸⁵

Mahalledeki oluşumda dil ve etnik farklılıklar önemli değildir önemsenen tek fark dinsel farklılıktır. Bunun dışında bir kişinin o mahalleye yerleşebilmesi için, mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefalet şartı aranmaktadır. Mahallede sınıf ve statü farkı bulunmamaktadır. Bir paşanın konağının karşısında basit bir katibin küçük evi bulunabilir. İnsanlar her gün birbirleriyle karşılaşır ve etiket farklılıklarına rağmen muhatap olurlar.⁸⁶

Bu iç içe yaşam bireyler üzerinde koruyucu bir kalkan görevi görür. Birey, ailenin ve mahallenin gözünü kulağını üzerinde hisseder. Bu özelliğiyle birlikte mahalle, idari bir birimden çok sosyal bir birim ve bir dayanışma meclisi olduğu kabul edilir. Birçok örnek arasından bu bağı oluşturan doğum, ölüm ve evlilik gibi durumlar mahallenin tamamını ilgilendirdiği ve mahallede birliği sağlaması açısından önemlidir.

İnsanlar meskenlerini sadece coğrafi şartlara göre değil, inançlarına, yaşama tarzlarına, adet ve törenlerine göre inşa ederler. Meskenler bir bakıma medeniyetlerin

---

⁸²Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı:13, 2005, s. 94.

⁸³Ali Murat Yel ve Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mahalle” **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 27, 2007, s. 323.

⁸⁴Ortaylı, **a.g.e.**, s. 39.

⁸⁵Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, İstanbul, **Osmanlı Araştırmaları**, S. 4, 1984, s. 69.

⁸⁶Doğan Kuban, “Mahalleler: Osmanlı Dönemi”, “Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi”, C. 5, İstanbul, **Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını**, 1994, s. 246.

küçük birer timsalidirler.⁸⁷ Türk evleri bu açıdan ele alındığında aileye biçim veren ve toplumun gözü önünden çeken; dinsel inançların mimari tarzı da etkilemiş olduğunu, özel yaşamı dışarıyla yalıtan anlayışın evlerin “hayat” denilen avlularla inşa edilmesine neden olduğu görülür.

1.2.1.4.2.2. Hanedan Ailesi

Osmanlı Toplumunu içerisinde görev ve sorumlulukları itibariyle farklı statüler mevcuttur. Bu statüler, aileler ile birlikte varlıklarını sürdürürler. Örneğin, yönetimi elinde tutan Osmanoğullarına “Hanedan Ailesi” denilmektedir. Osmanlı Toplum yapısı içerisinde devlet yönetimi hiçbir zaman Osmanoğulları dışından bir kimse tarafından yönetilmemiştir. Özel anlamı içerisinde “Osmanlı Ailesi” denilen Osman Bey ve torunlarına bu çalışmada “Hanedan Ailesi” denilmiştir. Bunun sebebi “Osmanlı Ailesi” kavramının farklı anlamları bünyesinde taşımasıdır. Hanedan Ailesinin yaşamlarını sürdürdükleri yer halktan tamamıyla farklıdır.

Hanedan üyelerinin günlük yaşamını geçirdiği yer “harem”dir.⁸⁸ Harem, padişah ve ailesinin evi sayılmaktadır. Haremle ilgili, Osmanlı aile kültürü açısından akademik çalışmalar yeterli akademik veri sunmamakta, mevcut yayınların ise hayal ve fanteziyi tahrik edecek spekülasyon eserler olduğu bilinmektedir.⁸⁹ Topkapı Sarayı ve Harem Osmanlı hükümdarlarının aile ocağıdır. Padişah, kızlarının (sultanların) ve oğullarının (şehzadegan) babasıdır, kadınefendilerinin kocasıdır, ailenin reisidir; ama her şeyden önce devletin reisidir ve Müslümanların halifesidir.⁹⁰

1.2.1.4.2.3. Ulema Aileleri

Osmanlı toplumunun seçkin zümresi, bu seçkinliğini ilmi gücünden çok, ihtisaslaşmasında elde etmiştir. Bu ailelerin mensupları “çelebi” olarak anılırlar fakat peygamber soyundan geldiklerini iddia ve ispat edenlere “seyyid” denilmiştir.⁹¹

Ulema Ailesi üyelerinin en önemli özellikleri İstanbul’da doğmaları ve eğitimlerini İstanbul Medreselerinde tamamlamalarıdır.⁹² Ulema ailesi üyeleri devlet erkani

---

⁸⁷ Cebeci, **a.g.e.**, s. 107.

⁸⁸ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 58.

⁸⁹ Çağatay Uluçay, **Harem II**, Ankara, TTK, 1992, s. 30.

⁹⁰ Doğan, **Dünden Bugüne Türk Ailesi**, s. 52.

⁹¹ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 68.

tarafından himaye edilmektedirler ve yaptıkları evlilikler yine kendi içlerinde, iki ulema ailesi içinde olduğu bilinmektedir.⁹³

Ulemanın sosyal konum içerisinde gördüğü saygı, gelir kaynaklarının düzenli olması, toplumla saray arasında köprü görevi görmelerini bir sorumluluk haline getirmiştir.⁹⁴

Ulema ailelerinin özelliklerini derinlemesine anlatmak konu bağlamından uzaklaşmak olacaktır fakat belirtilmesi gereken başlık Ulema Efendilerinin Kızları ile ilgili olacaktır.

Genel kanı; Ulema sınıfının muhafazakâr oluşları nedeniyle kızlarını okutmadıkları ve eve kapattıkları şeklindedir. Bu kanıyı en iyi yansıtan ise Musahipzade Celal Bey'in İstanbul Efendisi adlı oyunudur.⁹⁵

Biyografik eserlerin artmasıyla birlikte popüler kanının yanlışlığı ortaya çıkmıştır. İlimiye sınıfı mensuplarının kızlarının ortalamanın üzerinde eğitim aldıkları gerek babaları gerekse eşleri tarafından şımartıldıkları öğrenilmiştir. Türk toplumunda okumuş kadın öncülerin ise bu sınıftan çıktığı görülmüştür. Fatih dönemi şairleri içerisinde önemli bir yeri olan Zeynep Hanım, yine Kanuni Süleyman'ın hasekisi Hürrem Sultan ve şair Baki'nin karısı Tutî Hatun çokça bilinen isimlerin başında gelmektedir.⁹⁶

1.2.1.4.2.4. Reaya Ailesi

Osmanlı nüfusunun geniş bir kesimini reaya denilen geniş halk kitleleri meydana getirir. Reaya çeşitli din ve mezheplere mensup topluluklardan oluşuyordu.⁹⁷ Vergi vermekle yükümlü olan bu geniş kesim kendi içinde, tüccarlar, sanat erbabı ve köylüler olmak üzere gruplandırılabilir. Reayanın kamu görevlileri kategorisine geçmeleri çok zor olmakla beraber mümkündür. Reaya ailesinde demografik yapının nasıl olduğuna bakacak olursak:⁹⁸

---

⁹² İbnülemin Mahmud Kemal İnan, **Son Hattatlar**, İstanbul, MEB, 1970, s. 614.

⁹³ Yaşar Sarıkaya, **Medreseler ve Modernleşme**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1991, s. 77.

⁹⁴ Ahmet Cihan, **Reform Çağında Osmanlı İlimiye Sınıfı**, İstanbul, Birey Yayınları, 2004, s. 259.

⁹⁵ **Bkz.** Musahipzade Celal, İstanbul Efendisi, komedi 3 perde, İstanbul, 1946, s. 17-19.

⁹⁶ Ortaylı, **a.g.e.**, s.71.

⁹⁷ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2003, s. 880.

⁹⁸ **Bkz.** Ö. Demirel, A. Gürbüz ve M. Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, 1992, C. 1, s. 102-113.

Yapılan araştırmada, 1104 erkek tereke sahibinden 897'si tek eşlidir. Bunlar içinde Gayr-i Müslim erkek tereke sahipleri çıkarıldıktan sonra 981 adet erkek tereke sahibinin %80.43' tek eşlidir. Geriye kalan %19.57'lik bölümün %4.99'u dul ve %4.99'u da bekar olarak görünmektedir. Bu tabloda biden fazla kadınlı evlenen erkek tereke sahiplerinin oranı %9.59'dur.

Osmanlı kentlerinde birden fazla eşle evlilik yapan Müslüman erkek tereke sahiplerinin oranı %9.27'dir. Bunların da %8.25'i aynı anda iki kadınlı evlidir. Osmanlı köylerinde birden fazla eşle evli olanların oranı %0.3'tür. Bunların hepsi hepsi iki kadınlı evli olup, üç veya daha fazla kadınlı evli olan erkeğe rastlanılmamıştır. Bunların dışında %0.1'inin dul, %0.3'ünün de bekar ve 4.39'unun tek kadınlı evli olduğu görülmektedir. Buna göre, köydeki erkek tereke sahipleri arasında birden fazla eşle evlenenlerin oranı %6'da kalmaktadır.

Tereke defterleri üzerindeki söz konusu araştırma, ocuk demografisi ile ilgili olarak bize şu bilgileri vermektedir.⁹⁹

Araştırmada, ocuksuz ailelerin oranı %11'dir. ocuk sahibi olma arzusu ile birden fazla kadınlı evlilik yapmış olanlarda bu oran %5 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, birden fazla eşle evliliklerin ocuk sahibi olma isteğinden dolayı yapılmasına rağmen bazı ailelerin bu sorunlarının devam ettiğini gösterir. Araştırmaya konu olan 1206 Müslim tereke sahibinin 952'si tek eşle evlidir. Bunların arasında 169'unun hiç çocukları yoktur. 208 ailenin tek, 193 ailenin iki, 173 ailenin üç ve 118 ailenin de dört çocukları vardır. Tek eşli ailelerde en fazla dokuz çocuğu olan iki aile vardır. İki işle evli olan 84 ailenin içinde çocuğu bulunmayan dokuz aile; tek çocuğu olan dört aile, iki çocuğu olan on altı aile vardır. En fazla sekiz çocuğa sahip olan iki aile mevcuttur.

Osmanlı toplumunda dönüşümlerin temelinde karşımıza Tanzimat Fermanı ıkmaktadır. (1839) Bu cümleden çıkarılması gereken bir diğer sonuç ise Osmanlı toplumunda dönüşümlerin dış etkenler altında geliştiğidir. Bunlar, savaşlar,

---

⁹⁹ A.e., s.106-111.

savaşların yol açtığı göçler, yasal düzenlemeler, siyasal dalgalanmalar ve benzerleridir.¹⁰⁰

Yenileşme hareketlerinde Osmanlı Ailesini etkileyen belli başlı faktörler ise;¹⁰¹

- a- Fetvalar, Fermanlar, İlanameler ile başlatılan yasal ve hukuki düzenlemeler,
- b- Tanzimat'ın yol açtığı sosyo-kültürel değişme eğilimleri,
- c- Toprak sistemindeki değişikliklerdir.

Tanzimat sonrası aile hukukuyla ilgili bir dizi gelişme ve değişme yaşanmıştır. Bu değişimlerin başında ise Medeni Hukuk Metni olan “Mecelle” gelmektedir. Mecelle medeni hukukun önemli bir kısmını yenilemesine rağmen aile hukukuna karışmamıştır.¹⁰²

Hukuk-ı Aile Kararnamesi Tanzimat'tan sonra aile hukuku alanında en önemli gelişme olarak nitelenebilir.¹⁰³ Kararnamede evlenme ile boşanmalar devlet denetimine girmekte, çok eşli evliliğin belirli ölçülerde sınırlandırılması yolunda ciddi bir adım atılmış ve kadına boşanma hakkı tanınmıştır.¹⁰⁴

Osmanlı Aile yapısı önceki dönemlerin kültürel ve toplumsal mirası üzerinde gelişen ve evrimleşen bir aileyi ortaya koymuştur. Osmanlı Aile sistemi, toplumsal kurumları, ülkenin tüm toplumsal kategori ve zümrelerini dondurmak suretiyle mevcut örf ve adetleri koruma altına almıştır ve Osmanlı Ailesi bu garanti ve teminatların en başında yer almıştır.¹⁰⁵

Tanzimatla birlikte ailenin içe kapanık olan sistemi kanunnamelerle dışa açık hale getirilmiş, arazi, topu, miras gibi alanlarda yapılan değişiklikler ile ailelerin şeriyeye

---

¹⁰⁰Davut Dursun, “Osmanlı Devleti’nde Din Devlet İlişkileri Üzerine Bazı Notlar”, **Osmanlı**, Ankara, C. 6, 1999, s.70.

¹⁰¹Doğan, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁰²M. Akif Aydın, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara, 1992, C. 2, s. 445.

¹⁰³Doğan, **a.g.e.**, s. 94.

¹⁰⁴Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, **Hukuk Sosyolojisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1958, s. 254.

¹⁰⁵Doğan, **a.g.e.**, s. 126.

sicillerinde daha çok rastlanır olmuştur. Artık evlilik ve boşanmalar köylerde de kayıt altına alınmaya başlanmıştır.¹⁰⁶

Geçmişte çocuğun sosyalleştiği ortam anaokulu değil mahallede komşuları ve akrabalarıyla gerçekleşmekte ve çocuk geniş bir çevrede kendi yaratıcılığıyla yaptığı oyuncaklarla oynayıp gelişimini tamamlardı. Günümüzde ise çocuk öncelikle yuvalarda (anonim bakım¹⁰⁷) sınırlı kişilerle (eğitmenler ve diğer çocuk öğrencilerle) sosyalleşmekte evde ise oyuncak sanayinin gösterişli oyuncaklarıyla ve televizyondaki çizgi film ve programlarda gelişimini tamamlamaktadır. Küreselleşmenin eğitim ve gelişim üzerindeki bazı iddialarının aksine çocuk gelişimine katkısı hala tartışılmaktadır.

Bugün gençlerin okumayı sevmemesi ve bir okuma alışkanlığı edinememiş olması geçmişte çocuk edebiyatının ciddiye alınmaması ile bugün dahi böyle bir dil ve üslup oluşturamamamızın sonucudur.¹⁰⁸ Geçmişten gelen yazma eserlerin yüzde kaç çocuk edebiyatıyla ilgilidir?

Okumanın gelişmemesi sözlü anlatım türlerinin (masal, hikaye, kıssalar) çokluğu ve abartmasıyla açıklanabildiği gibi bu türlerin çekiciliği söz konusudur. Bununla birlikte bu sözlü eserlerin yine de yazıya aktarılmamış olması 15 yy. Rönesans İnsanı ile Osmanlı Tebaası arasındaki farkı ortaya koymuştur.¹⁰⁹

1.2.1.4.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi

Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi için “Modern Türk Ailesi” de denilebilir. Ancak daha önce bahsedilen modern aileden bazı farklılara sahip olması nedeniyle “Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi” teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi, miras aldığı imparatorluğun ardından değişimin tepeden başladığı ve bireye kadar ulaştığı bir dönemdir. Bu değişim toplumun temeli olan aileyi de etkisi altına almıştır. Bu doğal bir sonuç olmakla beraber, kültürel dönüşümlerin tabandan gelmeyen bir istekle gerçekleşmiş olması, bazı sıkıntıları da ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde aile modernleşmenin görünür etkisi altındadır.

---

¹⁰⁶ Aydın, a.g.e., s. 458.

¹⁰⁷ Bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 128.

¹⁰⁸ Ortaylı, a.g.e., s. 123.

¹⁰⁹ Halid Refik Karay, *Üç Mumlu Şamdan*, İstanbul, Arkadaş Yayınları, 1981, s. 89.

Batılılaşmanın dayattığı dönüşüm hızlı bir şekilde yaşanmakta ve sistemin siyasi söylemi olan Laiklik yeni toplumun odak noktası olmaktadır.

Batıdaki kadar yaygın ve sektörel yapılanma olmamasına rağmen Cumhuriyete özgü endüstriyel girişimler Türk Ailesinin demografik yapısı üzerinde etkili olmuştur.¹¹⁰ Sanayileşmenin kentlere işçi göçünü hızlandırmasıyla beraber kırsal alandaki geniş ailelerde bölünmeler olmuş, çekirdek aileler ortaya çıkmıştır. Sanayileşmenin yanı sıra şehirleşmenin artması da çekirdek aileye geçişin bir diğer etmenidir.¹¹¹

Dönem itibariyle Türkiye’de kent ve kır olmak üzere aile yapıları oluşum etkenleriyle aileyi ortaya çıkaran modeller şöyle sıralanabilir:¹¹²

- a- Kentlerde rastlanan karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen *çekirdek aile*,
- b- Kentleşme sürecinde istihdam imkanlarının, alt yapı yetersizliğinin, dayanışma eksikliğinin ve toplumsal çevreye uyumsuzluğun doğurduğu veya koruma amacına dönük *“destekli çekirdek aile”*
- c- Aile reisi, karısı, evli oğulları, gelinleri veya bir evli oğul ile diğer bekâr çocukların ya da bir evli oğul, gelin ve torunların birlikte oturduğu *“geleneksel aile”*
- d- Aile reisinin kendi ana-babası veya bunlardan bir bekâr kardeşlerin veya aile reisinin karısının bu tür yakınlarını veya ana-babalarını barındıran, gelenekçi geniş aileye göre biraz daha küçülmüş olan *“geçici aile”*
- e- Büyük kent merkezlerinde az da olsa sosyo-patolojik gelişmelerin doğurduğu *“çözülen aile”*. Bu aile tipi de dul eş ve çocukları içine alan *“parçalanmış aile”* ve *“tamamlanmamış aile”* şeklinde görülebilir.

Değişen sosyo-ekonomik koşullar Türk Ailesindeki gelişmenin doğrultusunu da belirlemektedir. Geleneksel geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Aile Araştırma Kurumu’nun 2006 yılında gerçekleştirdiği “aile yapısı araştırması” bu

---

¹¹⁰ Doğan, a.g.e., s. 129.

¹¹¹ Erkal, a.g.e., s. 119.

¹¹² A.e., s. 114-115.

yaklaşımı doğrulamaktadır.¹¹³ Araştırmadaki oranlara göre; Türkiye genelinde hanelerin %6'sı tek kişilik hane halkı, %13'ü geniş aile, %80,7'si çekirdek ailelerden meydana gelmektedir.

Türk Ailesindeki bu evrilmeye genel olarak bakıldığında iki neden ortaya çıkmaktadır.¹¹⁴ Geniş ailedeki erkek çocuklarının çatışmalarını önlemek için evden ayrılmaları ve sahip olunan toprağın genişleyen aileye yetmeyecek duruma gelmesi sonucu yeni iş imkanları için aileden ayrılmaların başlamasıdır.

Cumhuriyet Ailesinin iç dinamiklerine bakıldığında ailenin karakteristiği görülür. Bu iç dinamiktir ki; yaşlı ana-baba, sakat veya 18 yaşını geçmelerine rağmen ailenin dışına itilmemiş kız veya erkek çocukların ailenin koruyucu kanatları altında tutulmaları aileyi ayakta tutmaktadır.

1.2.2. Geleneksel Türk Ailesi ve Temelleri

Türk Aile yapısı denildiğinde hemen herkesin doğru bildiği yanlış mevcuttur ki bu Türk Ailesinin genelde çekirdek aile olduğu geniş aile olmadığı ve pederşahi olmayıp pederi aile özelliği ortaya koyduğudur.

Geleneksel aile kurumuna etki eden gelenek ve din; siyasetin toplumsal temellerini oluşturur. Dolayısıyla gelenek ve din Türklerde hem “toplumsalı” ve “toplumsal düzeni” hem de bütün bunların odağında yer alan “bireyi” belirleyen ve niteleyen en temel kültür ögesidir.

Türk ailesinin saç ayaklarına bakıldığında karşılaşılan ilk faktörün gelenekler olduğudur. Tarihsel bağlarıyla Türklerde gelenek, görenek ve normların sosyal hayatta birebir karşılık bulduğu ve bireyin hayatını bu kurallarla şekillendirdiği görülmektedir.

1.2.2.1. Geleneksel Faktör

Tarih ve gelenek, bireyin hayal gücünü ve oradan hareketle toplumsal bilincine önemli ölçüde etki etmektedir. Toplumsal normların gelecek kuşaklara aktırılmasında araç rolü oynayan destanlar, efsaneler, masallar gibi kültür ürünleri ile

---

¹¹³TÜİK, *Aile Yapısı Araştırması 2006*, Ankara, 2006, s. 1.

¹¹⁴Doğan, a.g.e., s. 131.

çağlar boyu nesillerden nesillere aktarılarak günümüze kadar gelmiştir ve kendi kültürlerini de yeni nesillere dayatmışlardır.

Türk toplumunda gelenek ile günümüze gelen değerler ise aile kültürüne direk intikal etmiştir. Efsane döneminin ürettiği bu değer ilerleyen dönemde dinler tarafından desteklenmiş ve güçlendirilmiştir.¹¹⁵

Geleneğin övdüğü erkek, eşi ve çocuk çocuğu üzerinde tüm tasarrufunu Tanrı adına başarıyla kullanan erkektir. Geleneğin övdüğü kadın ise güzeldir. Çünkü erkeğine itaatkardır. Geleneğin övdüğü çocuk büyüklerine, anne-babaya itaatkardır.¹¹⁶

Kültürün örnek olarak sunduğu itaatkar tiyolojiler ise Türk toplumunda ortaya çıkan siyasal iktidar biçimlerini şekillendirmiştir. Büyüklerine itaat üzerine inşa ettiği zihni yapısını yaşıyla paralel olarak ilerleten birey siyasi iktidara da zamanı gelince itaat etmekte ve itaatin yol açtığı teslimiyet daima itaat kurumuna merkezi bir masumiyet ve güven kazandırmıştır.¹¹⁷

İtaat ve himaye, taraflardan birine güven ve yaşam kolaylığı kazandırırken; diğerini iktidar ve güç sahibi yapmaktadır.¹¹⁸

1.2.2.2. Din Faktörü

Geleneklerle yoğrulmuş bireyin önem verdiği bir diğer konu ise “din” olmaktadır. Din, tarihle birlikte Türk kültürünün toplumsal ve felsefi temellerini belirleyen önemli bir etkidir. Bireyin günlük yaşamından çevresine ve devletle ilişkilerine kadar etki altına almaktadır. Dolayısıyla gelenek faktörünün yanı sıra açıklanabilecek diğer faktör din faktörü olmaktadır.

İslamiyet’in eski Türk toplumlarından devraldığı aile yerleşik olmayan kültürlerle özgü bir aile idi. Henüz toprağa bağlı olmayan, o nedenle de yerleşik kültüre geçmemiş olan toplum ve ailelerde biyolojik miras dışında kuşaktan kuşağa intikal eden miras ve benzeri hukuki intikaller yoktur.¹¹⁹

---

¹¹⁵Orhan Türkdoğan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1993, s. 29.

¹¹⁶ Abdülkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler C. 2**, Ankara, TTK, 1998, s. 344.

¹¹⁷ Mahmut Tezcan, **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s. 15.

¹¹⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹⁹ Serim Timur, **Türkiye’de Aile Yapısı**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1972, s. 243.

Oysa İslam inananlara yerleşik kültüre yönelmelerini teşvik etmiştir. Bu sebeple de İslam öncesi görece eşitlik İslamiyet'ten sonra kadının hane içi etkinliğe yönelmesiyle ortadan kalkmıştır. Ama bu noktada şöyle bir sosyolojik gerçeği hatırlatmakta yarar vardır: Kadının toplumsal hayattan tecridi anlamına gelen etkinlik yoksunluğu, yani toplumsal hayattan uzaklaşması yerleşik kültüre denk düşmektedir.¹²⁰

Bu cümlelerden İslam'ın kadın-erkek hakları konusunda eski Türk toplumlarındaki hakları ortadan kaldırdığı söylenemez, İslami kurallar bu hakların yerleşmesi üzerinde rol oynamıştır. Bununla ilgili örnekleri hadis kaynaklarında çokça görmekteyiz.

İslam ailede kilit rolü kocaya yani erkeğe vermiştir. Bunun dışındaki statüler ise kaynağını merkezdeki aile reisinden almaktadır. İmam-ı Gazali'nin çocuklara tavsiyesinde bu durum gözle görünür bir hal almaktadır.¹²¹

“Ey oğul, onların yanında bulunduğun zaman çok söz söyleme, onların söylediklerini dinle. Onların yanında oturma, oturursan diz üstünde otur. Sana bir şey sorarlarsa bildiğini söyle. Sakın bilgiçlik yapıp bilemediğini söyleme. Çünkü onlar senden daha fazla yalan sözü bilirler.”

Gelenek ve dinin getirdiği bu toplumsal boyut, aile gibi toplumsal kurumlar aracılığıyla kültürün derin tarihinden modern zamanlara kadar tüm Türk toplumlarına intikal etmiştir.¹²² Ailenin temellerinde bu iki kavramın belirginliğini Osmanlı'da izlemek daha kolay olmaktadır. Osmanlı'nın bu süreçte yeri özel ve önemlidir. Osmanlı döneminde bu iki etken kavramı çok belirgin olarak görmekteyiz ve toplumsal hayatı net bir şekilde biçimlendirmiştir. Bu biçimde Osmanlı ailesi tam merkezde yer almıştır.

Modern Türk ailesi bu geleneğin izlerini büyük ölçüde taşımasına rağmen siyasal örgütlenmenin telkin ettiği modern unsurları toplumsal hayata kolaylıkla adapte eden, dünyaya uyumlu bir yaşamı üreten ve geliştiren bir ailedir.¹²³

---

¹²⁰ Doğan, a.g.e., s. 12.

¹²¹ İmam-ı Gazali, **Hüccet'ül İslam**, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, Bahar Yayınları, 2008, s. 132.

¹²² Çiğdem Kağıtçıbaşı, **İnsan, Aile, Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, s. 97.

¹²³ Emre Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1979, s. 108.

1.2.3. Türk Aile Hukukunun Temel İlkeleri

Sosyolojik temellerinin ele alındığı Türk ailesinin Medeni Kanunda ve Anayasada korunmuşluğu ve hukukta yer aldığı temel ilkelere göz atmak gerekmektedir.

Aile hukuku, geçmişte olduğu gibi, günümüz modern hukuku içerisinde de diğer hukuk kurallarından farklı olarak bazı temel ilkelere dayanmaktadır. Bu temeller; “süreklilik ve birlik ilkesi”, “zayıfları koruma ilkesi”, “düzenleme serbestisinin bulunmaması ilkesi”, “devletin müdahaleciliği ilkesi” ve “eşitlik ilkesi” olarak sayılabilir.

Süreklilik ve Birlik İlkesi; bireylerin karşılıklı iradeleri ile aralarındaki ilişkiyi kaldıramayacaklarını ifadesi aile hukukunda süreklilik ilkesi sınırları içerisinde değerlendirilir.¹²⁴ Aile üyelerinin birbirleriyle bağlantı kurarak bir birliktelik meydana getirirler. Süreklilik ilkesiyle birlikte gelen birlik ilkesi; evliliğin devamını sağlamak için eşlere bir takım sorumluluklar yüklemektedir (m.185/2). Böylece eşler evliliği birlikte temsil ederler (m.188). Evlilik birliğinin korunması amacıyla, Medeni Kanunun 195. maddesi ile birlikte hâkime de gerekli tedbirleri alabilmek yetkisi verilmiştir.¹²⁵

Zayıfları Koruma İlkesi; zayıfların korunması ilkesi uyarınca aile hukuku çocukları anne ve babaya karşı korumaktadır.¹²⁶ Medeni kanundaki son değişikliklerle birlikte kadının kocasına karşı korunmasını içeren maddeler kadın erkek eşitliğine dayanan düzenlemeler gereğince söz konusu olarak görülmemiş ve ilgili hükümlere yer verilmemiştir.¹²⁷ Zayıfların korunması ilkesi gereğince devlet, velayet hakkını kötü kullanan anne babaya karşı çocuğun korunmasını hâkimin gerekli önlemleri alma yetkisiyle birlikte, çocuğun mallarının korunması, vesayet kurumunun sıkı şartlar altına alınmasını, evlilik dışı çocuğun hukuki durumunun düzenlenmesi kabul etmiştir.¹²⁸

¹²⁴Bülent Köprülü, **Medeni Hukukun Genel Prensipleri, Kişi Hukuku, Aile Hukuku**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1971, s. 463.

¹²⁵Turgut Akıntürk, Yeni Medeni Kanun'a Uyarlanmış Aile Hukuku, **Türk Medeni Hukuku, C. II**, İstanbul, 2002, s. 8.

¹²⁶Necmettin Feyzioğlu, **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986, s. 17.

¹²⁷Akıntürk, **a.g.e.**, s. 11.

¹²⁸Bilge Öztan, “Medeni Kanun’un Kabulünün 70’nci Yılında Aile Hukuku”, **AÜHFD**, C. 44, S. 1-4, Ankara, 1995, s. 85.

Düzenleme Serbestîsinin Bulunmaması İlkesi; evliliğe taraf olan bireyler aile hukukunu ilgilendiren ilişkilerini serbestçe belirleyemezler. Aile hukuku ilişkilerinde sınırlı sayılı ilkesi geçerlidir. Kanunda düzenlenmemiş hiçbir ilişki tarafların iradeleri ile kurulamaz.¹²⁹

Örneğin eşler kanunda düzenlenmeyen bir mal paylaşım rejimi belirleyemez ve kendi belirledikleri kurallar gereğince anlaşma yapamazlar. Kanunda belirtilen mal rejimlerinden herhangi bir tanesini seçme hakkına sahiptirler.¹³⁰

Devletin Müdahaleciliği İlkesi; toplumun temelini aile oluşturmaktadır. Ailenin temel olduğu ilkesi olarak göz önünde tutulduğunda aile hukuku ilişkilerin devletin müdahale etmesi bazı durumlarda kaçınılmaz olmaktadır. Aile hukuku her ne kadar özel hukukun bir dalı olsa da, kamu gücünün müdahalesi aile hukuku ilişkilerine etki etmekte ve etkili olmaktadır.¹³¹

Devlet müdahalesi veya desteği, aile ilişkilerinin kurulmasında, devamında ve sona ermesinde ailenin sürekli ve düzen içerisinde varlığını sürdürebilmesini sağlamaktır.¹³²

Örneğin; evliliğin ancak yetkili kılınmış devlet memuru önünde yapılması halinde geçerli olacağı, kurulan bir evliliğin devletin yargı organı olan mahkemelerden verilen kararlar son bulacak olması, devletin aile hayatına, çocukların ve eşlerin birbirlerine karşı korunmasında müdahil olacağını gözler önüne sermektedir.¹³³

Eşitlik İlkesi; çağdaş aile hukuku ilişkilerinde, eşler arasında eşitlik ilkesinin söz konusu olduğundan bahsedildi. Birleşmiş Milletlerin 10 Aralık 1948 tarihinde kabul etmiş olduğu “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi” insan kişiliğinin onu ve değerine, kadın ve erkeklerin hak eşitliğine, sosyal ilerlemeye, demokratik özgürlükler içinde yaşama şartlarının sağlanması gerektiği kabul edildiğinde Türkiye

---

¹²⁹ Akıntürk, **a.g.e.**, s. 11.

¹³⁰ Köprülü, **a.g.e.**, s. 464.

¹³¹ Kemal Oğuzman ve Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Özellikleri**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 1995, s.4.

¹³² Adnan Güriz “Türk Medeni Kanununun Aileyi İlgilendiren Hükümlerinde Gerekli Görülen Değişiklikler”, “Türkiye’de Ailenin Değişimi Yasal Açıdan İncelemeler”, **Türk Sosyal Bilimler Derneği**, Ankara 1984, s. 146.

¹³³ Akıntürk, **a.g.e.**, s. 12.

Cumhuriyeti Devleti de taraf olduğu hukuksal düzenlerinde eşitlik ilkesini esas almıştır.¹³⁴

1.3. SOSYAL POLİTİKA

1.3.1. Sosyal Politikanın Kavramsal Çerçevesi

Sosyal politika kavramı sosyal ve politika olmak üzere iki kelimedenden meydana gelmektedir. Kavramın temel ögesini oluşturan politika, toplumda belirli bir amaca yönelik önlemler olarak ifade olunur.¹³⁵ Sosyal kelimesi ise genel olarak toplumla ilgili konularda insanla ilgili sorunları ifade eder.¹³⁶ Sosyal politika kavramında ise bu iki kelimedenden yola çıkarak; sosyal amaca yönelik önlemlerin bütünü anlaşılabilir.

Sosyal politika kavramı ilk olarak 19. Yüzyılın ikinci yarısında, Almanya’da Prof. Riehl tarafından bir kavram olarak kullanılmıştır.¹³⁷ Kavramın genel kabul görmesi ile bilim dalı haline gelişi, 1911 yılında Alman Otto v. Zwiedineck-Südenhorst’un yazdığı “Sosyal Politika” adlı eserle gerçekleşmiştir.¹³⁸

Kavramın Türk Literatürüne girişi ise 1916-1917 yıllarında Ziya Gökalp tarafından gerçekleştirilmiştir. “Yeni Mecmua”da Ziya Gökalp “Siyaset-i İçtimaiye” terimi ile karşıladığı Sosyal Politika daha sonraları yerini “Basiret-i İçtimaiye”ye bırakmıştır.¹³⁹

Kavramı ikinci dünya savaşında günümüze kadar Amerikan kökenli olan “industrial relations” (endüstri ilişkileri) kavramsalıyla kullanmaktadır.¹⁴⁰

1.3.2. Sosyal Politikanın Çerçevesi

Sosyal bilimlerin hemen hepsinde olduğu gibi Sosyal Politika kavramının tarifinde farklı görüşlere rastlamak mümkündür. Literatürde klasik biçimiyle “dar” ve “geniş” mana etrafında tanım yapmak mümkündür.

¹³⁴Cengiz Koçhisarlıoğlu, “Aile Hukukunda Eşlerin Eşitliği”, **AÜHFD**, C. XL, S. 1-4, Ankara, 1988, s. 258.

¹³⁵Aysen Tokol, **Sosyal Politika**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 1995, s. 1.

¹³⁶Sedat Murat ve Umut Omay, “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin Geleceği”, **Türk İş Dergisi**, S. 391, Ankara, 2010, s. 41.

¹³⁷Orhan Tuna ve Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1999, s. 21.

¹³⁸Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2004, s. 31.

¹³⁹Tuna ve Yalçıntaş, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁴⁰**A.e.**, s. 26

Dar manada; sanayileşmenin doğrudan ya da dolaylı ürünü olarak görülmekte ve sanayileşmenin doğurduğu sosyal problemlerle savaşmak ya da bunları çözmek üzere geliştirilen kamu politikalarının toplamı olarak ifade edilmektedir.¹⁴¹ Yine dar anlamı ile sosyal politika, işçilerin bazı sorunlarının giderilerek, işçi sınıfı ile burjuvazi arasında yükselen çatışmayı önlemek amacını taşımaktadır.¹⁴²

Geniş manada sosyal politika ise; adı üstünde bütün sosyal alanlar ve bütün sosyal grupların sorunları ile ilgilenmekte ve çözümler üretmektedir.¹⁴³ Bu tanımdan hareketle diyebiliriz ki; sosyal politika, ekonomik olayların sonuçlarının, toplum yaşamı üzerindeki bütün etkilerini kendisine konu almaktadır.¹⁴⁴

Şu halde geniş mana ile dar mana arasında iki noktada ayrılık görülmektedir.¹⁴⁵

- a- Dar manadaki aksine olarak geniş manada sosyal politika iki sınıfın sınırının dışına taşmakta ve diğer bütün sosyal sınıf ve grupların problemleriyle uğraşmaktadır.
- b- Zaman ve tarih bakımından da sınır aşmakta, dar manada sosyal politika sanayi devriminin başladığı 18. Yüzyılın son çeyreği ile 19. Yüzyıldan bu yana olan ve endüstri devrimine bağlı bulunan problemlerle uğraştığı ve sanayi ihtilalinin bir ürünü olduğu halde, geniş manadaki sosyal politika tarifinin içine iki bin yıl öncesinden, Roma ve Bizans İmparatorluklarından bu yana Ortaçağların Feodal rejimdeki problemlerle günümüzün işçi-işveren münasebetleri dışında kalan meseleleri girmektedir.

Sosyal Politika tanımlarında oluşan bu farklılıklar, çok daha genel ve üst hatları ile tasnif eden bir yaklaşıma göre, dört bakış açısı ile ortaya konulmaktadır. Bunlar;¹⁴⁶ nedene bağlı, sonuca bağlı, koruyucu ve fitri sosyal politika yaklaşımlarıdır.

Ortaya çıkan farklılıkların sebeplerine bakıldığında ise; karşılaşılan ilk sebebin; kültür ve toplumsal eksenli olan farklılaşmalar olduğudur. Her toplumun kendine has değerleri, normları, anlayışları geniş ifade ile kültürleri vardır ve bu farklılaşma her

---

¹⁴¹ Özdemir, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁴² Meryem Koray, **Sosyal Politika**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2000, s. 10.

¹⁴³ Özdemir, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁴⁴ Faruk Taşçı, **Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım**, İstanbul, Nobel Yayınları, 2010, s. 12.

¹⁴⁵ Tuna ve Yalçıntaş, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁴⁶ Ali Seyyar, **Sosyal Güvenlik Terimleri**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2005, s. 310.

alandaki kendini hissettirmektedir. Kavramsal içeriklerin belirlenmesinde de bu fark görülmektedir.

Kavramsal değişimin yanında sosyo-ekonomik değişimler de sosyal politikanın ilgilendiği konuların kapsamını, araçlarını, finansman kaynaklarını geliştirerek sosyal politikalara daha başka boyutlar kazandırmıştır.

Sosyal politikaların ortaya çıkmaları ise, sanayi devrimine dayanmaktadır.¹⁴⁷ Fabrikaların kurulmasıyla birlikte meydana gelen yeni iş ilişkisi; işçi ve yeni olan işveren kavramıyla, yeni statüler doğurmuş, bununla beraber çalışma hayatının düzenlenmesi kaçınılmaz bir zorunluluğu beraberinde getirmiştir.

Tarım toplumu içerisinde beraber çalışan aile üyeleri, fabrikaların kurulmasıyla bedensel güç ve üstünlüğe dayalı olmayan işlerde de birlikte çalışmaya başlamışlardır. Bu dönemde kadınların ve çocukların ucuz işgücü olarak kullanılması durumu ortaya çıkmış, işverenlerin tercihleri erkek işçilerden kadın ve çocuklar üzerinde toplanmıştır.

Böylece sanayi toplumunda ilk defa işsizlik sorunu ortaya çıkmış, erkek işgücünün işlerliği kaybolmuştur.¹⁴⁸

1.3.3. Sosyal Politikanın Tarihsel Gelişimi

Türkiye de sosyal politikaların tarihsel sürecine bakıldığında; bir ayrılma noktası görülmektedir. Bu nokta; yönetim şeklinin değişim dönemi olan 19. Yüzyılın ikinci yarısıdır.

19. yüzyılın ortalarına dek, Osmanlı Devleti'nin tarım ve hayvancılık temeline dayanan ekonomik yapısı, el ve ev sanatlarıyla desteklenmiş, bu iki faaliyete ticaret eklenmiş ve büyük değişimler söz konusu olmamıştır.¹⁴⁹

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan sanayileşme ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik, toplumsal ve siyasal baskı artmış, Cumhuriyet Devri'ne dek önemli bir gelişme kaydedilememiştir.

---

¹⁴⁷ Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 47.

¹⁴⁸ Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, İstanbul, Adam Yayınları, 1997, s. 50.

¹⁴⁹ Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, "Sosyal Politika Nedir?", Ankara, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, C. 20, S. 227, 2005, s. 7.

Bu nedenle sosyal politikalar ülkemizde “Cumhuriyet Öncesi” ve “Cumhuriyet Dönemi” olarak iki başlık altında toparlanır.¹⁵⁰

1.3.3.1. Cumhuriyet Öncesi Sosyal Politika

Yukarıda bahsedilen nedenlere dayanarak bir sınıflandırma da Osmanlı Devleti için mümkün olmaktadır. “Tanzimat’a Dek”, “Tanzimat Dönemi” ve “Meşrutiyet Dönemi” olmak üzere üç ana başlık altında Osmanlı Devleti Sosyal Politikalarını özetlemek mümkündür.

Tanzimat’a Dek Süren Sosyal Politikalar; Osmanlı Devleti üç kıtada hüküm süren geniş topraklara sahip ender görülen imparatorluk tanımlaması içeren devletlerdendir.

Büyük toprak parçalarının küçük yerleşim merkezlerinde yaşayan kalabalık ailelere ve tarıma dayalı ekonomik yapısı içerisinde büyük ölçüde aile üyeleri, akrabalar ve komşular arasında sıkı ilişki ağı sayesinde; güçlü bir dayanışma duygusu oluşmuştur. Devletin ulaşamayacağı alanlara, devletten önce insanlar yetişmiş, birbirlerinin güvencesi ve yardımcısı olmuşlardır.

İnsanlar arasındaki dayanışmanın bir temeli ise İslam Dininden kaynaklanan “zekat”, “fitre”, “kurban”, “sadaka” vb yardımların kendiliğinden sosyal yardımlaşma fonları oluşturması ve gereken yardımın ihtiyaç sahiplerine direk ulaştırılmasıdır.

Tanzimat sürecine kadar ki dönemde, mesleki yaşam üzerinde esnaf örgüleri olan loncaların, büyük etkileri görülmektedir.¹⁵¹

Bu düşünce tarzıyla; bir işe hangi şartlar altında, nasıl girileceği, girilen işin nasıl sürdürüleceği, bir meslek kolunda nasıl yükselineceği, yetiştirilen ürünlerin hangi koşullar altında üretilip, satılacağı¹⁵² bu örgütler tarafından oluşturulan ve yıllar boyu uygulanarak gelenekselleşen kurallara bağlanmıştır.

---

¹⁵⁰ Altan, a.g.e., s. 63.

¹⁵¹ Cahit Talas, **Toplumsal Politika**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1995, s. 103.

¹⁵² Altan, a.g.e., s. 64.

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri; ekonomik hayatta yaşanan değişimlere ayak uydurulmaya çalışıldığı bu dönemlerde; loncaların hızla güçlerini yitirdikleri görülmüştür.¹⁵³

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Batı ile olan siyasi yakınlaşmalar, ekonomik ilişkileri de etkilemiştir. Sanayileşme de Osmanlı Devleti'nden ileri seviyeyi yakalamış olan Batı dünyası için Osmanlı yeni bir pazar durumuna gelmiştir. Pazar olarak Batı'ya açılan kapıdan sadece ürünler gelmemiş, sanayi hamleleri de birlikte ülkeye gelmiştir.¹⁵⁴ Fakat yüzyıl gibi bir süre sonra başlanılan saniyeleşme hareketleri, pazara hakim olmak anlamına gelmemiştir.

Ülkemizde bilinen ve belgelenen ilk işçi kuruluşu 1871 yılında kurulan "Ameleperver Cemiyetidir".¹⁵⁵ Bu ilk işçi birliğiyle birlikte anlaşılan, Osmanlı işçileri cemiyetler çatısı altında bir araya gelmeye başlamışlardır. Bu birlikteliklerin artması, sanayileşme hamlelerinin halk tarafından benimsendiği ve ekonomik hayatın yeni düzene göre şekil aldığını gösteren somut örneklerdendir.

Osmanlı Devleti döneminde sanayileşme süreci, Batı ülkelerinde olduğu gibi çocuk ve kadın işçilerin çalışma hayatına girmeleriyle olmamış, Osmanlı aile yapısının, gelenek ve göreneklerin ışığında kendisine has gelişimini sürdürmüştür.

1.3.3.2. Cumhuriyet Dönemi Sosyal Politika

Yeni Türk Devleti'nin kurulması ile birlikte, ülkenin sanayileşerek kalkınabileceği görüşünün benimsenmesi, ulusal sanayinin kurulmasına, geliştirilmesine ve korunmasına yönelik çabaları beraberinde getirmiştir.

Bu yönde politika belirlenmesi açısından bakıldığında 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nin önemi büyüktür. Kongrede ulusal sanayinin geliştirilmesi için alınacak tedbirler, ülkede bulunan yabancı sermayeye son verilmesi ve bu bağlamda

---

¹⁵³Yusuf Ekinci, **Ahilik ve Meslek Eğitimi**, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1989, s. 21-22.

¹⁵⁴Sabri F. Ülgener, **Dünü ve Bugünü İle Zihniyet ve Din-İslam, Tasavvuf ve Çözüm Devri İktisat Ahlakı**, İstanbul, Der Yayınları, 1981, s. 89.

¹⁵⁵Altan, **a.g.e.**, s. 66.

hazırlanacak kanunun çerçevesi belirlenmiştir.¹⁵⁶ Hazırlanan kanun 1927 yılında yürürlüğe giren “Teşvik-i Sanayi Kanunu’dur”.

Ülkemizde bireysel iş ilişkileri ilk kez 1926 yılında yürürlüğe konulan “Borçlar Kanunu’nun” “hizmet akdi” başlığı altında yer alan hükümleriyle düzenlenmiştir. Halen yürürlükte olan 4857 sayılı İş Kanunu’nun uygulama alanı dışında bırakılan işlerde günümüzde geçerliliğini sürdürmektedir.¹⁵⁷

1929 Ekonomik buhranının ardından, 1930’lu yıllarda ülkemizde ulusal sanayinin özel kesimin önderliğinde yeterince gelişip, yaygınlaşamadığı ortaya çıkmıştır. Bu beklenen bir sonuç olarak algılanmıştır. Çünkü ülke savaştan yeni çıkmış ve atılım için yorgundur. Bu dönemde devlet işveren kimliğiyle ortaya çıkmış ve fabrikaların açılmasına öncülük etmiş, özel teşebbüsü teşvik etmiştir.¹⁵⁸

Devletin sosyal kimlik edinmesi ise, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından gerçekleşmiştir. 1945 yılında “Çalışma Bakanlığı”, ve aynı yıl “İş ve İşçi Bulma Kurumunun” kurulması ve yine aynı yıl, 4772 sayılı “İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu” ülkemizde ilk kez sosyal sigortalar anlamında bazı sorunların sistematikle kavuşmasını sağlamıştır.¹⁵⁹

Türkiye’de 1945–1950 yılları arasında hızla oluşturulup, gelişen sosyal politikalar, çalışma hayatına yönelik ileri boyutlarda hareket alanı kazandırmış, 1961 Anayasası ile birlikte ise, bu alan anayasal bir kabul haline gelmiştir.

1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin nitelikleri arasına “sosyal hukuk devleti” ilkesi yer almıştır.¹⁶⁰ Anayasada yer alan bu ilke ile birlikte; 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu, 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe girmiştir.

---

¹⁵⁶ Afet İnan, **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 13.

¹⁵⁷ Altan, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁵⁸ Pars Esin, **“İş Bölümü, Yabancılaşma ve Sosyal Politika”**, Ankara, AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1982, s. 126-127.

¹⁵⁹ İhsan Erkul ve Nuray Karaca, **Uygulamalı Sosyal Politika Dersleri, Türk İş Hukuku, 1475 Sayılı İş Kanunu ve Uygulaması**, Eskişehir, Birlik Ofset, 2000, s. 49.

¹⁶⁰ Altan, **a.g.e.**, s. 73.

Adı geçen kanunlar 1980 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koymasına kadar yürürlükte kalmış 1980 sonrasında ise, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununa bırakmıştır.

1990'lı yıllarda ise yukarıda sözü edilen çalışmalara ek olarak; bazı uluslar arası sözleşmeler onaylanmıştır. Bu sözleşmelerin gerektirdiği sorumluluklar dahilinde; kamu görevlilerine sendikalaşma hakkı tanınmış, işsizlik sigortaları uygulamalarının başlaması gibi önemli atılımlar gerçekleşmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK AİLESİNDEKİ DÖNÜŞÜM

İkinci bölümde “Türk Ailesindeki Dönüşümün Nedenleri” ve bu nedenlere etki eden kurum veya olaylar incelenmektedir. Ailenin tarihsel gelişimi bünyesinde meydana gelen olaylar içerisinde dönüşümün kırılmalara neden olduğu iki kurum bulunmaktadır. Bunlar; evliliğin, dolayısıyla ailenin kurulması ve sona ermesi; yani “evlilik” ve “boşanma” kurumlarıdır.

İkinci bölümde ele alınan olgular da bu iki kurum ile birlikte, kadınların çalışma hayatına girmeleri ve aile içerisindeki değişen ilişkilerle ilgili konulardır.

2.1. TÜRK AİLE YAPISINDAKİ DÖNÜŞÜM

Toplumda dönüşüm için hazırlanması gereken ilk basamak; dönüşüme imkân verecek kadar gelişmenin olmuş olmasıdır. Dönüşüm; bu anlamıyla hoşnut olunmayan bir durumdan daha iyi bir duruma geçiş demektir.¹

Dönüşüm veya gelişimden bireylerin çekindikleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Oysa bireylerin probleme belli yasalar çerçevesinden bakmaları, bireye hem güven duygusu verecektir, hem de problem olarak görülen dönüşüme bir bilinçle yaklaşımı sağlayacaktır.

Birey, toplumda gizli veya açık olarak üzerine gelen karmaşaları aynı anda doğru bir biçimde değerlendiremez. Böyle durumlarda varılması gereken hedefin kaybolmasına neden olan bu karmaşa içerisinde doğru adımlar atamamasıdır ki bu durum temel olarak toplumsal yasaların göz ardı edilmesi sonucudur. Problemlerin bağlı oldukları yasaların kavranılması, içinde bulunan kaosun biteceği ve toplumsal yasaların kurumsallaşacağı düzenin yerleşmesi demektir.

Aile yapısında yaşanan dönüşümün, bazı olay ve olgulara bağlı olduğu unutulmamalıdır. Ailenin oluşumunu ilgilendiren evlenme ve evlilik kurumunda yaşanan değişiklikler ailenin dönüşümüne birebir etki eden olgulardır.

---

¹ Cevdet Said, **Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları**, Çev. İlhan Kutluer, İstanbul, İnsan Yayınları, 1986, s. 23.

2.1.1. Evlilik ve Evlilik Biçimleri

Evlilik, toplumsal ilerlemenin sağlandığı, aile olmanın ilk adımıdır. Evlilik ile yalnız iki kişinin birleşmesi düşünülmez, iki ailenin yakınlaşması ve birliği söz konusudur. Türk toplumunda hakim olan bu düşünceye uygun olarak farklı biçim ve şekillerde görülen evlenme adet ve gelenekleri de yerel motifler içermektedir. Yaşanan dönüşümünde bu şekil şartlarında olduğu görülmektedir. Günümüzde düğünlerin birbirine benzemesi bunun en açık örneğidir.

2.1.1.1. Evlilik (Aile Birliğinin Kurulması)

Aile ve evlilik biçimleri toplumların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarıyla büyük ölçüde paralellikler arz etmektedir. Evlilik; aile olmanın ilk kuralı olabilir, fakat aile olmak çocukların da katılımıyla gerçekleşen kapsayıcı bir olgudur. Evlilik bir ahitleşmenin anlaşmanın ruhsatıdır.²

Büyük dinlerin kutsal kitapları incelendiğinde aile ve evliliğin kutsal bir kurum olarak tanımlandığı ve her birinde evlilikle ilgili ilke ve kurallara yer verildiği görülür. Evliliğe yasal gerçeklik kazandıran resmi törenlerin yanı sıra yapılan dini törenlerle Allah buyruğunun yerine getirildiği kabul edilir.

Evlilik yasal ve sosyal kurallara uygun olmak koşuluyla bireylerin özgür iradeleri ile seçtikleri bir yaşam biçimi olup bireysel bir haktır.

10.12.1948 Tarihinde ilan edilen İnsan Hakları Evrensel bildirgesine göre;

“Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın ırkı, uyruğu ve dini dolayısıyla hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir. (m.16)³

Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin 11. protokol ile eklenen 12. maddesinde ise;

“Evlenme çağına gelen erkek ve kadın, bu hakkın kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalar uyarınca evlenmek ve aile kurmak hakkına sahiptir” denilmektedir.

Bu hakkın kullanılmasıyla ilgili kurallar yasalarla düzenlenmektedir.

Türk Medeni Kanununda evlilik birliğinin koşulları, kuralları gerçekleştirilmesi ve bu birliği oluşturan tarafların hak ve yükümlülükleri ayrıntılı olarak tanımlanmaktadır.

² Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, Ankara, Vadi Yayınları, 2000, s. 54.

³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (Çevrimiçi) <http://www.todaie.gov.tr/ihadm/avrupa/aihs.pdf>, 01.06.2011.

Ayrıca yasada, evlilik birliğinin korunması için alınacak önlemlerin yanı sıra bu birliğin sona erdirilmesinin koşulları ve sonuçlarıyla da ilgili çok sayıda hüküm yer almaktadır.

Medeni kanunun üçüncü bölümünde evliliğin gerçekleşmesi ile eşlerin üstlenecekleri sorumluluklar şöyle tanımlanmaktadır:⁴

“Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler.” (m.185)

Eşler, birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.

“Eşler oturacakları konutu birlikte seçerler. Birliği eşler beraberce yönetirler. Eşler, birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılırlar.” (m. 186)

Bu maddelere bir bütün olarak bakıldığında sağlıklı evliliğin şartlarını da görmüş oluruz. Ayrıca eşler arasındaki ilişki biçiminin nasıl olması gerektiği, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin şekilleri belirtilmekte ve istenilen düzey vurgulanmaktadır. Evliliğin hukuk kurallarında geçmesi ise, devletin toplumdan beklentilerini göstermektedir. Devlet ailenin kurulmasında olduğu kadar devamında, sürdürülebilmesinde ve sonlandırılmasında da geniş bir denetleme yetkisine sahiptir.

Evlilik bağının karşılıklı cazibeye dayanan basit bir ilişki durumuna indirgenmesi durumu ise, ailenin birliğini sağlayan; ekonomik birlik olma, akrabalarından yardım görme ve dinsel kurallar gibi bağları oluşturamamasına neden olmuştur.⁵ Böylece diyebiliriz ki; boşanmalarının artmasının doğrudan bir nedeni evliliğin sadece cinsel ilişkiye indirgenmesidir.

2.1.1.2. Evlilik Biçimleri

Tarih boyunca toplumlarda, farklı biçim ve tarzlarda evlilik faaliyetleri görülmüştür. Toplamların benimsediği normlara göre evlilik tarzları belirlenmektedir. Kimin

---

⁴Türk Medeni Kanunu, Kanun No. 4721, (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>, 01.06.2011.

⁵Thomas Burton Bottomore, **Toplumbilim**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 197.

kiminle evleneceği, kaç kişiyle evlenebileceği, evliliğin aşama ve süreçleri toplumun yüzyıllar içinde benimseyerek uyguladıkları kültürel formlarla belirlenmektedir.⁶

Evlilik ve evlenme biçimleri üç farklı ölçüt çerçevesinde çeşitlenmektedir. Bu konuda kullanılan ölçütler; “çevre”, “eş sayısı”, “tercih” ölçütleridir.

2.1.1.2.1. Çevre Ölçütüne Göre Evlenme

Batı toplumlarında bireylerin genellikle akraba dışı evlilik yapma yönünde bir eğilime sahip olduğu bilinmektedir. Fakat Türk toplumunda ve bazı Müslüman toplumlarda bireylerin akraba grupları içerisinde evlilikleri tercih ettikleri görülmektedir. Çevre ölçütüne göre iki biçimde evlenme olmaktadır;⁷

- 1- İçten evlenme (Endogamie)
- 2- Dıştan evlenme (Exogamie)

İçten evlenme, bir grubun fertlerinin, dinsel, etnik, kültürel yahut ekonomik nedenlerden ötürü mensup oldukları grubun dışından evlenmelerini yasaklayan evlilik düzenidir.⁸ Dıştan evlenme ise, belirli özelliklere göre bir bütünlük oluşturan bir toplumsal alt grubun içinde yer alan bireylerin birbirleriyle evlenmelerini yasaklayan evlilik düzenidir.⁹ Günümüzde buna benzer bir yasak ise yakın akraba evliliklerinin dince günah sayılmasıdır. Bu yasak dıştan evlenmeyi sürdüren etmen olarak görülebilir.¹⁰

2.1.1.2.2. Eş Sayısına Göre Evlilik Biçimleri

Evlilik, evlenen kadın ve erkeklerin sayısına göre de incelenebilir. Buna göre;¹¹

- 1- Tek eşli evlenme (monogamie)
- 2- Çok eşli evlenme (polygamie)

Monogami, bir erkeğin bir kadınla evliliğini anlatmaktadır.¹² Poligami ise, bir erkeğin veya bir kadının birden fazla eşle evlenmesidir.¹³

---

⁶Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım, **Aile Sosyolojisi**, İstanbul, Açılım Kitap, 2009, s. 82.

⁷İsmail Doğan, **Dünden Bugüne Türk Ailesi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009, s. 134.

⁸Ömer Demir ve Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998, s.137.

⁹Doğan, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁰**A.e.**, s.135.

¹¹Canatan ve Yıldırım, **a.g.e.**, s.85.

“Eş sayısı” ölçütüne göre “çok evlilik” karı veya kocadan herhangi birinin birden çok sayıda olmasının toplumsal olarak onaylandığı evlilik biçimidir.¹⁴ Burada iki tip görüş mevcuttur:¹⁵

1- **Çok kadınla evlilik (Polygyny):** Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesidir. İkel toplumlarda yağma suretiyle elde edilen kadınların çokluğu çok kadınla evlenme şeklini doğurmuştur.¹⁶ Ayrıca erkeğin siyasi gücünü artırma gayesinin ön plana çıktığı zamanlarda görülür.¹⁷

2- **Çok erkekle evlilik (Polyandry):** Bir kadının birden fazla erkekle evlenmesidir. Bu duruma pek ender rastlanmaktadır. Kötü ekonomik şartlar altında yaşayan toplumlarda görülür, sebebi ise kesin olmamakla birlikte iki seçenek öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; kadın hakimiyeti, ikincisi ise; kadınların azlığından kaynaklanabilir.

Çok eşliliğin ikel toplumlarda yağma suretiyle elde edilen kadınların çokluğu ve avcı toplumlarda avlanan erkeklerin ölmeleri sonucu kadın sayısının artması erkeklerin birden çok kadınla evlenmeleri şeklinde olan evlilikleri arttırmış olması büyük ihtimal dahilindedir.

Dünyada etnik grupların %84’ünün hareme izin verdiği görülür. Bu da poligaminin en çok hangi kültürlere ait olduğunu belirler.¹⁸ Guinness Rekorlar Kitabından elde edilen bilgilere göre poligami rekoru Fas İmparatoru Moulay İsmail’e aittir.¹⁹ İmparatorun 888 çocuğu vardır.²⁰ Bir rekorda Osmanlı Devletinden verilebilir. Osmanlı Padişahları arasında poligami rekoru III. Murat’a aittir. Dört kadını dışında 40’a yakın Haseki denilen gözdesi olan Padişahın ayrıca 102 çocuğu olduğu hesaplanmıştır.²¹

---

¹²Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 418.

¹³A.e., s. 520.

¹⁴Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Çev. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınları, 2000, s. 175.

¹⁵Veysel Bozkurt, **Sosyoloji**, İstanbul, Aktüel Yayınları, 2005, s. 264.

¹⁶Hilmi Ziya Ülken, “Aile”, **Aile Yazıları-I**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1990, s. 31.

¹⁷Mehmet Birekul ve F. Mehmet Yılmaz, **Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile**, Konya, Yediveren Yayınları, 2001, s. 131.

¹⁸Doğan, a.g.e., s. 137.

¹⁹1672-1727 yılları arasında yaşamış Fas İmparatoru.

²⁰Robert Wright, Styles of Polygamy, (Çevrimiçi) <http://www.slate.com/id/2013/>, 13.02.2011.

²¹Ahmet Akgündüz ve Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999, s. 167.

2.1.1.2.3. Tercihli Evlilik Çeşitleri

Tercihli evlilikler daha çok çıkar temeline dayanan evliliklerdir. Daha çok tarım toplumlarında görülür. Birey evlenirken kendi kararını vermez, ailesinin verdiği karara uyar. Amaç aileler arası dayanışma, işbirliği, dirliğin ve bütünlüğün pekiştirilmesiyle bu özelliklerin devamlılığının sağlanmasıdır.

Tercihli evliliğin örnekleri şöyle sıralanabilir:²²

Levirat ve Sororat: Erkeğin ölümü halinde dul kalan kadının, kocasının kardeşi ile evlendirilmesi levirat; Kadının ölümü halinde dul kalan erkeğin karısının kardeşi ile evlenmesi sororat adını alır.

Beşik Kertmesi: Genellikle aynı gün doğan, ayrı cinsten iki çocuğun aileleri tarafından evlenmelerine karar verilmesini ifade eder. İsim olarak farklı bölgelerde farklı kullanımları mevcut olan beşik kertmesinde çocukların aynı gün doğmuş olmaları kesin kural değildir. Erkek çocuğun büyük, kız çocuğun küçük olduğu durumlarda görülmüştür fakat yaş konusunda kural, çocukların iki yaşını doldurmuş olmamalarıdır.

Söz Alma ve Söz Verme: Söz alma- söz verme birbiriyle iyi ilişkileri ve çıkar ortaklıkları olan iki ailenin, bu ilişkinin gelecek kuşaklarda da devam etmesi amacı ile çocuklarının evlenmesi için anlaşmalarını ifade eder.

Berder Evlilik: Bu evlilikte evlenecek iki erkek, evlilik çağındaki kız kardeşlerini değiştirirler. Yaşıt ergen oğlu ve kızı olan iki aile, aralarında anlaşarak kızlarını, oğullarına alacakları kızın ailesine verirler yani değişiklik yaparlar.

Taygeldi Evlilik: Bu evlilik; çocuklu dul bir erkekle, çocuklu dul bir kadının çocuklarının ve kendilerinin evlenmelerini ifade eder. Taydan kastın atın yavrusu demek olduğuna değinen İbrahim Yasa, bu evliliğin kadın ya da erkeğin beraberinde çocuklarını da getirmeleri ve ekonomik verimi arttırmayı amaç edinmelerini hedef aldığını belirtmiştir.²³ Tayın bir başka anlamı ise eşitlik ve denklidir. Taygeldi bu anlamda evliliğin denk gelmesi demektir.

²² Doğan, a.g.e., s. 138. Bkz. İsmail Doğan, **Dünden Bugüne Türk Ailesi**.

²³ İbrahim Yasa, "Taygeldi Ailesi", Aile Yazıları I, Ankara, **Aile Araştırma Kurumu Yayınları**, 1992, s. 3.

Kardeş Çocukları Evliliği: Bu evlilik türüne Türkiye’de çok sık rastlanmaktadır. Bu evliliğin iki çeşidi vardır. Birincisi; “Paralel Kuzen Evliliği; aynı cins kardeşlerin çocuklarının evliliği, ikincisi; “Çapraz Kuzen Evliliği”; ayrı cinsten kardeş çocuklarının evliliğidir.

Kız Kaçırma – Otura Kalma: Kız kaçırma erkeğin kendisine eş seçtiği kızı zorla ya da gönüllü olarak kaçırmasıdır. Kızın oğlanı kaçırmasına ise otura kalma denir. Kız kendine eş seçtiği erkeğin ailesinin evine gider ve oturur. Otura kalma evliliğe erkeğin ailesinin izin vermemesi durumunda görülür.

2.1.1.2.4. Akraba Evlilikleri

Evlilik bahsinde sözü edilmesi gereken tartışmalı bir konu, evlilik çeşitlerindeki “akraba evlilikleri” başlığıdır. Akrabalık; “evlilik veya soy bağı aracılığıyla oluşturulan ilişkilerin sonucunda, belirli yükümlülükleri, değerleri ve statüleri içeren toplumsal bir sistemdir.”²⁴

Akraba evliliği, beşik kurtmesi usulü veya çocuk yaşta evlilik usullerinde en temel özellik evlilik kurumunun işlevlerinin halen yerine getiriliyor oluşudur. Yaşanılan değişim ve dönüşümlerdeki en önemli neden ekonomik sorunlardır.²⁵

Bu üç çeşit evlilik aracının benimsenmesinde ilk sırayı ekonomik zorluklar almaktadır. Dışarıdan evlilik yapılması dönem itibarıyla başlık parasını ortaya çıkarmakta ve aileler bu maddi yükün altına girmek istememektedirler.²⁶ Böylece diğer yollar olarak yukarıda sayılan usuller ortaya çıkmıştır.

Bir diğer yaygın sebep ise tarım toplumunda yaşayan geleneksel ailenin çalışma gücüne ihtiyaç duymasıdır. Çoğu zaman aile büyükleri, genç yaşta evlenip çoğalmanın derdinde olmaktadır.²⁷ Bir diğer neden ise köyde toplumsallaşma ve yardımlaşmanın sağlanmasıdır. Çünkü herkes birbirini yıllardır tanımakta ve bilmektedir. Dışarıdan evlilik yoluyla gelen yeni bireyin bu topluma adapte olma

---

²⁴ Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1990, s. 97.

²⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 265.

²⁶ Canatan ve Yıldırım, **a.g.e.**, s. 88.

²⁷ Kudret Emiroğlu, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 223.

sorunu yaşaması ve daha çok içeriden yeni gelecek olan bireye karşı tutum, içeriden evlenme (endogami) seçeneğini cazip kılmıştır.²⁸

2.1.1.2.4.1. Akraba Evliliklerinin Sebepleri

Akraba evlilikleri bir geleneğin devamını oluşturmaktadır. Yararlarının, zararlarının sık sık tartışıldığı bu evlilik türü için; toplumsal, ruhsal ve ekonomik açılardan yararlar mevcuttur. Yapılan çalışmalardan derlenen bu sebepler daha çok tarım toplumlarının karakteristik özelliklerini taşımaktadır.²⁹

a- **Malın Bölünmemesi:** Bu tür evliliklerde mevcut mal ve paranın akraba çevrelerinin dışına çıkmaması, yabancılara geçmemesi gibi ekonomik amaçlar güdülmektedir.³⁰ Böylelikle varlıklı ailelerin aile miraslarını korudukları görülmektedir.

b- **Soyun Devam Ettirilmesi:** Toplumsal bir amaca dayanan bu sebep ise eski çağlardan beri devam eden erkek çocuk istemenin neticesidir. Soyun erkek tarafından devam ettirildiği görüşü ile yine varlıklı ailelerin isimlerini devam ettirmek istemeleri bireylerin akraba evlilikleri gerçekleştirmelerine neden olmaktadır.³¹

c- Bu iki temel nedenin ardından ortaya çıkan diğer nedenler bu iki temele dayanmaktadır. Akraba olan gelinin büyüklere yabancı gelinlerden daha saygılı davranacak olması, evlilikte istikrarın korunacağı düşüncesi, bir arada büyüyen gençlerin evliliklerinin daha sağlam ve duygusal anlamda daha ileri olacağına inanılmaktadır.³²

d- **Başlık Parası Mecburiyeti:** Akraba evliliklerinde vurgulanması gereken bir konu da ekonomik yöndür. Geçmiş dönemlerde evlilikle ilgili yaşanan en önemli sorun yüksek başlık parası uygulamasıdır.³³ Başlık parası yüzünden evlenemeyen çocuklarını evlendiremeyen aileler ise çareyi akraba evliliklerinde bulmuşlardır.

Bütün bu olumlu sebeplerin neticesinde, akraba evlilikleri ülkemizin özellikle kırsal kesimlerinde oldukça yaygın olarak görülmüştür.

---

²⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 142.

²⁹ Nihat Nirun, **Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 1994, s. 123.

³⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 143.

³¹ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 267.

³² Canatan ve Yıldırım, **a.g.e.**, s. 89.

³³ Sayın, **a.g.e.**, s. 92.

2.1.1.2.4.2. Akraba Evliliklerinin Sakıncaları

Akraba evliliklerinin kuşkusuz sakıncaları da bulunmaktadır. Fakat araştırmalar sonucu görülmektedir ki sakıncaların öneminin azlığı akraba evliliğinin yaygınlığıyla ters orantılıdır.

a- Akrabalar Arasında Kırgınlığa Yol Açma: Ev içinde bir anlaşmazlık durumunda evli çiftlerden bir tanesi durumu kendi ailesiyle paylaşır ve aileler arasında kırgınlık meydana gelir.³⁴ Gençlerin artık akraba evliliklerine sıcak bakmamasının bir nedeni de yine konu bağlamında boşanma süreçlerinde iki aile arasında yaşanacak olası küslükleri engellemektir.

b- Çocukların Sakat Doğuşu: Bilinen bu biyolojik gerçeklik akraba evliliklerini önündeki en büyük sorundur. Genetik olarak taşınan kodların uyumsuzluğu sonucu doğan bebeklerin biyolojik ya da zihinsel sorunlarla doğma ihtimalleri yüksektir. Kalıtsal hastalıklarında evlilikler sonucu ortaya çıkması akraba evliliklerine karşı gençlerin mesafeli yaklaşmalarına neden olmaktadır.³⁵

Görüldüğü gibi artık gençlerin akraba evliliklerine yönelik düşünceleri eskisi gibi teslimiyetle değil, akraba evliliklerine karşı olumsuz düşüncelerle mesafeli durmaktadırlar. Bu değişimin nedenleri ise bazı noktalarda toparlanabilir.³⁶

a- Evlilik tercihleri artık gençlere bırakılmıştır. Anne babalar evlenecek gençlere eş dayatmasında bulunmamaktadırlar.

b- Yine gençler arasındaki duygusal bağlara önem verilmekte, gençlerin birbirlerini sevmeleri evlilik için aranan şartlardan olmaya başlamıştır.

c- Gençler arasındaki eğitim seviyesinin artması, evliliğin sadece aileler için yapılmadığı bilincinin yerleşmesi.

d- Gençlerin akraba evliliği sonucu köylerde kalmak zorunda olmaları. Gençler artık kentlerde yaşamayı düşünmektedirler.

---

³⁴ Nurettin Topçu, **Sosyoloji**, İstanbul, Dergâh Yayınları, Haz. Ezel Elverdi, İsmail Kara, 2001, s. 120.

³⁵ Doğan, **a.g.e.**, s. 148.

³⁶ Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", **Aile Yazıları I**, Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Başbakanlık Araştırma Kurumu, 1991, s. 224.

Değişen aile içi ilişkilerle birlikte evlilik tercihlerinde de yukarıda sayılan değişiklikler gözlemlenmekte, bununla birlikte gençlere daha fazla söz hakkı tanındığı fark edilmektedir.

2.1.1.2.4.3. Akrabalık Türleri ve Türkiye’de Akrabalık

Akrabalık ilişkileri, toplumumuzda ailenin etki ve önemine paralel olarak anlamlı bir konuma sahiptir.³⁷ Çünkü aile, akrabalığın birincil kaynağı durumundadır. Geleneksel toplumlarda görüldüğü gibi Türk Toplumunu da aile ve akrabalık temellerine dayanmaktadır.

Türk Toplumunda akrabalığın üç karakteristik özelliğinden söz edilir. Bunlar:³⁸

2.1.1.2.4.3.1. Kan Akrabalığı

Biyolojik kökenle ortaya çıkan ve gelişen akrabalık türüdür. Genetik kodlarla nesil boyu taşınan ve bireyin doğuştan kazandığı toplumsal gerçeklik olan akrabalık, kuşaklar boyunca taşınır.³⁹

Sosyolojik literatürde soy, sülale, kabile, aşiret gibi terimlerle ifade olunan akrabalık, Türkiye’de daha ziyade aşiret ve sülale şekliyle kullanılır. Akrabalık ilişkilerinde belirli bir yetki ve sorumluluk zincirinden bahsetmek mümkündür. En yaşlısından en gencine ya da en bilgelisinden en bilgisize doğru bir tavsiye mekanizması işleyişi sürdürür.⁴⁰

Türk Toplum yapısında akrabalık ilişkileri dayanışmayı sosyal güvenceye dönüştürür. Yaşlıların bakım ve korunması, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının giderilmesi, maddi manevi bütün sorunları bu güvence altında çözümlenir.

Kentleşmenin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan akrabalık ilişkilerindeki değişimler, daha çok genç kuşaklar tarafından değerinin bilinmemesi sonucu

---

³⁷ Nurettin Başaran, “Anadolu'nun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmalar: IV, Diyarbakır'da Kan Yakını Evlilikler”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 2(3-4), Özel sayı, 1973, ss.589 – 596, s. 589.

³⁸Doğan, **a.g.e.**, s. 143.

³⁹Başaran, **a.g.e.**, s. 590.

⁴⁰Zafer İlbars, “Aile-Akrabalık İlişkileri ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Antropoloji, 1975, S.7, s. 204.

akrabalar arasında bazı olumsuz etkileri meydana çıkarmıştır.⁴¹ Akrabalığın görece geniş aile bağlamında ele alınabildiği toplumsal hafızamızda bu olumsuzluğun bir zemin kabına uğradığı şüphesizdir.

Sözlüklerden bağımsız bir akrabalık tanımı yapacak olunursa; birlikte sevinen ve mutlu olan insanların akrabalık şemsiyesi altında ürettikleri ortak sevinç keder insani ilişkileri gösterir. Bu nedenle akrabalık; sevinçte ve kederde bir olan insanlardır.⁴²

2.1.1.2.4.3.2. Hısımlık

Hısımlık evlilik ile ortaya çıkan bir akrabalıktır. Evlenen çiftler ve onların yakınları birbirlerine akraba olurlar. Evliliğin sağlıklı işleyişi ve devamı hısımlığın da varlığı ve devamına bağlıdır.⁴³ Hısımlık ve evlilik bu bağlamda birbirlerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen kurumlardır. Genç çiftlerin evliliklerinde veya evliliğin yol açtığı sorunlarda aile bireyleri (hısımlar) olaya müdahil olup gençlerin aralarındaki sorunları sevgi, saygı ve karşılıklı hoşgörü altında çözüme kavuştururlar.

2.1.1.2.4.3.3. Manevi Akrabalık

Manevi akrabalıkta taraflar kendilerini manen birbirlerinin yakını olarak görme ve algılama eğilimindedirler. Bir çeşit duygusal ilişkiyi hazırlayan etkenler ise kültürel, ekonomik, dinsel toplumsal nedenlerden kaynaklanabilir.

Türkiye’de manevi akrabalık türleri oldukça gelişmiştir. Örneğin; kan kardeşliği, sütkardeşliği, sütannelik, sütninelik, ahret kardeşliği, yol kardeşliği, sağdıçlık, yengelik, kına analığı, ad babalığı, kirvelik, evlatlık, hemşerilik bunlardan bazılarıdır.⁴⁴

2.1.2. Boşanma (Aile Birliğinin Son Bulması)

Boşanma, evlilik kadar eski bir kurumdur. Evliliğin sosyal bir kurum olarak kabul edildiği toplumlarda boşanma hakkı yasayla veya geleneklerle kısıtlanmış, ancak

---

⁴¹Bekir Sıtkı Şaylı ve Ahmet Arslanöz, “Anadolu’nun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmalar: VI, Akraba Evliliklerine İlişkin Yeni Bulgular”, Ankara, **Ankara Üniversitesi Ankara Tıp Mecmuası**, 1983, 36: (3), s. 318.

⁴²Doğan, **a.g.e.**, s. 150.

⁴³Galip Akın, “Denizli Kırsal Kesiminde Akraba Evliliği ve Bunu Etkileyen Faktörler”, Ankara, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S. 40, 2000, s. 70.

⁴⁴Doğan, **a.g.e.**, s. 158.

hiçbir zaman ortadan kaldırılmamıştır. Boşanma, hiçbir zaman toplumlarda teşvik edilen bir kurum olmamıştır.⁴⁵ Ancak içinde bulunduğumuz asırda değişen teknolojiye ve değer yargılarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak, boşanma kurumuna daha fazla hoşgörü ile yaklaşılmaya başlandıktan sonra batı ülkelerinde boşanma gelişmiş ve artmıştır.

Aile nasıl evlenme adı verilen bir sözleşmeyle başlıyorsa yine toplumca benimsenen belli değer ve normlara göre son bulmaktadır.⁴⁶ Burada aktarılan tanım boşanmayı karşılamamaktadır. Burada evliliğin son bulması halinden söz edilmektedir. Evlilik genelde iki şekilde bitmektedir.⁴⁷

- 1- Eşlerden birisinin ölmesi
- 2- Boşanma

Boşanma ise; yasal ve meşru bir şekilde karşılıklı akitleşme ile oluşturulan evlilik ilişkisinin taraflardan her ikisi de sağ iken yine yasal yollarla sona erdirilmesidir.⁴⁸

Boşanmaya salt hukuki sorun olarak bakılamaz. Hukuki bir boyuta sahip olmasıyla beraber boşanma, evlilik gibi sosyal bir olaydır. Toplumsal sonuçları ve toplum gözetimi altında incelenmelidir. Nitekim köy ve kent karşılaştırmasında; köylerde kentlere oranla boşanmanın düşük olması toplumsal nedeni açıklamaktadır. Boşanmanın toplumsal nedenlerinden bir kaçısı verilecek olursa, şunlar sıralanabilir:⁴⁹

- a- Kırsal kesimde evlenme, sadece iki bireyi değil, iki hane halkını ilgilendiren bir husustur. Böylece boşanma da iki haneyi ilgilendirir, eşler, akrabalarından habersiz böyle bir karar alma yetkisine sahip değildirler.
- b- Akraba evliliklerinde yine, tarafların akraba oluşları boşanmayı engeller.
- c- Verilen başlık parası, erkeğin boşanma isteğini engeller. Yeniden başlık parası vererek evlenemeyeceği için boşanmayı göze alamaz.
- d- Çokeşli evliliğin mevcut olduğu kırsal yörelerde boşanma gerekli değildir. Eski eşinin evden ayrılmasına gerek kalmadan erkek yeni bir kadını eve getirebilir.

---

⁴⁵Erich Fromm, **Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları**, Çev. Acar Doğanürk, İstanbul, Arıtan Yayınları, 2004, s. 34.

⁴⁶Aydın, **a.g.e.**, s. 60.

⁴⁷Halil Cin, **Eski Hukukumuzda Boşanma**, Konya, S.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988, s. 15.

⁴⁸Demir ve Acar, **a.g.e.**, s. 50.

⁴⁹Mahmut Tezcan, **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara, İmge Yayınları, 2000, s.101.

e- Kırsal kesimde eşlerden birinin boşanması, ikinci evlilik yapma şanslarını azaltır. Bu husus, kadın için daha çok geçerlidir.

f- Köyde toplumsal normların açıklığı, güçlü oluşu, toplumsal denetimin etkin oluşunu gerektirmektedir. Toplumun türdeş, tek türden oluşu da evlilikte istikrar sağlamakta ve boşanma azalmaktadır.

g- İslam geleneğine göre evliliğin kutsallığı da boşanmayı engellemiştir.

h- Medeni kanunla boşanma, bir ölçüde güçleşmiştir. İslam hukukuna göre uygulamada çok kolay olan boşanma, Medeni Kanuna göre zorlaşmıştır. Bu nedenle de kırsal kesimde boşanma azalmıştır.

Boşanmalarda birçok neden rol oynamaktadır. Fakat en yaygın olanı geçimsizliktir. Diğer sebepleri Topçu; zina, terk edilme ve ihmal, hastalık ve daha başka çeşitli olaylar olarak sıralamaktadır.⁵⁰ Geçimsizliğin temel sebebi ise, toplumsal şartlarda sağlam temellere dayanmayan evliliklerdir. Kadın ve erkeğin aynı değer hükümlerine bağlanma hususunda birleşmemiş olmalarından doğan bu durum toplumun boşanmaya rıza göstermesine sebep olmuştur.

Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki; boşanma sosyo-kültürel bir olaydır. Dolayısıyla boşanma sorunlarını daha öncede söz ettiğimiz gibi yalnız hukuki işlemler gözü ile bakılamaz. İlk döneme nazaran günümüzde genelde boşanma sorunlarının arttığı kabul edilmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında uzmanlar;⁵¹

1- Dini veya moral duygularının zayıflaması

2- Ortak mülkün büyük çapta ortadan kalkması nedenleri üzerinde birleşmektedirler.

Şüphesiz ki bunlar kültürel bütünlüğün önemli şartlarıdır. Dolayısıyla diyebiliriz ki ilk dönem İslam toplumunda insanların ortak paylaşım unsurlarının fazla olması, kültürel bütünleşme ve dini duyguların yoğunluğu boşanma hadiselerinin az olmasında önemli rol oynamıştır.

---

⁵⁰ Topçu, **a.g.e.**, s. 116.

⁵¹ Aydın, **a.g.e.**, s. 61. **Bkz.** Nurettin Topçu, **Sosyoloji**, İstanbul, Dergâh Yayınları, Haz. Ezel Elverdi, İsmail Kara, 2001, Birsen Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Aile Yazıları I**, Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Başbakanlık Araştırma Kurumu, 1991.

Türk Medeni Kanunu boşanma sebeplerini altı maddede tanımlamaktadır (m:161-166).⁵²

a- **Zina:** Eşlerden birinin karşı cinsten bir başka kişi ile cinsel ilişkide bulunmasıdır. Zina mutlak bir boşanma nedenidir.

b- **Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış:** Eşlerden birinin diğerine yönelik sağlığı bozucu ya da tehlikeye düşürücü eylemi (işkence, hapsetme, aç bırakma, korkutma, dayak) ayrıca onur kırıcı davranışı boşanmaya neden gösterilebilir.

c- **Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme:** Eşlerden birinin küçük düşürücü bir suç işlemesi cürüm, namus şeref ve haysiyet kavramlarına ters düşen sürekli bir yaşam tarzı ise haysiyetsizlik olarak tanımlanmaktadır.

d- **Terk:** Medeni Kanuna göre eşlerden birinin, evlilik birliğinin kendisine yüklediği sorumlulukları yerine getirmemek amacıyla haklı bir sebep olmadan ortak yaşamı, evi terk etmesi, ayrı yaşaması boşanma nedenidir.

e- **Akıl hastalığı:** Eşlerden birinin iyileşmesi mümkün olmayan bir akıl hastalığının bulunması ve bu hastalığın ortak yaşamı diğer eş için çekilmez hale getirmesi boşanma nedeni olarak kabul edilir.

f- **Evlilik birliğinin sarsılması:** Evlilik birliği, ortak yaşamı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her birinin boşanmayı isteme hakkı doğmaktadır.

Tablo 1: 2001-2009 Yılları Arasında Evlenme Yaşı

YIL	ERKEK	KADIN
2001	27,1	22,9
2002	27,5	23,5
2003	27,6	23,5
2004	27,8	23,6
2005	27,5	23,8
2006	27,7	23,8
2007	27,7	23,8
2008	27,9	24,0
2009	28,3	24,3

Kaynak: TÜİK, 2009 Evlenme Boşanma İstatistikleri.

⁵² Türk Medeni Kanunu, Kanun No. 4721, (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>, 01.06.2011.

Tablo 2: 2001-2009 Yılları Arasında Evlenme Sayıları

Yıl	Evlenme S.
2001	510 155
2002	565 468
2003	615 357
2004	641 241
2005	636 121
2006	638 311
2007	641 973
2008	591 742
2009	510 155

Kaynak: TÜİK, 2009 Evlenme Boşanma İstatistikleri.

Tablo 3: 2001-2009 Yılları Arasında Boşanmalar

Yıllar	Boşanma S.
2001	91 994
2002	95 323
2003	92 637
2004	91 022
2005	95 895
2006	93 489
2007	94 219
2008	99 663
2009	114 162

Kaynak: TÜİK, 2009 Evlenme Boşanma İstatistikleri.

Tablo 4: 2009-2010 Yılları Arasında Evlilik Süresine Göre Boşanmalar

Evlilik süresi (yıl)	2009		2010	
	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	27 670	100	29 326	100
1 yıldan az	851	3,1	937	3,2
1-5	10 035	36,3	10 693	36,5
6-10	5 851	21,1	6 194	21,1
11-15	4 060	14,7	4 431	15,1
16+	6 784	24,5	6 981	23,8
Bilinmeyen	89	0,3	90	0,3

Kaynak: TÜİK, 2009 Evlenme Boşanma İstatistikleri.

2.1.3. Hane Halkı Büyüklüğü

Evlilik ve aile kavramları arasındaki ilişkinin ardından hanehalkı kavramından bahsetmek gerekmektedir. Hanehalkı kavramı; aileyle örtüşse de, aileden ayrılan olguları bünyesinde barındırmaktadır.

Ailenin sosyolojik bir kavram olduğu gerçeğinden hareketle, hanehalkı kavramının; istatistiksel bir kavram olduğu görülür.⁵³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), hanehalkı kavramını şöyle tanımlamaktadır;⁵⁴

“Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta veya konutlarda, aynı konutun bir bölümünde yaşayan, kazanç ve masraflarını ayırmayan, hanehalkı hizmet ve yönetimine katılan ve bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur.

Aile üyeleri arasında akrabalık bağı bulunurken; hanehalkı üyeleri arasında böyle bir bağın olması zorunlu değildir. Bir şekilde haneye katılan hanehalkı üyeleri sadece aile birlikte yaşamakta ve hanede meydana gelen etkinliklere katılmaktadırlar.

Hane halkı kavramını; barınma, beslenme, bakım, sosyalizasyon ve benzeri ihtiyaçların aynı mekanda, birlikte yaşayarak karşılayan bireylerin konum ve ilişkileri şeklinde tanımlamakta mümkündür.⁵⁵

⁵³ Canatan ve Yıldırım, **a.g.e.**, s. 71.

⁵⁴ TÜİK, 2010 Yıllığı Hanehalkı Araştırması Kavramlar Kitapçığı.

2.1.4. Sosyo-Ekonomik Yapının Ailenin Dönüşümüne Etkisi

Zaman içinde toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ailenin işlevlerinin de değişmesine neden olmuştur. Ailenin geleneksel işlevlerinden bazıları ya da bazı yönleri toplumdaki çeşitli kurum ve kuruluşlara devredilmiş ya da aile ile bu kurumlar arasında paylaşılmıştır. Ancak bu kurumlarla sürdürdüğü ilişkiler ve katıldığı etkinliklerle aile bu görevlerinden tümüyle vazgeçmemiştir.

Aile, toplumsal değişimin etki ve sonuçlarının en belirgin olarak izlendiği toplumsal kurumdur. Kültürel değişim ile paralel olarak sosyal yaşamda da değişimler meydana gelmekte bu iki yapı karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedirler. Toplumsal değerlerin zaman içerisinde değişikliğe uğraması her toplumda görülen rutinlerdendir. Bu rutinler çoğu zaman çağın ihtiyaçlarına göre şekillenmekte kimi zaman ise top yekûn toplumsal değişimler olarak kendisini göstermektedir.

Bu değişimin odak noktasında ise eski ile yeninin çatışması veya çekişmesi yer almaktadır. Yaşlı ve genç nesil arasındaki düşünce, kültür ve yaşam farklarının oluşması Türk Ailesinin yaşamını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Türk Ailesinin Cumhuriyet Döneminde toplumsal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarını şöyle sıralamak mümkündür:⁵⁶

- a-** Göç ve Göçe Bağlı Sorunlar
- b-** Ekonomik Sorunlar
- c-** Değer Sorunu
- d-** Eğitim Sorunu
- e-** Sağlık Sorunu.

Bu temel sorunları her biri kendi içerisinde önemli olan toplumsal sorunlarla beraber düşünölmek durumundadır. Bu yaklaşımla çağdaş Türk Ailesinin sorunları kuşak çatışmasından, kadın sorununa, gençlik sorunlarına ya da kitle iletişim araçlarının yol

---

⁵⁵ Charlotte Seymour Smith, **Macmillan Dictionary of Anthropology**, London, Macmillan Press Ltd, 1986, p. 110.

⁵⁶ Doğan, **a.g.e.**, s. 177.

açtığı medyatik sorunlara, yabancılaşıma ve anomi ile açıklanan kültürel sorunlara doğru çeşitlenir.

2.1.4.1. Göçlerin Ailenin Dönüşümüne Etkisi

Cumhuriyet Dönemindeki en önemli değişim, ailenin yapısında gerçekleşen köyden kente göçle birlikte geniş aileden çekirdek aileye geçiştir. Cumhuriyetin başlarında nüfusunun %24,22'si kentlerde yaşarken 2008 yılında bu oran %75'i bulmuştur.⁵⁷

Kırsal nüfusun kentlerde toplanması ülkenin istihdam yapısındaki değişimi de göstermektedir. İstihdamda tarımın payının düşmesi ülkenin istihdam yapısını, genç nüfusun artması ise aile örgütlenmesini değiştirmiştir. Fakat yine de Batı ile karşılaştıracak olursak Türkiye'de çekirdek aileyi ortaya çıkaran şartlar farklıdır. Köyden kente göç eden aileler kentin gereken altyapısına uyum sağlamamışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında bilgi birikiminin eksikliğinin yanı sıra göç dalgasını istihdam edecek iş alanlarının eksikliği de büyük rol oynamıştır.

Değişiminin ani ve yukarıdan olması, çağın gerektirdiği bilgi ve beceriden yoksun olunması sonucu ile Türk Ailesi ve aile bireyleri yeni duruma hazırlıksız yakalanmıştır. Vasıfsız ve mesleksiz olan aile bireyleri yoksul, muhtaç ve sorunlu ailelerin artmasına neden olmuştur.⁵⁸ Ekonomik krizler bu durumu tetikleyen ve sosyal sorun haline getiren bir diğer itici güç olmuştur.

2.1.4.2. Yoksulluğun Ailenin Dönüşümüne Etkisi

Ülkemizde yoksul yerleşim birimleri denildiğinde akla ilk gelen gecekondu mahalleleridir. Gecekondu yapılarında yaşayan ailelerin kast edildiği, yaşanan göçler sonucu bir araya gelmiş ailelerden kurulmuş olan ve literatürde “varoş” olarak karşılık bulan bu mahalleler, devlet- birey ilişkisinde göz ardı edilmektedir.

“Küreselleşme olgusuyla birlikte yaşanan gelişmelere bağlı olarak aile kurumu büyük ölçüde değişimin etkisine girmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu değişimin yarattığı büyük sarsıntılar aile kurumunu işlev, rol ve talepleri yerine getirmede büyük zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Aile kurumunun kendisinden beklenen işlev, rol ve talepleri yerine getirememesi sonucunda, aile içi şiddet, kötü alışkanlıklar, boşanmalar

⁵⁷ TÜİK, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, Ankara, 2010.

⁵⁸ Doğan, a.g.e., s. 178

ve suç oranlarında belirgin bir artış gözlenmektedir. Son yüzyılda artan bu sorunlara çözüm arayışları, aile kurumunu sosyal politikalarda odak haline getirmiştir. Özellikle batı toplumlarında aileyi temel alan politikalarda, temel ve ivedi destek programları uygulamaya sokulmuştur.”⁵⁹

Sosyal politika kapsamı dışında tutulan bireylerin, ekonomik ve politik alan içerisine girmesi 2000’li yıllarla birlikte başlamıştır. Daha öncesinde aile bireyleri arasındaki dayanışma aileyi yaşatmaktayken, günümüzde devlet desteği de aileleri bir arada tutmaya veya yeni aileler oluşturmaya başlamıştır.

Yoksulluk sebebiyle aile içinde çalışan bireylerin artması, sosyal hayatın aile dışına taşınmasına sebep olmaktadır. Yeni bir dünyaya adım atan bireyin sosyalleşme süreci içerisinde ailesinden uzaklaştığı sıkça görülen bir durumdur.

Yoksulluğun aileye bir diğer açıdan etkisi ise bireylerin çalışma zorlukları ile ailelerinden ayrılmalarıdır. Köyde ekonomik sıkıntılar yaşayan aileler çare olarak çocuklarını kente göndermekte, kentte çalışmaya başlayan çocukların ise köye tekrar dönmedikleri, ailelerinden uzakta hayatlar kurdukları bilinmektedir.

2.1.4.3. Toplumsal Değerlerin Ailenin Dönüşümüne Etkisi

Değer sorunu, Türk ailesinin hızlı değişim süreci içerisinde karşılaştığı temel sorunlar arasındadır. 1940’lı yıllarda Türkiye yeni siyasal rejimi ve modernleşme talep ve eğilimlerine rağmen sosyolojik açıdan hala kapalı toplum özellikleri göstermektedir. Aile içerisinde büyüklerin otoritesi geçerlidir ve dışarıdan bu değişim için herhangi bir etkinin aile bireyleri üzerine sirayet etmesi çok zordur. Genç kuşakların olanca bilgileri babanın ya da diğer aile büyüklerinin sunduklarıyla sınırlıdır.⁶⁰

Değişimin nasıl gerçekleştiği kapalı toplumdan açık topluma nasıl geçildiği ise şu şekilde özetlenebilir.

a- Ekonomide devletçilik ilkesinden tavizler verilmeye başlandı ve ekonomideki dışa açılma aileye de yansdı.

b- Bürokrasinin hantal yapısını kırarak önlemler alındı.

⁵⁹T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **IV. Aile Şurası Komisyon Raporları**, 18 – 20 Mayıs 2004, Ankara. (Çevrimiçi) <http://aile.gov.tr/files/aile4.pdf>, 20.05.2011.

⁶⁰ Doğan, **a.g.e.**, s. 181.

c- Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ekonomideki rolü azaltıldı.

d- Yurt dışına giriş çıkışlarda büyük kolaylıklar ve belirgin bir serbestlik getirildi.

Yukarıda sayılan özellikler ülkenin kapalı toplumdan açık topluma geçişini sağlayan önemli bürokratik ve ekonomik adımlardır. Bu adımlar ülke içinde adımların daha serbest atılmasına, kültürel ve ekonomik olarak toplumsal zeminin değiştirilmesine yol açmıştır. Cumhuriyetin yeni kuşakları bilgiye ulaşmanın yollarını çoğaltmış ve değişimin başlamasında ve ilerlemesinde etkin bir rol oynamışlardır. Değişimin araçları olarak medya ve internet en başta gelmektedir.

2.1.4.4. Teknolojinin Ailenin Dönüşümüne Etkisi

Sosyalleşme araçlarının başında ailenin gelmesi, bireyin aile üyeleriyle arasındaki ilişkilerin olması gereken boyutunu da gözler önüne sermektedir. Diğer sosyalleşme araçlarına oranla aile, bireyin belli yaş aralığında en çok temasta bulunduğu ortamdır.⁶¹ Okul, akran grupları, işyerleri ve dini müesseseler ise daha sonra oluşan sosyalleşme araçlarıdır. Birey, aile içerisinde belli davranış kalıplarını öğrenmekte ve bunları tatbik etmektedir. Günümüzde internet kullanımının okul öncesi yaş grubuna kadar inmesi çocuğun aile ile geçirmesi gerektiği zamanı internette harcamasına neden olmaktadır.

İnternet, çocuklara ve gençlere özellikle bilgilenmede ve eğitimde büyük yararlar sağlamasına karşın; fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkiler de getirmektedir. Her gün binlerce sayfa eklenen internette, tam ve doğru bilgiye ulaşıp ulaşılamadığı hiçbir zaman bilinemez. Çocukların internette geçirdikleri zamanlarda hangi sitelere girdikleri ve hangi durumlara maruz kaldıkları veya kalacakları ise önceden bilinmemektedir. Cinsel içerikli sayfalar, şiddet içeren görüntüler ve suça teşvik edici yayınlara ulaşımın kolaylaştığı günümüzde aileler bu duruma çare olacak önlemleri almakta çoğu zaman geç kalmaktadırlar. Psikologlara göre ise; internette çok zaman geçiren çocukların ve gençlerin günlük hayatlarında sessiz, içine kapanık ve güvensiz kişiler olduklarını bu sebeple internet üzerinde

---

⁶¹ Doğan Cüceloğlu, **İletişim Donanımları**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002, s. 45.

kazandıkları yeni kimlikleri ile bu yeni toplumda saygınlık kazanmak için çeşitli yollara başvurabileceklerini belirtmektedirler.⁶²

Buna karşın internetin yararlarına dair yapılan açıklamalarda ise internetle birlikte çok kısa zamanda dünyanın dört bir tarafından arkadaşlıklar edinilebileceği vurgusu yapılmaktadır. Sohbet sitelerinde aynı zevkleri paylaşan insanlar gruplar kurmakta ve zaman ve mekan farklarına rağmen sohbet edip kendilerini geliştirmekte ve sosyalleşmektedir. Her iki görüşünde doğruluk ve eksiklikleri mevcuttur. İnternet uzağı yakın kılmakta fakat gereğinden fazla süre vakit geçirildiğinde ise bireyin maddi sosyal hayatını negatif yönde etkilemektedir. Ekran başındaki öz güvenenini kaybeden birey içine kapanmaktadır. Söz konusu olan çocuklar olduğunda ise bu durum daha vahim sonuçları beraberinde getirmektedir.

Tablo 5: Endüstrileşme Sürecinin Aile Üzerindeki Etkisi

	Endüstrileşmeden Önce	İleri Düzeyde Endüstrileşmiş Toplumlarda
Yıllık Doğum Oranları	1000'de 30-40 arası	1000'de 20'den az
Toplam Doğurganlık	9	2
Çocuk Sahibi Olma Süresi	15-49	Doğurgan yaşın kısa bir süresi
Yıllık Anne Ölüm Oranı	Her 100000 doğumda 600'den fazla	Her 100000 doğumda 30 ölüm
Doğumla İlgili Sebeplerden Dolayı Ölüm	21'de 1	10000'de 1
Yıllık Ölüm Oranı	1000 kişide 50'den fazla	1000 kişide 10'dan az
Ortalama İnsan Ömrü	20-30	70'in üzerinde
Temel Ölüm Sebepleri	Salgın Hastalıklar Yetersiz Beslenme Parazitler	Dönüştürme ve insan yapımı
Geçim	Emek-yoğun tarım	Bilgi ve hizmetler
Gücün Kaynağı	İnsan gücü ve diğer güç kaynakları	Makineler ve yaratılmış güç
Ekonomi	Kendi kendine yeten	Tüketim yönelimli
İkamet	Kırsal	Kent

Kaynak: Joan Ferrante, Sociology: A Global Perspective, California, Wadsworth Publishing Company, 1992, p.334.

⁶² Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1994, s. 48.

2.1.5. Sosyal Sorun Olarak Aile

Aile sosyologları tarafından yapılan araştırmalar sonucu, aile içerisinde sosyal sorunların baş gösterdiği tespit edilmiştir.⁶³

Aile içerisinde sosyal sorunların ortaya çıkması üç temel etrafında açıklanabilir. Bunlardan ilki; ailenin fonksiyonlarında yaşanan değişmedir ki; evlilik oranlarının düşüp, evlenme yaşının yükselmesi, evlilik dışı ilişkilerin artması ve tek ebeveynli aileler gibi yeni aile tiplerinin ortaya çıkmasıdır.⁶⁴

İkinci neden; kadının çalışma hayatına girmesiyle değişen sosyal statü ve rollerin neden olduğu değişimdir.⁶⁵ üçüncü neden ise; demografik yapıdaki değişmedir.⁶⁶

Gelişmekte olan veya gelişmiş toplumlarda sanayileşmenin aileye etkisinden bahsedilmişti. Bu etkinin en tipik sonucu geleneksel aile yapılarının yerini modern çekirdek ailelere bırakması idi. Fakat tek değişimin ailenin yapısında olmadığı, köklü değişimin aile içi rollerde olduğu grlmştir. Kadın yuvayı yapan “dişi kuş” rolünden eve ekmek getiren erkek rolüyle i ie geçmiş, erkek ise bahsi geçen rolünün ve otoritesini kadınlı paylaşır olmuştur.

Aileye sorun niteliği kazandıran nitelikler ise; “boşanma”, “evlilik dışı ocuk sahibi olma ve tek ebeveynli aileler”, “şiddet” ve “alışan kadınlar ile aile yükümlülükleri” başlıkları altında dört maddede toparlanabilir.⁶⁷

Boşanma; bir önceki bölümde uzunca açıklanan evliliğin son bulması olan boşanmadan burada tekrar bahsedilmeyecektir.

Evlilik Dışı ocuk Sahibi Olma ve Tek Ebeveynli Aileler; boşanma oranlarında meydana gelen artışa ek olarak evlilik dışı ocuk sahibi olan anne sayısında da artış yaşanmıştır.⁶⁸ Batı toplumlarında, evlilik dışı ocuk sahibi

---

⁶³ **Bkz.** iğden Kağıtbaşı, **İnsan, Aile, Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım, **Aile Sosyolojisi**, Açılım Yayınları, 2009, Mustafa Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, 3 bs., Ankara, Vadi Yayınları, 2000.

⁶⁴ Sevda Demirbilek, **Sosyal Güvenlik Sosyolojisi**, İzmir, Legal Yayınları, 2005, s. 176.

⁶⁵ Canatan ve Yıldırım, **a.g.e.**, s. 111.

⁶⁶ Barlas Tolun, **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara, Adım Kitapevi, 1996, s. 220.

⁶⁷ Demirbilek, **a.g.e.**, s. 178.

⁶⁸ Canatan ve Yıldırım, **a.g.e.**, s. 98.

olan kadınlara yönelik önemli bir sosyal baskının söz konusu olmaması, bir yandan evlilik kurumunun çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinde temel bir kurum olma zorunluluğunu kaybetmesine ve böylece tek ebeveynli ailelerin sayısının artmasına neden olmuştur.⁶⁹

Hamileliklerin planlanmamış olması, bu durumun küçük yaşlarda yaşanıyor olmasını gündeme getirmekte ve böylece oluşan bir gerçeklik ortaya çıkmaktadır.

Küçük yaşta anne olan kız çocuklarının, beklenmedik bu durum karşısında eğitimlerini yarıda kestikleri ve düşük ücretlerle çalışma hayatına girdikleri gözlenmektedir.⁷⁰ Çalışma hayatında dezavantajlı duruma düşen evli olmayan annelerin yoksulluk sınırında yaşamaları çocukların da muhtemel yaşama standartlarını düşürmektedir.

Tek ebeveynli ailelerde evle ilgili işlerin, çocuk bakımının ve mali kaynakların kullanımının bütün baskısı ve sıkıntısı tek bir ebeveyn üzerindedir.⁷¹ Yine tek ebeveynli aileler çift ebeveynli ailelere göre dışlanmaya daha yatkındır. Arkadaşlık bağlarındaki sınır, akraba ilişkilerine ve sosyal ilişkilere de yansımaktadır.⁷²

Toplumsal hayat içerisinde bireyler arası ilişkilerde bir diğer sorun ise psikolojik veya fiziksel unsurları bünyesinde barındıran şiddet olgusudur.

Şiddet; hakaret etmek, zarar vermek veya yok etmek amacıyla yapılan her türlü davranıştır.⁷³ En dar tanımıyla şiddet; mağdurların bedensel olarak zarar gördükleri fiziksel şiddeti ifade etmektedir.⁷⁴

Tarihsel gelişimi içerisinde şiddetin; kadın üzerinde işlendiği ve konuyla ilgili yapılan çalışmaların da iki konu etrafında şekillendiği görülmektedir: “Kadına Şiddet”, “Aile İçi Şiddet”⁷⁵

---

⁶⁹ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Çev. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınları, 2000, s. 154.

⁷⁰ Demirebilek, **a.g.e.**, s. 184.

⁷¹ Mustafa Aydın, **Güncel Kültürde Temel Kavramlar**, İstanbul, Açılım Kitap, 2011, s. 27.

⁷² Ahmet Rasim Kalaycı, **Tek Ebeveynli Aileler**, Ankara, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011, s. 25.

⁷³ Tülin İçli, **Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu**, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 1995, s. 3.

⁷⁴ KSGM, **Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı**, Ankara, Başbakanlık, 2011, s. 6.

Şiddetin kadın üzerinde yoğunlaşmasına Batı toplumlarında göz yumulduğu anlaşılmaktadır. İngiliz Genel Hukuku'nda erkeğin eşini disipline etmesine izin verilmiştir.⁷⁶ Aile içi şiddetin veya kadına yönelik şiddetin temelde bir kadın sorunu olduğu görüldüğünden, gündemimize çoğunlukla kadın sorunlarıyla birlikte gelmektedir.

Şiddet uygulayan ebeveynlerin, genç yaşlarında şiddete maruz kaldıkları gündelik hayatın bize öğrettiği bir gerçekliktir. Çocukluk veya gençlik dönemlerinde şiddete maruz kalmış erkeklerin, eşlerine ya da çocuklarına şiddet uygulayabilecekleri aşıkardır.

Şiddetin nedenlerine bakılacak olursa; işsizlik, öz saygı yetersizliği, stres ve depresyon, sosyal hizmet eksikliği, eğitimsizlik ve genel psikolojik rahatsızlıklardır.⁷⁷

Çalışan Kadınlar ile Aile Yükümlülükleri; günümüzde kadınların ev dışı çalışma hayatına girmeleri, kadınlar açısından ekonomik bağımsızlık anlamına gelmektedir. Ancak ev dışında çalışma bir yandan kadınının statüsünde iyileştirmeye neden olurken, öte yandan ev ve çalışma hayatını birlikte sürdürme gibi sorunlar yaşamasına da vesile olmaktadır.

Kadının çalışma hayatına girmesiyle birlikte aile içindeki rollerinde aksama olmaktadır. Bu sorunun bilinmesi ise evli çiftlerde; çocuk sayısını azaltmakla ya da çocukların kreş, bakımevleri, özel okullara gönderilmesi ile çözülmeye çalışılmaktadır. Ekonomik rahatlık için çalışma hayatına giren kadınların evdeki rollerini değiştirmeleriyle yeni giderler edinmeleri ise tezat olarak önlerinde durmaktadır.

---

⁷⁵ Bkz. A.e.

⁷⁶ Demirebilek, a.g.e., s. 186.

⁷⁷ A.e., s. 188.

2.2. KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINA GİRMELERİNİN AİLENİN DÖNÜŞÜMÜNE ETKİSİ

2.2.1. Türkiye’de Genel Olarak Kadınların Konumu

Türkiye’de kadınların sorunlarının çok ve çeşitli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Kadın hareketleri, ülkemizde Batıdaki gelişmelere paralel olarak 1980 sonrasında ortaya çıkmıştır.⁷⁸ Lakin kadın hareketlerinin etkinlik alanının sınırlı olduğu ve kadınlarımızın kendi sorunlarına sahip çıkacak duyarlılığı göstermemeleri bu hareketlerin bazı grup ya da kurumlar tarafından ortaya atılmasına ve toplumun geneline nüfuz edilememesine neden olmaktadır.⁷⁹

Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı itibariyle birçok sorun arasında kadın sorunları ciddi bir tartışma alanı bile yaratılmadan kabullenilmektedir.⁸⁰ Örneğin tarıma katılan kırsal kesimdeki kadın emeğinin karşılığını verdiği işten bir pay alamamaktadır. Ekonomik ve sosyal hiçbir güvenceye de sahip değildirler. Bunun üzerine kadın bağımsızlık isteğiyle dışarıda çalışıp ekonomik özgürlüğünü dile getirmekte fakat yine de duygusal sorumlulukları nedeniyle kadınlık ve annelik rollerini ön plana almak zorunda kalmaktadırlar. Burada ortaya çıkan sorun ise kadının toplumsal yaptırımlarla karşılaşmasıdır. Toplum kadın ve erkek için ahlak anlayışlarını farklı kurgulamaktadır.⁸¹

Sorunların yeterince tartışılmadan sorgusuz kabulü ki Meryem Koray’ın ifadesi ile “yazgı”⁸² gibi kabulünün birçok nedeni vardır. Kadınların eğitim düzeyi, sorunlara sahip çıkma bilinci, çalışma yaşamına katılan kadınların sayısının azlığı gibi nedenler sorunların su yüzeyine çıkıp tartışılır duruma gelmesini engellemektedir.

Bu gibi eksikliklerin yanında devlet, kadın haklarına yönelik imzalanan uluslar arası sözleşmeleri kabul etmektedir. Bunlardan ilki 1985 yılında Birleşmiş Milletlerin “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkındaki Sözleşmesi”dir.⁸³

---

⁷⁸ Meryem Koray, **Sosyal Politika**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000, s. 278.

⁷⁹ Aksu Bora, **Kadınların Sınıfı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 38.

⁸⁰ Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 215.

⁸¹ Koray, **a.g.e.**, s. 278.

⁸² Gülnur Acar ve Nesrin Tura, **Kadının Görünmeyen Emeği**, İstanbul, Yordam Kitapları, 2008, s. 24.

⁸³ Koray, **a.g.e.**, s. 279.

Bu gelişmelerden kamu politikaları da etkilenmiştir. 1990 Ekiminde Kadın Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Yine 1991 yılının Ekim seçimlerinden sonra oluşturulan hükümette kadın ve sosyal hizmetlerden sorumlu bir devlet bakanlığına yer verilmiştir. Günümüzde ise “Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü” “Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’na” bağlı görevlerini sürdürmektedir.⁸⁴

Öte yandan üniversiteler de kadın araştırmaları yapacak merkezlerin kurulması, kadın çalışmaları genelinde özel araştırma ve verilerin toplanması amacıyla tezler hazırlanması sorunlara yönelik hızlı ve pratik sonuçlar doğuracaktır.

2.2.2. Kadınların Çalışma Hayatında Yer Almalarının Nedenleri

Kadınların çalışma hayatı içerisinde yer almalarının avantajları ve dezavantajları toplumlar arasında farklılıklar göstermektedir. Kadının istihdam edilmesinde işgücü payının çoğalması, evde annenin ve eşin çalışma hayatına girmesi demektir. İstihdam yapısı içerisine giren kadının, aile içerisinde kendisine biçilen; bakım, gözetim ve üretim rollerinde azalma söz konusu olmaktadır. Bu noktada ailenin karşılıklı üreten ve tüketen ekonomik bir birim olduğu göz önünde tutulmalıdır.⁸⁵

Ailenin üreten yönünün ağır bastığı toplumlar yaşam için gıda maddelerinin üretimini gerçekleştiren kırsal tarım toplumlarıdır. Bu tarz toplum yapılarında üretime bütün aile fertleri katkıda bulunmaktadır. Bu katkı toplumun sosyal ve ekonomik yararlarıyla örtüşmektedir.⁸⁶ Fakat kadının çalışma hayatı içerisinde yer almasının birey, aile ve toplum yönünden ekonomik ve sosyal alanlarda sağlayacağı yararlar da gözden uzak tutulamaz.

Öncelikle kadınların çalışma hayatında yer almalarının ekonomik yararlarına bakılması gerekmektedir.

---

⁸⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Tarihçesi, (Çevrimiçi)
<http://aile.gov.tr/index/index/konu/113/lang/TR>, 23.05.2011.

⁸⁵ Gilman Charlotte Perkins, **Kadın ve Ekonomi**, Çev. M. Oktun, Ankara, Kaynak Yayınları, 1986, s. 48.

⁸⁶ Aysen Tokol, **Uluslararası Sosyal Politika**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 1995, s. 276.

2.2.2.1. Kadınların Çalışma Hayatında Yer Almalarının Ekonomik Yararları

Kadınların çalışma hayatında yer almalarının nedeni çoğu zaman ekonomik nedenlerle açıklanmaktadır. Kadının birey olarak ekonomik özgürlüğünü elde etme çabaları toplumda eşinden veya babasından bağımsız sosyalleşme imkânları kazanmak isteğiyle açıklana gelmiştir.⁸⁷

Ekonomik özgürlüğün yanı sıra ekonomik gereksinimler de kadının çalışma hayatında yer almasını zorunlu kılmaktadır. Günümüz ekonomik koşullarının zorlaması ailede bir bireyin çalışmasını yetersiz kılmakta çoğu zaman birden çok aile üyesinin çalışma hayatına girmesini zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.⁸⁸ Bu tip durumlarda kadının çalışması ailenin gelirini arttırmak üzerindedir yani kadın, aile bütçesine katkı sağlamaktadır.

Bu katkı sonucu aile bireylerinin beslenmeden barınmaya, sağlıktan eğitime kadar birçok alanda refah düzeyinin yükselmesi olarak sonuç bulmakta ve yarar sağlamaktadır.

Bu değerlendirmeye şunlar da eklenebilir; dul, boşanmış, kocasından ayrı yaşayan, evlenmemiş, sağlık sorunları nedeniyle veya işsizlik dolayısıyla eşleri çalışmayan kadınların çalışma hayatında yer alarak, gelir elde etmelerinin sağladığı veya sağlayacağı yararlarıdır.

Mikro boyutlarıyla açıklamaya çalışılan, kadın istihdamı konusunun, makro boyutları da bulunmaktadır. Makro boyutuyla bir ülkede çalışabilir tüm nüfusun ulusal gelirin oluşumuna katkıda bulunması beklenir. Ülke kaynaklarının bu yolla tutumlu bir biçimde kullanıldığı, ulusal gelirin dengeli bir şekilde dağıldığı ve ulusal refah düzeyinin yükseldiği gözlenir.⁸⁹

Ekonomik yararlarından bahsedilen kadın istihdamının sosyo-kültürel düzeyde yararlarını da incelemek gerekmektedir.

---

⁸⁷ Altan, **a.g.e.**, s. 219.

⁸⁸ Tijen Erdut, “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”, **Çalışma ve Toplum**, S. 6, 2005, s. 41.

⁸⁹ Faruk Kocacık ve Gökçaya Veda, “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 6, S.1, 2005, s. 199.

2.2.2.2. Kadınların Çalışma Hayatında Yer Almalarının Sosyal ve Kültürel Yararları

Kadınların çalışma hayatına katılmalarının nedenleri arasında sayılan ekonomik zorunlulukların yanında; toplumsal yaşama katılmak, başarı kazanarak mutlu olmak, kişiliğini, kendine olan güvenini geliştirmek, boş zamanlarını değerlendirmek gibi sosyo-kültürel kazanımlar da mevcuttur.⁹⁰ Bu yollarla amaçlara ulaşmak için kadınlar ekonomik özgürlüklerini birer araç haline getirmektedirler.

Kadınların sosyo-kültürel nedenlerle çalışma hayatının içine girmeleri ise aldıkları eğitimle paralellik arz etmektedir. Kadınların eğitim süreçleri sonunda bilinçli ve mesleki açıdan hazır bir şekilde mesleklerini mesleki donanıma sahip bir biçimde çalışma hayatına girdikleri görülmektedir.⁹¹

Kadınların çalışma hayatı içerisinde yaşadıkları bir takım zorluklar ve engeller bulunmaktadır. İstihdam konusunda; işverenlerin, kadın çalışanlara yönelik bazı önyargıları bulunmakta ve çalışan kadınların bu önyargıları kırması mümkün olmamaktadır.

2.2.3. Kadınların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar

2.2.3.1. Kadınların Çalışma Hayatında Birey Olarak Karşılaştıkları Sorunlar

Bireyin sorumluluğu doğumuyla birlikte başlayan bir süreci kapsamaktadır. Erkek veya kız olarak doğan bebeğin toplumda alacağı rol, hayatı boyunca kendisiyle birlikte olacak hiyerarşiyi de beraberinde getirir. Çalışma hayatına erkeklerden sonra dahil olan kadınların çalışma hayatında ilk etapta bireysel olarak yararlar sağladıkları, daha sonra ailelerine yardımcı olduklarından bahsedildi. Kadınların çalışma hayatında yer almalarının olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı da bilinmektedir.

---

⁹⁰ Altan, a.g.e., s. 220.

⁹¹ Nazan Öksüz, **Mesleki Eğitim Kurslarının Kadınların İstihdam Edilebilirliğine Katkısı ve İŞKUR'un Üstlenebileceği Roller**, Ankara, 2007, s. 30.

Kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklar; kadınların;“biyolojik özellikleri”, “genetik özellikleri”, “sosyo-kültürel konumları” ve “cinsiyete dayalı ayrımcı davranışlarla karşılaşmaları” olmak üzere 4 madde de toparlanabilir:⁹²

Kadınların Biyolojik Özellikleri; kadınların bedensel yapıları, erkeklerin bedensel yapılarından fiziksel güç ve üstünlüğü bakımından farklılığa sahiptir. Fiziksel güç gerektiren işlerde kadınların bu güçsüzlüğü sebebiyle daha fazla dayanıksız oldukları bilinmektedir.

Günümüz teknolojik gelişmelerinin üretim sürecini büyük ölçüde basitleştirdiği doğrudur ancak itme, çekme, kaldırma, çevirme, taşıma ve bükme gibi bedensel güç gerektiren eylemlere dayalı pek çok işin, günümüzde de varlığını sürdürdüğü görülür.

Sadece bedensel yapılarda değil duyuşsal anlamda kadın ve erkek arasında psikolojik yapılar açısından da farklılıklar mevcuttur. Çok hızlı, tempolu, gürültülü, tekdüze çalışmaları beraberinde getirdiği yorgunluklar kadınları daha çok yıpratmaktadır.⁹³

Kadınların Genetik Özellikleri; daha öncede belirtildiği gibi, kadın ve erkek arasında genetik olarak da farklılıklar mevcuttur. Kadınlara yönelik dönemsel rahatsızlıklar, gebelik, doğum ve emzirme dönemlerini kapsayan analık durumu kadınların çalışma hayatını doğrudan etkiler. Bu dönemlerde verimliliğin azalması, işe devam da aksaklıkların olması, işin doğal durumlarının bile kadının ve doğacak çocuğun sağlığı ve güvenliği yönünden sakıncalar doğurabilir.⁹⁴

Kadınların Sosyo-Kültürel Konumları; kadınların sosyo-kültürel konumları en başta kadının ailede anne rolü itibariyle çocukların bakımı, yetiştirilmeleri, gözetimi ve temizlik, ütü gibi ev işlerinin yapılması hiç kuşkusuz ki aile bireyleri arasında eşit olarak paylaşılıyor gibi görünse de büyük çoğunlukla kadınlara kalmakta böylece işte çalışan kadın akşamda evde çalışmaya devam etmekte yani iki iş yapmaktadır.⁹⁵ İki işte çalışan kadın çalışma hayatında rekabet halinde olduğu erkeklere oranla

---

⁹² Altan, **a.g.e.**, s. 221.

⁹³ Saniye Dedeoğlu, “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, **Çalışma ve Toplum**, S. 21, s. 43.

⁹⁴ Altan, **a.g.e.**, s. 222.

⁹⁵ Koray, **a.g.e.**, s. 280.

dezavantajlı duruma düşmektedir. Çift işin ağırlığını taşımakta zorlanan kadın daha çok yıpranıp, daha başarısız olmaktadır.⁹⁶

Bunun için kadınların daha çok part-time (yarı zamanlı) işler tercih etmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Kadınların bir diğer eksik durumu ise coğrafi mobilitelerindeki (seyyaliyetlerindeki) sınırlılıktır. Evli kadınların eşlerine bağlı olmaları, bekarların ise ebeveynlerine bağlılıkları yaşadıkları coğrafi ortamlarda iş arama ve çalışmalarını bir nevi zorunlu kılmaktadır.⁹⁷ Sınırlı iş imkanlarının göz önünde bulundurulması gereklidir.

Kadınların Cinsiyete Dayalı Ayrımcı Davranışlarla Karşılaşabilmeleri; günümüzde hemen bütün hukuk sistemlerinde; “ırk, renk, cinsiyet, dil, etnik köken gibi farklılıkları ayırım gözetmeksizin bireylere eşit davranılmalıdır” maddesi geçerlidir.

Fakat ayrımcılıkla günlük hayatta sadece kadınlar karşılaşmadığı halde, ayrımcılık denildiğinde akla ilk cinsel ayrımcılık ve kadınlar gelmektedir. Ayrımcılık denildiğinde cinsel ayrımcılık eş anlamlı gibi kullanılagelmiştir.⁹⁸

Cinsel kökenli ayrımcı davranışlar, kadın ve erkeğin toplumsal konum ve rollerinden kaynaklanmakta ve kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir.⁹⁹

Cinsiyete bağlı ayrımcılığın en çok görülen örneği kadınların düşük ücretlerle ve uzun sürelerle çalıştırılmasıdır. Çoğu kez kayıt dışı çalıştırılan kadınlar gözden ilk çıkarılan çalışanlar olmakta ve işlerinde ilerlemelerini engellenmektedir.¹⁰⁰

Cinsel kökenli ayrımcılıktan; tarım kesiminde çalışan, kırsal kesimde yaşayan, temel ve mesleki eğitim düzeyleri yetersiz kadınlar daha çok etkilenmektedirler.¹⁰¹

Cinsiyete dayalı ayırımın bir başka sonucu ise, iş hayatında uygulanan psikolojik taciz uygulamalarıdır.

---

⁹⁶Tokol, **a.g.e.**, s. 278.

⁹⁷Gülay Toksöz, **Türkiye’de Kadın İstihdam Durumu Raporu**, Ankara, ILO, 2007, s. 55.

⁹⁸Koray, **a.g.e.**, s. 282.

⁹⁹Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁰⁰Serpil Aytaç, Mustafa Sevüktekin, Özlem Işığışok, Nuran Bayram, Selver Yıldız ve Kadir Yasin Eryiğit, **Çağdaş Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücünün Konumu: Bursa Örneği**. TİSK, 2002, s. 27.

¹⁰¹Barış Seçer, “Kadınların Sendikalara Yönelik Tutumları İle Cinsiyet Ayrımcılığı Algılarının Sendika Üyesi Olma İsteğine Etkisi”, **Çalışma ve Toplum**, S. 23, s. 42.

Psikolojik taciz (mobbing) kavramı; cinsel taciz ve diğer şiddet öğelerini de bünyesinde barındıran bir kavramdır. Çalışmamız içerisinde “mobbing” terimi ile karşılık bulacağımız psikolojik taciz; çalışanların rahatsız edici davranışlarla işi bırakma sınırına getirme durumudur.¹⁰²

Mobbing sadece kadınlara karşı kullanılan bir silah değildir. Bütün çalışanlara karşı kullanılan sadece cinsel taciz değil, çalışanı iş ve iş yerinden soğutacak, iş konsantrasyonunu bozacak, davranışların tümüdür. Fakat konu başlığı altında sadece kadınlar özelinde konuya yaklaşılabacaktır.

Mobbing duygusal bir saldırı veya tacizi anlatmaktadır. Eylemi gerçekleştirenin eyleme maruz kalmasına yönelik sistemli ve etkili bir yıpratma girişimidir ve eyleme maruz kalanın işten kovulmasına kadar varabilen bir dizi sataşmayı içerir.¹⁰³

Farklı mobbing tanımlamaları da yapılmıştır. Bunlar;

“Bir ya da birden fazla kişinin, bir kişiyi hedef alarak, sistematik bir şekilde ahlaki olmayan ve düşmanca davranışlarda bulunması, devam eden bu davranışlar neticesinde de kişinin savunmasız ve çaresiz bir duruma itilmesidir.”¹⁰⁴

“Bireyi uzaklaştırmak amacıyla ve bu amaca hizmet eden bir şekilde, çalışma arkadaşları, üstleri veya astları tarafından sürekli bir şekilde, doğrudan veya dolaylı olarak bireye saldırılması ve kötü muamelede bulunulması biçiminde meydana gelen olumsuz davranış biçimleri olarak da tanımlanabilir.”¹⁰⁵

Mobbing’in bireyler üzerindeki etkileri hemen değil, yavaş yavaş birikerek ortaya çıkar. Birey üzerinde işten ayrılma sonucu yaşanacak ekonomik sıkıntının yanında ruhsal bozukluklara bununla beraber fiziksel sağlık sorunlarına da neden olabilmektedir. Bu sorunlarında aşılması için maddi bir güç gerekmektedir.¹⁰⁶

Bireyin ekonomik zararlarının yanında sosyal alanlarda da zararlarla karşılaşır. Mesleki açıdan dışlanmış birey sosyal hayatında ve aile çevresindeki yerini de kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

---

¹⁰² Pınar Tınaz, **İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2006, s. 8.

¹⁰³ Meltem Güngör, **Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz**, İstanbul, Derin Yayınları, 2008, s. 9.

¹⁰⁴ Heinz Leymann, “The Content and Development of Mobbing at Work,” **European Journal of Work and Organisational Psychology**, Vol.5(2), 1996, s. 165.

¹⁰⁵ Güngör; a.g.e., s. 10.

¹⁰⁶ Tınaz, a.g.e., s. 154.

Yalnızlığa sürüklenen birey bütün suçları üzerine almaya başlar ve ruhi bunalım yaşar. Kendine güvenini kaybeden birey yaşadığı olumsuzluklar sonucu yaşama arzusunu kaybetmiş, uykusuzluk, iştahsızlık gibi bir takım davranış ve düşünme değişiklikleri yaşamaktadır. Daha ileri boyutlarda ise intihar teşebbüsleri ile karşılaşmaktadır.¹⁰⁷

Psikolojik tacizin, maruz kalan birey açısından sonuçları; “ekonomik”, “sosyal” ve “ruhsal, fiziksel sağlığa ilişkin” olmak üzere 3 başlık altında toplanabilir.¹⁰⁸

İşten çıkarılan bireyin düzenli gelir kaybının dışında, yaşadığı fiziksel ve ruhsal sorunlardan dolayı yaptığı hastane masrafları ekonomik kayıplarının başında gelmektedir.

Depresyon, sosyal imajın zedelenmesi, mesleki kimliğin kaybı, fiziksel ağrılar, özgüven ve özsaygının yitirilmesi ise sıklıkla karşılaşılan sosyal ve fiziksel rahatsızlıklardandır.

Psikolojik tacizin taraflarından olan kurumların da, psikolojik tacizin sonuçlarından etkilendikleri görülmektedir. Kurum içerisinde oluşacak olumsuz havanın çalışanlar üzerinde somut örnekleri görülecektir. Ayrıca kurumun kimliği de ortaya çıkan durumdan etkilenecektir. İşten ayrılan çalışanların yerine işe alımlarda yaşanılacak ekonomik masraflar ise iş yeri açısından ekonomik masraflar hanesine yazılacaktır.

2.2.3.2. Kadınların Çalışma Hayatında Bulunmalarının Aile Kurumuna Olumsuz Etkileri

Kadınların çalışma hayatına girmelerinden ilk etkilenen aile üyeleri çocuklar olmuştur. Anneleri tarafından bakıma muhtaç bebeklerin, ilk eğitimlerini ve annelerine bağlı beslenmelerini tam ve doğru bir şekilde gerçekleştirememeleri, olumsuz etkilerin başlangıcı olarak görülebilir.

Çalışma hayatında aktif rol alan kadınların, çift vardiya olarak çalıştıkları ve artı olarak yorulmaları bireysel sorun olarak görülse de aile içi sorunlara neden

---

¹⁰⁷ Güngör, a.g.e., s. 73.

¹⁰⁸ A.e., s. 30.

olmaktadır.¹⁰⁹ Kadının geleneksel rolü olan; ev işlerini üstlenmesi ve evde bakıma muhtaç üyelerin bakımlarıyla ilgilenmelerinde yaşanan aksamalar sonucu birçok kurum ortaya çıkmaktadır. Okul öncesi çocuklar için kreşler, yaşlı ve engelli aile üyeleri için bakım evleri, klinik ve hastaneler evde kadının yapamadığı görevleri yerine getirmek için kurulmuş kurumlardır.

Ortaya çıkan yeni duruma çocuklar açısından bakıldığında:

Anne sevgisi ve ilgisinden erken yaşlarda uzak kalan çocukların ileri ki dönemlerde daha agresif ve paylaşımdan uzak oldukları bilinen bir gerçek olmaktadır. Ayrıca çocukların devlet veya özel okul fark etmeden aldıkları eğitim sonucu, ailelere özgü olan yerel norm ve motiflerin unutulduğu, ülkemiz gibi birçok farklı adet ve göreneği bünyesinde barındıran ülkelerde tek bir öğreti yaygın olmakta, zenginlik olan farklılıklar silinerek tek tip ortaya çıkmaktadır.¹¹⁰

Bakıma muhtaç bireyler ve yaşlılar içinse durum aynıdır. Aile içerisinde yaşadıkları huzuru bir anda kaybeden ve yabancı insanlarla yaşamak veya yabancı insanlara dertlerini, isteklerini anlatmak zorunda kalmaları onlar için büyük yıkımların başlangıcı olmaktadır.¹¹¹

2.2.4. Kadınların Çalışma Hayatında Korunmaları

Bu bölümde; kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklarla mücadelede başvurulan yöntemler ile devletin kadınlara sağladığı ayrıcalıklar aktarılacaktır.

Anayasa'da belirtilen devlet niteliklerinden bir tanesi Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir devlet olduğudur. (T.C. Anayasası'nda) Sosyal devlet ilkesinin ise belli başlı sorumlulukları yerine getirmede devlet adamlarına ve politikalarına yön verdiği kaçınılmaz bir zorunluluğu bünyesinde barındırdığını görülmektedir.

---

¹⁰⁹ Şaban Çobanoğlu, **İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s. 52.

¹¹⁰ Semra Tetik, "Mobbing Kavramı: Birey ve Örgüt Açısından Önemi", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S. 12, 2010, s. 83.

¹¹¹ Hüseyin Yavuz, "Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısını Etkileyen Faktörler: SDÜ Tıp Fakültesi Üzerine Bir Araştırma," 2007, Isparta, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, s. 28.

Çalışmak, kendi başına kadın-erkek toplumu oluşturan bireylerin sahip oldukları bir haktır.¹¹² Bu hak sadece sahip olunan ve öyle kalan bir hak olmaktan çok kullanılan bir hakka dönüşmeli ve bu hakkın kullanımı sırasında doğabilecek sorunlara yönelik tedbirler önceden alınmaktadır. Bu tedbirleri sosyal devlet ilkesini benimsemiş olan devlet almalı ve uygulamada öncü olmalıdır. Çünkü devlet bu koruma doğrultusunda hem sorumlu hem de yükümlüdür.¹¹³

Kadınlara çalışma hayatında sağlanan koruma alanlarına geçmeden önce genel olarak ayrımcılıktan bahsedilebilir. Açık ve örtülü olmak üzere ayrımcılık; iki genel başlık altında toplanabilir.¹¹⁴

Açık ayrımcılığı tanımlarken kullanılan argümanlar, erkek perspektifinden hareketle olmaktadır. Örneğin bir işletme, personel gereksinimleri için verdiği ilanda, yalnızca erkek adayların başvurularının dikkate alınacağını belirtiyorsa bu açık olarak yapılan ayrımcılığa işarettir.¹¹⁵

Bu örnek açıkça göstermektedir ki cinsiyetler arasında doğrudan ayrımcılık gözetilmektedir. Ancak ayrımcı davranışlar her zaman örnek de olduğu gibi açık biçimde gözlemlenemez. Örneğin kadın işyerinde bir üst kademeye gelebilmede, evlenip çocuk sahibi olunca işten ayrılacağı varsayılarak tercih edilmiyor ve yerine bir erkek tercih ediliyorsa bu örtülü ayrımcılık demektir.¹¹⁶

Burada yapılan ayrımcılığı kanıtlamak diğerine göre oldukça zordur. Günümüzde de örtülü ayrımcılık açık ayrımcılığa göre çok daha yaygındır. Konumuzun başlığı olan pozitif ayrımcılık ise örtülü ayrımcılığın önüne engel olarak konulan bir politika aracıdır.

Kadın ile erkek arasında var olan hukuki eşitliğin, kadınlardan yana bozularak uygulanmasını ifade eder ve anayasamızın 13. Maddesiyle yasal hükmü mevcuttur.

---

¹¹²Kadın Erkek Eşitliği ve Çalışma Hayatı, (Çevrimiçi)

http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_kaer.htm, 23.05.2011.

¹¹³Altan, a.g.e., s. 228.

¹¹⁴Dilek Şenel, "Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Bankacılık İşyerlerinden Örnekler", **İktisat Dergisi**, 1998 Mart, s. 55.

¹¹⁵Altan, a.g.e., s. 231.

¹¹⁶Feride Acar, Ayşe Günay Ayata ve Demet Varoğlu, **Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği**, KSSGM, Ankara, 1999, s. 12.

Kadınlar aleyhinde bozulmuş dengenin kadınlar lehine çevrilerek bazı kanuni düzenlemelerle desteklenip tekrar kurulması hedeflenir.¹¹⁷

Tekrar oluşturulacak dengede bazı sorunlarda kendini hissedilir şekilde belli etmektedir. Eğer bu yöndeki politikaların sınırları iyi çizilemeyecek olursa uygulamalarda getirilen hukuki düzenlemeler amacını aşar ve özü ile çelişkiye düşer.

Hukuki eşitlik ilkesinden uzaklaşma baş gösterdiğinde kamuoyunun da konuya yönelik desteği azalabilir.

Kadınların, iş ilişkisi çerçevesinde istihdam edilmek istenmemesini durumuyla genellikle karşılaşılr. İstihdam sıkıntısı yaşayan kadınların, bu sorunla yüz yüze kaldıkları zorlukları, iş ilişkisinin; “kurulma aşaması”, “düzenlenme aşaması” ve “son bulma aşaması” olmak üzere 3 noktada toplamak mümkündür.¹¹⁸

İş İlişkisinin Kurulması Aşamasında Yaşanan Zorluklar; işverenler ekonomik nedenlerle kadınları istihdam etmekten kaçınabilirler. İşverenler kadın çalışanları için ayrı giyinme, temizlenme yerleri, lavabolar, tuvaletler, emzirme odaları, kreşler gibi bazı özel düzenlemeler ya da sağlanılan hizmetler işletme giderlerini arttırabilir.¹¹⁹

Bu alanda ki çekinceler, kadınların evlenmelerinin ya da çocuk sahibi olmalarının işlerine gelip, gitmede gecikmelere sebep olacağı gibi varsayımlara da dayanır. Bahsedilen varsayımlar sonucu işveren kadın istihdam etmek istemeyebilir.

İş İlişkisinin Düzenlenmesinde Yaşanan Zorluklar; kadınlar iş yerlerinde oluşturulan fırsatlardan yararlanabilme, işlerinde ilerleyebilme olanakları, işverenlerin ya da karar organlarında ağırlıklı olarak bulunan erkek üstlerinin varsayımları nedeniyle sınırlı olduğu düşünülür.¹²⁰

Kadınlar işverenler tarafından daha uysal ve daha kolay yönetilebilir gözükür. Olumsuz çalışma koşullarına katlanan kadınlar bu şartlara uyum sağlarlar ya da katlanırlar. Günümüzde de kadınların mesleki mücadelelerde geri planda kaldıklarını

---

¹¹⁷Ömer Altan, “Cinsiyetler Arasında Eşit Davranma, Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları ve Türkiye Semineri”. Ankara, **Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayınları**, 1997, s. 159.

¹¹⁸Yıldız Ecevit, “Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emeği”, **İktisat Dergisi**, 1997 Mart, s. 95-104.

¹¹⁹Meryem Koray, “Kadın Siyaset Kota”, **Her Yönüyle Türkiye’de Kadın Olgusu: Kadın Gerçeğine Yaklaşımlar**, Der. Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 1992, s. 203.

¹²⁰Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 232.

görmekteyiz. Bu da bize günümüzde işverenlerin yukarıda bahsettiğimiz tutumunun devam ettiğini göstermektedir.¹²¹

İş İlişisinin Son Bulmasında Yaşanan Zorluklar; kadınlar iş ilişkilerinin son bulmasında da ayrımcı davranışlara maruz kalabilirler. Örneğin gebelik döneminde kadının, artık işe düzenli gelemeyeceği varsayılarak işine son verilebilir.¹²² Keza ekonomik kriz ile karşılaşıldığında da önce kadın çalışanlar gözden çıkarılır.

Kadınların çalışma hayatında ayrımcılığa karşı korunabilmesinde, hukuki eşitliği öngören ve kadınlardan yana ayrımcılık gözeten hukuki düzenlemelerden birlikte yararlanmaya başladıkları da yeni kanunların yürürlüğe girmesiyle birlikte gözlenmektedir.¹²³

Pozitif ayrımcılığın istihdamda kadınları öncemenin yanında iş yaşamında da kadınlara bazı muafiyetler getirilmesi uygulamaları mevcuttur. Kadınların fizyolojik yapıları dolayısıyla bazı ağır işlerde çalıştırılmaması durumları bulunmaktadır.¹²⁴

Kadınların, çalışma hayatında korunmalarını pozitif ayrımcılık dışında hedefleyen çalışma politikaları, 2 ayrı başlık altında toplanarak incelenebilir.¹²⁵

a- Kadınların genel olarak korunmaları

b- Kadınların analık durumları

2.2.4.1. Kadınların Genel Olarak Korunmaları

Çalışma hayatında iş, kişiler yönünden özel olarak düzenlenir. Bu düzenleme konu kadınlar olduğunda kadınların biyolojik özellikleri göz önünde bulundurularak çalışma hayatı mevzuat hükümleriyle özel olarak düzenlenir.

Başlığın, kadınların genel olarak korunmaları olarak alınmasının sebebi ise bu koruma kalkanından yararlanmasının ilk ve tek şartının kadın olmak olmasıdır.

---

¹²¹İpek İlkaracan, “Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı”, “75 Yılda Kadınlar ve Erkekler”, İstanbul, **Tarih Vakfı Yayınları**, 1998, s. 289.

¹²²Altan, **a.g.e.**, s. 233.

¹²³Serpil Aytaç, Mustafa Sevüktekin, Özlem Işığışok, Nuran Bayram, Selver Yıldız ve Kadir Yasin Eryiğit, **Çağdaş Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücünün Konumu: Bursa Örneği**. TİSK, 2002, s. 29.

¹²⁴Acar, vd, **a.g.e.**, s. 12.

¹²⁵Altan, **a.g.e.**, s. 224.

Korunma şekilleri; “yer ve su altında sürdürülen işlerde çalıştırılmama”, “gece dönemlerinde çalıştırılmama” ve “ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmama” şeklinde 3 grupta toparlanabilir:

Yer ve Su Altında Sürdürülen İşlerde Çalıştırılmama; kadınların biyolojik yapılarına uygun olmayan işlerde çalıştırılmaması ilkesi Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün (ILO) kadınların yer altı işlerde çalışmamasını öngören 45 sayılı sözleşmesinde yer almaktadır.¹²⁶ Kadınların çalışma hayatıyla ilgili ülkemizde ilk onaylanan sözleşme de bu ilkedir.

Sosyal politikalar kadınların maden ocakları ile yer altı geçitlerinin, kanalizasyonların yapılması gibi yer altı, sünger çıkarılması, dalgıçlık gibi su altı çalışması gerektiren işleri kapsamaktadır.¹²⁷

Ancak bu kurumların yer üstü birimlerinde kadınlar istihdam edilebilirler.

Gece Dönemlerinde Çalıştırılmama; ILO'nun 1919 yılında kabul ettiği 4 ve 1934 yılında kabul ettiği 41 sayılı sözleşmeleri, 1949 yılında tekrar düzenlenmiştir. Böylece 89 Sayılı kadınların gece dönemlerinde çalıştırılmaması sözleşmesi ile Avrupa Sosyal Şartı da bu yönde bir koruma rejimini öngörmektedir.¹²⁸

Gece döneminde çalıştırılmamada ilkenin özü; bedensel güç ve üstünlüğe dayalı, sanayi kesimi için geçerli olmaktadır. Yoksa kadınlar eğitim, eğlence, konaklama, kitle iletişim ve turizm gibi bazı hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar.

Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalıştırılmama; ağır ve tehlikeli işler tamamıyla bende gücüne ve üstünlüğüne dayalı işler olarak açıklanabilir. Taş kırma, yükleme, boşaltma, kiremit, tuğla gibi malzemelerin üretilmesi toprak sanayi, inşaat işleri ağır ve tehlikeli olarak nitelendirilecek işlerin ilk akla gelen örnekleridir.

Bu tür işlerde çalışacakların bu işlere uygun ve dayanıklı kişilerce yapılması gerekir bu değerlendirme salt kadınlar için geçerli değildir. Kadınların sadece fiziksel yetersizlikleri değil, özellikle doğum aşmasından daha önce bu gibi işlerde

---

¹²⁶Her Nevi Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında Sözleşme, (Çevrimiçi) <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/soz045.htm>, 25.05.2011.

¹²⁷ Altan, **a.g.e.**, s. 224.

¹²⁸Night Work Women Convention, (Çevrimiçi) <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C041>, 25.05.2011.

çalışmalarının genetik organlarını etkilemesi daha kolaydır. Sürekli ağır işlerde çalışmaları, ayakta durmaları da kadınların genetik yapıları üzerinde olumsuz etkiler doğuracaktır.¹²⁹

Hangi işlerin ağır ve tehlikeli sayılacağı da bu alanda benimsenen uluslar arası normlar doğrultusunda belirlenmektedir. Ayrıca ulusal mevzuatların esnek yapılar arz etmesi uluslar arası değişen konjunktüre adaptasyonu hızlandıracaktır.¹³⁰

2.2.4.2. Kadınların Analık Durumunda Korunmaları

Çalışma hayatında kadınlara özgü bu durum iki temel ve birbirini izleyen evreden meydana gelmektedir.

a- Doğum öncesinde korunmaları

b- Doğum sonrasında korunmaları

2.2.4.2.1. Kadınların Doğum Öncesinde Korunmaları

Gebelik dönemlerinde kadınlara, sağlık muayenelerinin ve gerekiyorsa tedavilerinin yapılabilmesi için izin verilmesi gerekir. Bu izinlerin düzenli aralıklarla verilmesi, iş süresinden sayılması, yani ücretli izin niteliğinde olması ve herhangi bir koşula bağlanmaması sağlanmalıdır. Uluslar arası normlar düzenli aralıkların ayda en az bir kez olmasını öngörür.¹³¹

Doğum öncesi ve sonrası kadınların çalıştırılmayacakları sürelerin toplamı; Türkiye ve Avusturya'da 16 hafta; Finlandiya'da 24 hafta; Fransa, Danimarka ve Almanya'da 14 hafta; Portekiz ve İtalya'da ise 12 haftadır. Avrupa Sosyal Şartı'nın 8. maddesinde bu izinlerin en az 12 hafta olacağı yönünde bağlayıcı bir hükümde bulunmaktadır.¹³²

---

¹²⁹ Altan, **a.g.e.**, s. 225.

¹³⁰ Koray, **a.g.e.**, s. 230.

¹³¹ Münir Ekonomi, "Kadın İşçilerin Gebelik ve Doğum Halinde Feshe Karşı Korunması", **Çalışma ve Toplum**, S. 22, s.11-34

¹³² Altan, **a.g.e.**, s.226.

2.2.4.2.2. Kadınların Doğum Sonrasında Korunmaları

Doğumdan sonra emzikli olarak nitelendirilen kadınların mevzuat hükümlerince belirlenecek bir süre boyunca, yine sağlığına zarar verebilecek işlerde çalıştırılmaması gerekir. Bu dönemde kadının işi geçici olarak değiştirilebilir.¹³³

Doğan çocuğun beslenip, bakımının yapılabilmesi zorunluluğu, emzikli kadınların ulusal mevzuatlarla belirlenecek bir süre boyunca gece dönemlerinde çalıştırılabileceklerini olanaksızlaştırır.

Bu alanda koruma ise emzikli kadına, işine dönebilmek hakkı saklı kalmak şartıyla isteğine bağlı olarak genellikle ücretsiz ve sınırlandırılmış bir süre ile izin olanağı verilmiştir. Bu süreler; Türkiye ve İtalya'da 6 ay, Avusturya'da 10 ay, Fransa'da 2 yıl, Bulgaristan'da ise 3 yıla kadar uzayabilmektedir.¹³⁴

Kadınların doğumdan sonra korunmasını öngören sosyal politikalar içinde emzirme odası ve kreş açılmasına ilişkin düzenlemeler önemli bir yer tutmaktadır. Doğumdan sonra kadının, doğan çocuğunu 1 yıl boyunca emzirmesi beklenir. Tekrar işine döndüklerinde kadınlar, doğan çocuklarını emzirip onların bakılıp gözetileceği emzirme odası olarak adlandırılan mekanlardan ve bu mekanlarda verilecek hizmetlerden yararlandırılırlar. 1 yaş ile okul öncesi eğitim çağı arasındaki süre boyunca da çocuklar kreş olarak adlandırılan yerlerde bakılıp, gözetilirler.¹³⁵

Çalıştırdıkları kadınların çocukları için emzirme odası ve kreş açmak işverenin sorumluluğundadır. Sağlanacak olanaklarla kadınların verimliliklerini ve işe devamlılıklarını arttırmayı amaçlayan işverenler çoğu kez bu hizmetlerden fayda sağlamışlardır. Kreşlerde çocukların bakım ve gözetimlerinin yanında, ruhsal ve düşünsel yönden gelişmelerine katkıda bulunan hizmetler de verilir. Bu hizmetlerle sadece kadınlar değil gelecek kuşaklarında daha iyi yetiştirilebilmeleri yönünden de sorumluluk üstlenilmiştir.

---

¹³³ A.e., s. 228.

¹³⁴ Altan, a.g.e., s. 229

¹³⁵ Ekonomi, a.g.e., s. 24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE YAPISINDAKİ DÖNÜŞÜMÜN SOSYAL POLİTİKAYA ETKİSİ

Üçüncü bölümde; dezavantajlı gruplar olan; kadınların, gençlerin (çocukların), engellilerin ve yaşlıların sosyal politikada ne şekilde yer aldıkları, sorunları, çözümleri ve değişen durumları incelenmektedir. Bazı kavramlar başlıklar özelinde ele alınıp, konunun diğer bağlamlarına değinilmemektedir.

Bu bölümde ele alınan başlıkların temelini ise; değişen aile yapılarına karşılık devletin geliştirdiği sosyal politikalar oluşturmakta, bununla birlikte bahsi geçen dezavantajlı grupların çalışma hayatında ve sosyal yaşamda karşılaştıkları zorluklara değinilmektedir.

“Sosyal politika” oldukça geniş konuları inceleme alanı olarak kendisine seçmektedir. Fakat bu tez çalışmasının merkezi; “aile” ve “ailenin dönüşümü” konularıdır. Bu nedenle “sosyal politikalar” konuları ailenin dönüşümünü birebir yaşayan dezavantajlı gruplar üzerinden aktarılmaktadır.

3.1. KADINLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

3.1.1. Kadınlara Yönelik Mesleki Eğitim

Teknolojinin ve hizmetlerin hızlı değişim yaşadığı çalışma hayatında hem ulusal, hem de uluslararası alanda büyük bir rekabet yaşanmaktadır. Rekabet ortamında ayakta kalabilmek için daha seri ve daha kaliteli üretime ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyacın giderilmesinin en temel yolu; var olan teknoloji ve bilgiyi en iyi şekilde kullanmaktır. Teknolojinin kullanımı ise emeğin vasfının geliştirilmesi ile mümkündür ve bu konuda mesleki eğitim devreye girmektedir.

Ferdin çalışma hayatındaki belirli bir meslek alanında üretici olarak herhangi bir statü ile yer alabilmesi için gerekli asgari yeterliliğe ve genel meslek kültürüne sahip olmasını mümkün kılan eğitime mesleki eğitim denir.¹

Mesleki eğitim birey ile iş arasındaki ilişkiyi sağlayan köprüyü ifade etmektedir. Türkiye’de mesleki eğitimin yaygın eğitimden soyutlanması imkansızdır. Örgün ve yaygın eğitimin yanında mesleki eğitim 1988 yılında yürürlüğe giren 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ile şekillenmiştir.²

Ülkemizde mesleki eğitim kurslarını başta İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve ilgili bazı kuruluşlar vermektedir. Kursların uzun uzun özelliklerine değinmeyip kadın istihdamını geliştirmeyi amaçlayan Mesleki Eğitim Politikalarına değinilmektedir.

3.1.1.1. İŞKUR’un Kadınlara Yönelik Mesleki Eğitim Politikaları ve Çalışmaları

İstihdamı geliştirme ve işsizlikle mücadele çerçevesinde işsizlere mesleki edinimler kazandırmak amacıyla 1988 yılından bu yana İŞKUR bahsi geçen kursları düzenlemektedir.

1993-2000 yılları arasında “İstihdam ve Eğitim Projesi” kapsamında daha fazla kişiye ulaşmaya başlayan işgücü yetiştirme kursları ulusal ve uluslar arası desteklerle yaygınlaştırılmış ve kapsamlı hale getirilmiştir.

Yıllar itibariyle İŞKUR’un kurslarına katılan kadınların sayısı ve oranları ise şöyledir:

---

¹Mikail Bayram, **Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi**, İstanbul, 1986, s. 177.

² **1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu**, RG. 24.06.1973-14574.

Tablo 6: İŞKUR'un Kadınlara Yönelik Düzenlediği Mesleki Eğitim Kursları

Yıllar	Kurs Sayısı	Kadın Sayısı	Kadın Oranı	Toplam
2000	223	2414	69,3	3.483
2001	53	614	69,6	882
2002	87	562	37,5	1.497
2003	93	683	46,1	1.481
2004	97	727	44,3	1.641
2005	278	1.375	24,9	5.518
2006	622	3.823	30,8	12.426
2007	902	7.314	30,4	24.039
Toplam	2.355	17.512	34,4	50.967

Kaynak: İŞKUR³.

İŞKUR bünyesinde gerçekleştirilen bu kursların yanında hayata geçirilen projelerde mevcuttur. Uluslar arası kuruluşlarla birlikte gerçekleştirilen bu projelerde işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan eleman sıkıntısını azaltmak için pratik sonuçlar ortaya koyulmuştur.⁴

3.1.1.2. MEB'in Kadınlara Yönelik Mesleki Eğitim Çalışmaları

İŞKUR'dan farklı olarak MEB halkın geniş kapsamlı yaygın mesleki eğitim gereksinimini karşılamakta olup, zorunlu eğitimi yarıda bırakan kişilerle 14-44 yaş arasında okuma yazma bilmeyen kadınlar, bu programların başka hedef gruplardır.⁵

Bu eğitimler “Çıracılık Eğitim Merkezleri” ile “Halk Eğitim Merkezlerinde” yürütülmektedir. Okuma yazma programları, meslek kursları, sosyal ve kültürel kurslar olmak üzere 3 grupta yürütülen bu kurslara katılımlar şu sayılarda olmuştur.

³Türkiye İş Kurumu, Kurs Bilgileri, (Çevrimiçi) <http://www.iskur.gov.tr/Kurs/KursOnAir.aspx>, 25.05.2011.

⁴Bkz.

İşkur, Genç Kız ve Kadınların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı Projesi, (Çevrimiçi) http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/genç_kız_istihdam.htm, 25.05.2011.

İşkur, İstihdam ve Eğitim Projesi, (Çevrimiçi) http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/ieprojesi.htm, 25.05.2011.

İşkur, Özelleştirme Sosyal Destek Projesi, (Çevrimiçi) http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/osdp_1.htm, 25.05.2011.

İşkur, Türkiye’de Kadınlar için İnsana Yakışır İş İmkanları Sağlanması Yoluyla Cinsiyet Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Projesi, (Çevrimiçi) http://statik.iskur.gov.tr/tr/dis_iliskiler/proje%20web%20KADIN.pdf, 25.05.2011.

⁵ İnsan Tunalı, **İstihdam Durum Raporu**, Ankara, Türkiye İş Kurumu, 2004, s. 84.

Tablo 7: MEB'in Kadınlara Yönelik Düzenlediği Mesleki Kurslar⁶

Yıl	Kurs Sayısı	Kadın Kursiyer
2004/2005	20	156
2005/2006	22	199
2006/2007	18	99
2007/2008	24	106
2008/2009	26	176

Kaynak: MEB. 2004/2005 Öğretim Yılı

Tablo 8: MEB'in Kadınlara Yönelik Düzenlediği Sosyal Kurslar

Kurs Türü	Kurs Sayısı	Kadın Kursiyer
2004/2005	9	111
2005/2006	21	181
2006/2007	59	735
2007/2008	65	1.044
2008/2009	148	3.157

Kaynak: MEB. 2005/2006 Öğretim Yılı

Tablo 9: MEB'in Kadınlara Yönelik Düzenlediği Okuma Yazma Kursları

Kurs Türü	Kurs Sayısı	Kadın Kursiyer
2004/2005	1	7
2005/2006	2	1
2006/2007	8	145
2007/2008	14	204
2008/2009	39	525

Kaynak: MEB. 2006/2007 Öğretim Yılı

MEB'in konuyla ilgili yürüttüğü projeler de mevcuttur.⁷ İŞKUR ve MEB'in yanı sıra diğer bakanlık ve sivil toplum örgütlerinin de konuyla ilgili çalışmaları bulunmaktadır.

⁶MEB, Kadınlara Yönelik Gerçekleştirilen Kurslar, (Çevrimiçi)
<http://okulweb.meb.gov.tr/38/10/171030/kurs.htm>, 25.05.2011.

⁷ Bkz. MEB, Temel Eğitime Destek Projesi, (Çevrimiçi)
http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/index.php?option=com_content&view=article&id=113%3Atemel-eitime-destek-program-tedp&catid=69%3Aatamamlanan-projeler&Itemid=84&lang=tr, 25.05.2011.

3.2. ÇOCUKLARA VE GENÇLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

3.2.1. Çocukların ve Gençlerin İstihdamı

Kimlerin genç, kimlerin çocuk sayılacağı dönem dönem tartışılmış ve bazı kıstaslar geliştirilmiştir. İnsan hayatı kabaca çocukluk dönemi ile başlatılır, daha sonra gelen gençlik dönemiyle devam ettirilir ve yetişkinlik dönemiyle tamamlanarak son bulur. Genel kabul görmüş bu ayrımın detaylarında birçok farklılıklar olmaktadır ki bu farklılıkları toplumdan topluma değişim göstermektedir.

3.2.1.1. Çocukların ve Gençlerin Çalışma Hayatında Korunması

Bu değişimin; toplumsal sebeplerinin yanında, bireysel farklılıklarda belirleyici faktörler arasındadır. Biyolojik yaşa göre belirlenen bu evrensel ölçütle tek değişkenin yaş olması bireylerin bu yaşlara nasıl geldiğinin göz önüne alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bireylerin aile ve sosyal hayatlarında yaşadıkları ekonomik imkanları, zihinsel ve fiziksel yönden sağlıklı gelişmeleri, aldıkları eğitim vb değişkenlerin bu dönemleri aynı ölçütlerle değerlendirilmemesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.⁸ Ayrıca biyolojik yaş, toplumların sosyo-kültürel gelişim süreci ile de bağlantılı bir göstergedir. Dolayısıyla oluşturacağı olgu da farklı olacaktır.

Söz konusu belirtilen olumsuzluklarına rağmen, evrensel, objektif ve en önemlisi pratik olması dolayısıyla biyolojik yaş çocukluk ve gençlik dönemlerinin belirlenmesinde yaygın biçimde kullanılagelmiştir.⁹ Lakin gündelik dilde bahsedilen çocuk veya genç sözcükleri sosyal politikada anlam itibariyle farklılıklar arz etmektedir.

Sosyal politika alanında çocuk veya genç ayrımı, çalışma yaşları yani işgücü içerisinde, aktif işgücü olarak tanımlanan aralıklar göz önünde tutulmaktadır. Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından en küçük çalıştırılma yaşı 15 olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Aktif işgücü ise 15-65 yaş arası olmakta 15 yaşın altında bulunanlar

---

⁸ Altan, a.g.e., s. 243.

⁹ Sami Şener, **Türkiye’de Gençlik Olayı**, İstanbul, Timaş Yayınları, 1991, s. 17.

¹⁰ Çalışma Yaşı ile ilgili olarak Madde 2: (Çevrimiçi)
http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_138.htm, 25.05.2011.

ise çocuk olarak nitelendirilmektedir.¹¹ Literatürde bu değerlendirme büyük ölçüde benimsenmiştir. Bazı ülkelerde çalışma yaşının 15'in altına düşürülmesi ise bu yaşın altındakilerin çocuk olarak nitelendirilmesini engellemez.

Gençlik döneminde ise biraz daha muğlak bir tasvirle karşı karşıya bulunmaktadır. 15 yaş ile başlayan bir dönemin ne zaman son bulacağıyla ilgili bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde hukuki rüşt yaşı olan 18 yaşın gençlik döneminin sonu yetişkinlik döneminin başı kabul edilirken bazı ülkelerde bu dönme zorunlu eğitimin tamamlanmasına bağlanmıştır.¹² Türk Hukuk Sisteminde 18 yaş olan rüşt yaşının tamamlanması ile yetişkinlik dönemi başlamaktadır (MK. M.11/1). Nitekim 4857 sayılı İş Kanunu'nun, çocuk işçi olarak 15 yaş öncesini, genç işçi olarak 15-18 yaş arası kabul edilmiştir. (m.71)

Genel literatürde ise 15-24 yaş grubu genç olarak kabul edilmektedir.¹³

3.2.1.2.Çocukların ve Gençlerin İstihdamında Yaşanan Sıkıntılar

Çocukların çalıştırılmasının birkaç ana nedeni bulunmaktadır ve bu nedenler tamamıyla ekonomiktir.

Çocukların çalışmasıyla aileler ek gelire sahip olmaktadır ve bu yüzden çocukların çalışması düşük maliyet, kolay disipline edilip, kolay gözden çıkartılabilen, örgütsüz çalışanlar istihdam etmiş olur.¹⁴ Çocuklar açısından çalışmak; kazanç elde ederek büyümek yani yetişkin olmak anlamına gelmektedir.¹⁵

Fakat ısrarla gözden uzak tutulan sorun çocukların çalışma hayatına erken yaşta katılmalarının fizyolojik ve ruhi bunalımları ve sorunları beraberinde getirecek olmasıdır.¹⁶

---

¹¹Sabahaddin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997, s. 89.

¹²Adnan Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, 5. Bs., İstanbul, Remzi Kitapevi, 2001, s. 34.

¹³**Bkz.** Ali Seyyar, **Sosyal Güvenlik Terimleri**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2005, Orhan Tuna ve Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1999, Sabahaddin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997.

¹⁴Altan, **a.g.e.**, s.247.

¹⁵“Türkiye’de Çocuk İşgücü”, Ankara, **TİSK Yayınları**, 1994 ,s. 7.

¹⁶Assefa Bequele, Jo Boyden, **Çocuk İstihdamıyla Mücadele**, Çev. Şanar Tayşi Ankara, Uluslar arası Çalışma Bürosu-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ortak Yayını, 1998, s. 14.

Çocukluk ve gençlik dönemleri bireyin fiziksel, eğitsel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişim sürecinin henüz tamamlanmadığı yaşam evrelerini ifade etmektedir. Çalışma hayatının yetişkinleri göz önünde bulundurarak şekillendirdiği çalışma koşulları çocukların gelişim süreçlerini baltalayacak olumsuzluklar doğuracaktır. Beden üstünlüğü ve güce dayalı yorucu ve hızlı yaşam temposu çocuklar için sağlıklı biçimde gelişmelerini sürdürmelerine engel olacaktır.¹⁷

Bu dönemde baş gösterecek sağlık sorunları ruhsal bunalımları da beraberinde getirecek çocuklar bu bozuklukları gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde de taşıyacaklardır.¹⁸

Mesleki yönden bir kazanım elde etmesi amaçlanan çocukların ileride kalifiye olmayan işgücüne dahil olacaklardır. Çünkü iş yaşamında teknolojik ve yapısal değişimi onların bu hızı takip edecek donanımlara sahip olmalarını engelleyecektir.¹⁹

Bu sayılan nedenlerden dolayı gençlerin, hem sosyal hayat hem de çalışma hayatında korunmalarının zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

3.2.2. Çocuklara ve Gençlere Yönelik İstihdam Politikaları

3.2.2.1. Genç İşsiz Sorunu

Genç işçi ve genç işgücü kavramları daha önce ele alınmıştı. Bu bölümde, kavramdan ziyade “genç işsiz olgusu” üzerinde durulacaktır.

Sosyal politika alanında genç işsiz olarak tanımlanmış bir kavram mevcut değildir. Bununla birlikte bir kavramsallaşmaya giderek genç ve işsiz terimlerini aynı potada eritip bir sonuca varılması mümkündür.

Bu varsayıma göre genç işsiz; “çalışma iradesine sahip olup, iş aradığı halde de iş bulamayan, işsizlik durumu kendi isteği ve arzusu dışında olmuş 15-24 yaş arasında bulunan” kişidir.²⁰

Genç işsizliğin sadece gelişmekte olan ülkelerde görülmediği endüstriyel gelişmelerini tamamlamış ülkelerde de görüldüğü gözlemlenmektedir.²¹

¹⁷ ILO'nun konuyla ilgili 138 Sayılı Sözleşmesi Madde: 7. (Çevrimiçi)

http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_138.htm, 25.05.2011.

¹⁸ Birsen Gökçe, **Gecekondu Gençliği**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1975, s. 15.

¹⁹ Altan, **a.g.e.**, s. 248.

²⁰ Dokuzunca Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2007-2013), Ankara, DPT Yayınları, 2006, s. 37.

3.2.2.1.1. Genç İşsizliğe Neden Olan Faktörler

Genç işsizlik oranlarının arttığı ülkelerde gençlerin bu düşüşten etkilenen ilk grup olduğu görülmektedir. Bu durumun birçok nedeni arasında göze ilk çarpan ise işverenlerin gençleri işten çıkarmada herhangi bir sıkıntı yaşamayacak olmalarıdır.²² Bu dönemlerde işverenler düşük ücretlerle ve çalışma sürelerinin kısaltılmasıyla gençlerin işsiz ordusu içinde yer almalarına zemin hazırlamaktadır.²³

Eğitim seviyesi ise işsizlik üzerinde rol oynayan bir başka etmendir. İşverenlerin eğitim seviyesi yüksek gençleri çalıştırmak istemeleri sonucu eğitim seviyesi düşük gençler işsiz kalmakta, eğitim seviyeleri yüksek gençler ise eğitimleri doğrultusunda en iyi işi bulana kadar beklemektedirler. Eğitimli gençlerin işsizlikle karşılaşmalarının temelinde ise eğitimli iş gücünü istihdam edebilecek kapasite de bir işgücü politikasına sahip olunamamasıdır.²⁴

Gençlerin önündeki bir başka sorunda iş tecrübelerinin olmamasıdır. Gençler lisans eğitimlerinin sonunda ilk defa çalışma hayatıyla karşılaşmaktadırlar ve iş seçeneklerini arasında kendilerine en uygun olanı seçme düşünceleri ve işverenlerin iş tecrübesi olmayan elemanları tercih etmemeleri gençlerin eğitimlerinin ardından işsizlikle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

3.2.2.1.2. Genç İşsizliğin Sonuçları

Toplum içerisinde bireyin iş sahibi olması demek; bireyin kimlik bunalımına son verip, özgüvenini sağlamlaştırarak ve kendi bağımsızlığını ve kendine yeterlilik duygularını aşılacaktır.

Ekonomik, sosyal ve psikolojik olmak üzere 3 ana başlık altında toplanan genç işsizlik olgusunun sonuçları kısaca şunlardır:

---

²¹ Sedat Murat, **Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı**, İstanbul, ITO Yayınları, 2007-73, 2007, s. 17.

²² Sedat Murat, "Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış", **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 40. Kitap, 1995, s. 178.

²³ Erişah Arıcan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, s. 14.

²⁴ Eyüp Bedir, "21. Yüzyılda İstihdamın Artan Önemi ve Eğitim İstihdam İlişkisi", Ankara, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi Özel Sayısı**, C. 4, S. 2, 2002, s. 59.

Genç İşsizliğin Ekonomik Sonuçları; işsizliğin etkilerinin en temelinde ekonomik sıkıntılara yol açması gelmektedir. Bu sıkıntılar psikolojik ve sosyal sorunları ise beraberinde getirmektedir.

Ülke nüfusunun en dinamik kesimini oluşturan genç işgücünün istihdamdan uzak kalmaları eksik istihdamı ortaya çıkartmaktadır ki bu durumda ülke ekonomik altyapısını ve üretimini tam olarak sağlayamamaktadır.²⁵

Genç işsizliğin yüksek olması kayıt dışı istihdamı meydana çıkarmaktadır. İşsiz olan gençler kayıt dışı işlere yönelmektedirler. Bu sonuçların ortaya çıkardığı ekonomik tabloda; üretici-tüketici dengesinin bozulması, kişisel gelirin azalması, gelir dağılımının bozulması, tasarrufların azalması, gençlerin eğitimleri için ayrılan kaynakların israfı bunların bazılarındandır.²⁶

Genç İşsizliğin Sosyal Sonuçları; insanın sosyal bir çevre içerisinde yaşamasının sonucu olarak işsizlik durumunda olgunun ekonomik yönünden çok sosyal boyutu öncelik kazanmaktadır. Genç bireylerin etkilenmeleri daha kolay olduğundan ekonomik sorunlar direk ikinci plana itilmekte bu sonuçlar yerini sosyal yıkıma bırakmaktadır.

Çalışma isteği içerisinde bulunan gencin işsiz kaldığında olumsuz tavırları benimsemesi kaçınılmaz olmaktadır. Önceleri devlet politikalarına karşı beslenen olumsuz tavır zamanla devlet sistemini eleştirmeye ve çatışmaya kadar giden yola girmekle devam eder ki bu çatışma toplumsal boyut kazanabilir.

İşsiz kalan genç sorunu bireysel başarısızlığı olarak görmekte ve toplumdan kendisini soyutlamaktadır. Kendisini toplumdan soyutlayan bireylerin suça eğilmelerinin arttığı birçok araştırma sonucu ortaya çıkmaktadır.²⁷ Çünkü işsiz birey artık başka bir sosyal statü kazanamayacağını düşünmektedir.

---

²⁵H. Mehmet Taşçı ve Burak Darıcı, “Türkiye’de İşsizliğin Mikro Veri İle Farklı Tanımlar Altında Cinsiyet Ayrımına Göre Analizi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, S. 28, Bahar 2009, s. 140.

²⁶Bülent Pirlir, “Genç İşsizliği Sorunu ve Çözmeye Yönelik Politikalar”, Ankara, **TİSK Akademi**, C. 2, Özel Sayı.1, 2007, s. 148.

²⁷Tuncay Yılmaz, Fatma Fidan ve Veli Karataş, “İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul, İÜ Yayınları, 48. Kitap, 2004, s. 166.

Genç işsizliğin bir diğer sosyal boyutu ise beyin göçüne sebep olmasıdır. Bireyin daha iyi bir iş olanağı ya da işsizlik sonrası yurt dışına eğitim amaçlı çıkıp zamanla kalıcı hale gelmesidir ki bu göç veren ülkenin kalifiye eleman kaybı demektir.²⁸

İşsizlik sürecinde yaşanan veya yaşanabilecek bütün sosyal sorunları burada ele alabilmemiz imkansızdır. Ancak belirtmeden geçilmemesi gereken gençlerin olumsuz mecralara kayan sonuçlardan korunmalarının sosyal politikalarla desteklenmesidir.

Genç İşsizliğin Psikolojik Sonuçları; bireyin psikolojik sorunlarla sonuçlarla sonuçlanan işsizlik durumu belki de diğer iki etmene (ekonomik ve sosyal) göre daha önemlidir. Çünkü bu durumda birey fiziksel olarak sağlık sorunlarıyla da baş etmektedir.

Bireyin işsizlik döneminin uzaması gelecek kaygısı ve endişesinin artmasına neden olmaktadır. Birey bu dönemde kendine olan güvenini kaybetmesiyle başlayıp intihar eğilimleri göstermeye kadar uzanan bir yola girmektedir.²⁹

İşsiz gençlerde çalışanlara göre aşırı kaygı ve endişeyle gelen depresyon, diğer insanlara yönelik düşmanca tutum ve paranoya ise sıkça görülen tutumların başında gelir.³⁰

3.2.3. Çalışma Yaşamının Çocuklar ve Gençler Yönünden Özel Olarak Düzenlenmesi

Çocuklar ve gençler de çalışma hayatında kadınlar gibi bazı koruma alanlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Özel olarak koruma alanlarının ilki yine kadınlar gibi her işte ve gece çalıştırılmamaları ilkesidir. Yer ve su altı olarak açıklanan kimi işler çocuklar ve gençler için sorunlar oluşturmaktadır. Bedeni ve ruhi sakıncaları açık olan bu durumlara çocuklar maruz bırakılmamalıdır.³¹

---

²⁸Bariş Seçer, "Uluslar arası Boyutlarıyla Genç İşsizliği ve Gençlere Yönelik İstihdam Politikaları" Ankara, **TİSK Akademi**, C. 1, S. 2, 2006, s. 80.

²⁹Yılmaz, Fidan ve Karataş, **a.g.e.**, s. 167-168.

³⁰Burcu Kümbül Güler, "İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi," İstanbul, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Prof. Dr. Toker Dereliye Armağan Özel Sayısı, C. 55, S. 1, İÜ İktisat Fakültesi Yayını, s. 377.

³¹Altan, **a.g.e.**, s. 255.

Bir başka ayrıcalık ise çalışma saatlerine yöneliktir. Bedeni gelişimlerini tam olarak tamamlayamamış çocukların yetişkinlere göre daha fazla dinlenmeye ihtiyaçları vardır. Bu yüzden günlük iş sürelerinden daha uzun süre katiyen çalıştırılmamaları gerekmektedir. Gençlerle ilgili bir diğer konu ise gençlerin psikolojik ve sosyal gelişmeleri üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilecek işlerde çalıştırılmamalarıdır. Örneğin; alkollü içki satılan ve kullanılan yerlerde, oyun salonları, kahvehane ve kiraathanelerde, gazino, bar gibi yerlerde ahlaki nedenlerle gençler, istihdam edilmemelidirler.³²

Çalışma hayatında genç iş gücünden faydalanmak önemli bir konudur. Genç nüfusun istihdamı ile sağlanacak ivme ekonomik canlılığa sebep olacaktır fakat gençlerin hangi işlerde çalışacakları ve hangi koşullarda çalışacakları mevzuat hükümlerine bağlanmalı ve denetimi sıkı tutulmalıdır.

Çocuklar ve gençler açısından çalışma hayatıyla ilgili 3 düzenlemeden bahsetmek mümkündür.

3.2.3.1. İşin Sağlık Yönünden Kişiyeye Uygunluğunun Belirlenmesi

Genç işçiler için belirlenen işlerde sağlık açısından sorun olup olmadığının belirlenmesinde sağlık kurumlarına önemli bir görev düşmektedir. Genç işçinin sağlık sorununun olmadığına dair rapor alıp işe başlaması ve bu raporların belirli aralıklarla tekrarlanması yine sağlık kurumlarının denetimine tabiidir.³³

Ayrıca iş yerinde sağlık açısından bir başka görevde işverene düşmektedir. Sağlık kurumlarının ve mevzuatların eksik bakacağı durumlarda işverenden duruma genç işçi lehine müdahil olması beklenir bu durumda işverenin inisiyatif kullanması gerekmektedir.

3.2.3.2. İzin ve Tatil Günlerinin Düzenlenmesi

İzin ve tatil günleri gençlerin doğaları gereği boş zamanlara daha çok önem katmaktadır. Hatta günlük ara tatillerinde bile gençler ilgi alanlarına uygun

---

³²Catherina Boidin, **Çalışma Yaşamında Çocuk Psikososyolojik Yaklaşım**, Çev. Bülent Pidal, Ankara, Uluslar arası Çalışma Bürosu- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü ve İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayınları, 1995, s. 26.

³³ Kadriye Bakırcı, **Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2004, s. 114.

aktivitelerle meşgul oldukları gözlenmektedir. Bu uğraşlar dolayısıyla gençlerin motivasyon eksikliği yaşamaları iş kazalarıyla karşılaşma risklerini arttırmaktadır.³⁴

ILO'nun bu konuda görüşü ise hafta tatillerinin aralıksız 2 gün olması ve yıllık ücretli izin sürelerinin 12 gün olması iken Avrupa Sosyal Şartı 18 yaş altı gençler için 3 haftalık ücretli izin hakkı tanımaktadır.³⁵

3.2.3.3. Eğitim ve Çalışma Hayatı Arasındaki İlişkinin Düzenlenmesi

Çalışma hayatı içerisindeki gençlerin aynı zamanda örgün ve kamusal niteliği bulunan eğitim kurumlarında öğrenimlerini sürdürmeleri onların eğitimlerinin yarıda kalmaması ve işlerin aksamaması için çalışma saatleri özel olarak düzenlenmektedir.

Eğitim süreçleri boyunca gençlerin çalışıyormuş gibi düşünülmesi ücretlerinden bu sürelerin kesilmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. İlk başka işin aksatılması gibi görünse de eğitimin öncelikli hedef olması gençlerin eğitimlerini sürdürmelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.2.4. Sokak Çocukları

3.2.4.1. Sokak Çocuklarına Yönelik Politikalar

Çocuk kavramından hareketle, varılan noktada görülecek sorun; sokak çocukları şeklinde tabir edilen toplum tarafından dışlanmış gruptur.

Sokak çocuklarıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında farklı tanımlarla karşılaşmakta, fakat en çok kabul gören tanıma göre sokak çocuğu; “bir yetişkinin korumasından, yol göstericiliğinden yoksun olan, sokağı gerçek evi haline getirmiş olan çocuktur.”³⁶

Bu kavrama eklenecek bir tür ise kendi istekleriyle ailelerinde uzaklaşan veya çeşitli nedenlerle ailelerini terk etmek zorunda kalanlarda dahil edilmektedir.

³⁴ Ercan Akyiğit, **İş Hukuku**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006, s. 300.

³⁵ Altan, **a.g.e.**, 256. **Bkz.** ILO, Work Age of Young People, (Çevrimiçi) <http://ilo-mirror.library.cornell.edu/public/turkish/region/eurpro/ankara/legislation/law4857.htm>, 25.05.2011.

³⁶ SHEÇK, “Sokakta Çalıştırılan ve Yaşayan Çocuklar Raporu” Ankara, 2002, s. 2.

Uluslar arası kabul görmüş tanımıyla sokak çocuğu ise; UNİCEF'in 1980 yılında yaptığı, "sokak çocukları, gerçek evleri, ailelerinin yanı olmandan çok sokak olan, sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuklardır."³⁷

Birçok "sokak çocuğu" tanımı yapmak mümkündür fakat çalışmanın çerçevesi itibariyle iki genel tanımı yeterli görülmektedir. Konuyla alakalı olan kısmında ise ilk bakışta anlaşılın sokak çocukları buzdağının görünen kısmıdır. Sokak çocukları topluma çok önemli mesajlar iletmektedirler.

Mesajların çokluğu, tanımların fazlalığıyla açıklanabilir. Her araştırmacı gördüğü ve anladığı mesaja göre tanım yapmaktadır. Bu sebeple tanımlar mesajlarla birlikte artmaktadır. Sokak çocuklarının varlığı aile başta olmak üzere, toplumsal yapı veya ekonomide ya da her üçünde sorunların, değişimlerin varlığını göstermektedir.

Sokak çocuklarının %90'ını erkek çocuklar oluşturmaktadır büyük çoğunluğu şiddet ve suça itilmiş durumdadır, %10'luk kızların da yine büyük bir kısmı ne yazık ki fuhşa zorlanmaktadır.³⁸

3.2.4.2.Sokak Çocuklarının Özellikleri

Madde bağımlılığının giderek arttığı ülkemizde sokak çocukları dediğimizde akla ilk gelen tinerci, alkolik veya madde bağımlısı çocuklardır.

Sokak çocuklarının bu maddeleri kullanmalarının birçok farklı nedeni olmakla beraber göze çarpan ilk nedenler;³⁹

- Uçucu maddelerin ucuz ve kolay temin edilebilmesi
- Akran ve yaş gruplarının etkisiyle bu tür maddelere yönelik merakın artması.

Bu iki maddenin yanında esas sebepler aile içinde fertlerin iletişim kopuklukları, toplumsal değerlere ve inançlara karşı çıkma ve yeni çevrelerine uyum sağlama çabalarıdır.

---

³⁷ Sezen Zeytinoğlu, "Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları", "Türkiye'de Çocuğun Durumu", Ankara, DPT, 1989, s. 70.

³⁸ SHEÇK, a.g.e., s. 4.

³⁹ İlkay Kasatura, "Gençlik ve Bağımlılık", İstanbul, Evrim Yayınevi, 1998, s. 125.

Sokak çocukları özellikle büyük şehirlerde yaşamlarını belli bir grup içerisinde sürdürmek durumundadırlar. Durum böyle olunca marjinal bir hayat tarzı ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu tarz sokağa özgü kuralları beraberinde getirmekte ve sosyal hayattan kopmalar başlamaktadır. Potansiyel suçlu muamelesi görmelerinin sebebi de bu kopmalar sonucudur.⁴⁰

Genel özellikleri itibariyle belirtmeye çalıştığımız “sokak çocuğu” teriminin kavramsal çerçevesinin ardından bu konu da devletin uyguladığı sosyal politikalara göz atılabilir.

3.2.4.3. Sokak Çocuklarını Koruyucu Politikalar

Sokak çocuklarına gerekli önemin verilmemesi, önceleri azınlık durumunda önemsenmeyen sayısal boyutlarıyla fakat günümüze geldikçe yaşanan ekonomik sorunlar ve aile yapılarındaki değişimler sonucu sayısal anlamda önem dereceli artmasıyla ve azınlık durumundan çıkmalarıyla sosyal politikalarda onlarında göz önünde bulundurulmalarını zorunlu kılmıştır.⁴¹

Günümüzde sokak çocukları sosyal hayatı etkileyecek faaliyetlerde bulunmakta ve toplumsal huzura tehdit oluşturmaktadırlar.

Başlıktan da anlaşılacağı gibi problemi daha başında veya sorun ortaya çıkmadan çözmeyi hedefleyen sosyal siyaset “sokak çocukları” konusunda da bazı rehabilite edici (koruyucu, kollayıcı) tedbirler almaktadır.

Koruyucu önlemlerin ilki ve kuşkusuz en önemlisi aile politikalarıdır. Çocukların ailelerinde sevi ve şefkat görererek büyümeleri, sosyal çevreleriyle zıtlıkları benimsememelerine neden olmakta ve çocukların sokaklarda değil ailelerinin yanında yetişmelerini sağlamaktadır. Ailenin buradaki işlevi çocuğun bir yere aidiyet hissi duyması ve bu sorumluluğu taşımasıdır. Ailelerin sevgi ve şefkat içerisinde büyüyen çocukların arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde de kontrollü ve tutarlı oldukları gözlenmektedir.⁴²

---

⁴⁰ Sevil Atauz, Job Arts, “Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması” Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı, 2004, s. 10.

⁴¹ Ali Seyyar, “Sosyal Siyaset Terimleri” İstanbul, Beta Yayınları, 2002, s. 544.

⁴² DPT, 2001, s. 7.

Çocukların ailelerine yabancılaşmaları ailenin toplumsal değişmeye paralel olarak aile yapısı, işlevleri ve rollerinde meydana gelen farklılaşmalar sonucu olmaktadır.⁴³ Evlilik ve boşanma oranlarındaki ters orantı, nikahsız birliktelikler, tek ebeveynli hanelerin artışı devletleri koruyucu aile politikaları geliştirmeye zorlamaktadır.⁴⁴

Ülkemizde aile politikalarının kurumsallaşmış üst kurumu Aile Bakanlığıdır. Bakanlığın altında birçok kurum ve birimde yine aile politikaları üzerinde çalışmalarını yürütmektedirler.⁴⁵ Sokak çocuklarını rehabilite edici politikalardan bir tanesi de yine aileyle ilgili olarak ifade edilen aile içi şiddeti önlemeye yönelik politikalardır.

Koruyucu politikalar içerisinde ikinci sırada ise eğitim politikaları gelmektedir. Eğitim bireyin özellikle çocukların en temel hakkıdır. Anayasamızın 42. Maddesi eğitimin hukuki bir hak olduğunu kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁶

Lakin ülkemizde en genelde kent ve kırsal alanda eğitim farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıkların temelinde öğretmenlerin ve araç gereçlerin dengeli dağılmaması yatmaktadır.

Çocukların gerekli yönlendirilmelerini sağlayacak kurum olan okul, aileden hemen sonra gelmektedir. Öğretmenlerin öğrencileri üzerindeki etkisi göz önüne alındığında çocuğun sosyalleşmesi okulda mümkün olmakta çocuklar kötü alışkanlıkların ve davranışların etkisinden okulla kurtulmaktadır.

Sosyal devlet ilkesinden hareketle günümüzde devlet politikalarının bir hedefi de sosyal refahı sağlamaktır. Toplumun bütün üyelerine yardım etmedeki kolektif sorumluluğu ifade eden karşılıklı dayanışma mekanizmalarını anlatan sosyal refah, organize bir fonksiyona sahip olmakla birey, grup ve toplumları değişen koşullardan doğan sosyal sorunları gidermek açısından güçlendiren faaliyetler bütünü olup ülkelerin sosyal bakımdan gelişmesinde de önemli bir fonksiyona sahiptir.

---

⁴³ Gönül Erkan, **Korunmaya Muhtaç Çocuklar, Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma**, Ankara, 1995, s. 8.

⁴⁴ Mim Kemal Öke, "Aile Kurumu", Ankara, **Aile Araştırmaları Kurumu**, 1991, s. 1.

⁴⁵ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Tarihçesi, (Çevrimiçi)
<http://aile.gov.tr/index/index/konu/113/lang/TR>, 25.05.2011.

⁴⁶ T.C. Anayasası, Madde No. 42, (Çevrimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=42>, 25.05.2011.

Sosyal yardımlarda birkaç öncelik ise şöyle sıralanabilir:⁴⁷

- a- İnsan odaklı gelişmeye imkan sağlayacak bir çerçeve oluşturmak.
- b- Geniş tabanlı ve eşitlik sağlayıcı büyümeyi teşvik etmek.
- c- İş ve yaşam sürdürme imkanları sağlamak.

Sosyal yardımlarla ilgili Anayasamızın 60. Maddesi; “herkes sosyal güvenlik haklarına sahiptir” demektir.⁴⁸

Sokak çocuklarının rehabilite edilmeleri için kısa vadede onların barınma, korunma, beslenme, temizlik gereksinimlerini karşılamaktır. Bunun için ülke çapında bir altyapı ve ortak hareket mevcudiyeti gerekmektedir.

Sosyal açıdan çocuğun korunması bu durumda önem arz etmektedir. Sosyal açıdan ise iki ayrı durum ortaya çıkmaktadır.

Duygusal olarak; çocuğun akranlarıyla ve yetişkinlerle saygı ve sevgi bağlarının tekrar kurulmaya çalışılması, zihinsel olarak, en azından okuma ve yazma ile basit hesaplar yapabilme yetisi kazandırmaktır.⁴⁹

3.3. ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

3.3.1. Engelli ve Engellilik Kavramları

Ülkemiz nüfusunun yaklaşık %12,29’unu engelli bireyler oluşturmaktadır.⁵⁰ Bu oran azımsanamayacak derecede yüksek olmakla birlikte, alınması gereken tedbirleri de beraberinde getirmektedir.

Değişik engelli gruplarına özgü alınması gereken tedbirlerde farklılık arz etmektedir. Engeller farklı olsa da günlük hayatlardaki ihtiyaçlar yine de birbirine benzemektedir. Engelli bireylerin; kendi başlarına sokaklarda, evlerinin çevrelerinde rahat ve güvenli dolaşamamaları, bakımlarının zorluğu, istihdam eksikliği ve bu

⁴⁷ Nesrin Koşar, **Sosyal Hizmetler Sosyal Yardım Alanı**, Ankara, İlteç AŞ, 2000, s. 64.

⁴⁸ T.C. Anayasası, Madde. 60, (Çevrimiçi)

<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=60>, 25.05.2011.

⁴⁹ Seyyar, **a.g.e.**, s. 431.

⁵⁰ TÜİK, 2002 Özürlülük Oranı, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2010**, s. 108.

durumların maddi manevi boyutları sosyal hayata uyum sağlayamamaları konusunda en başta sayılması gereken problemlerdir.⁵¹

Fiziksel mekanlarla sınırlı kalan sorunlar engelli bireylerin yaşamlarını önemli ve engelin türüne göre farklı problemlere neden olsa da esas sorun sosyal açıdan yaşanmaktadır. Sosyal açıdan toplumdaki tecrit edilmiş bireyin kendine güvenini ve saygısını azaltırken, bireyin toplumla bütünleşmesini ve yaşama katılmasını da engellemektedir.

Sosyal hayatta zorluklarla karşılaşan birey bir başka sosyalleşme aracı olan çalışma hayatına girerken de zorluklarla ve engellemelerle karşılaşmaktadır. Engelli bireylerin sadece %19,60'nın işgücüne dahil olmaları engellilerde işsizlik probleminin yeterince açıklamaktadır.⁵²

Engelliliğin tanımlarına bakacak olursak karşımıza 1980 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) yayınlamış olduğu bildirisindeki engellilikle ilgili kavram çerçevesi çıkmaktadır.

Bu bildirgede engellilik 3 kategoriye ayrılmıştır:⁵³

a- Yetersizlik (Impairment): Fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapının kaybını ya da normalden saptması halini ifade eder. Bu tanım özellikle organ düzeyindeki bozuklukları ifade eder.

b- Özürlülük (Disability): Bu tanımla fiziksel ve zihinsel yeti kaybı ifade edilmektedir.

c- Engellilik (Handicap): Yukarıda açıkladığımız yetersizlik ve özürlülük halleri nedeniyle kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel düzeyine göre normal kabul edilen yaşam gereklerini yerine getirememesidir.

Ülkemizde ise 1 Temmuz 2005 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan Özürlüler Kanun'un 3. Maddesinde;⁵⁴

---

⁵¹ Nejla Okur, **Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi**, Ankara, TC Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2001, s. 11.

⁵² Behram Erdiken, "Anadolu Üniversitesi Engelliler Yüksekokulundan Mezun Olmuş İşitme Engelli Öğrencilerin İstihdamı, İş Durumu ve Ayrımcılık" **ÖZ-VERİ Dergisi**, Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Süreli Yayın, C. 2, S. 1, 2005, s. 1043.

⁵³ İsmail Özçelik, "Görme Özürlülerin Psiko-Sosyal Gelişmelerinin Değerlendirilmesi". Ankara, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 2. 1982, s. 48.

“Özürlü, doğuştan veya sonrada herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiyi” ifade etmektedir.

4857 sayılı İş Kanun’unda düzenlenen özürlü istihdamından yaralanabilecek olanlar Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmeliğin 30. Maddesi’nde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre,⁵⁵ engelli, bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerindeki engelleri nedeniyle çalışma gücünün en az %40’ından yoksun olduğu sağlık kurulu raporuyla belirlenenler ifadesiyle engeli tanımı yapılmıştır.

3.3.2. Engellilerin Sosyal Hayata Entegrasyonu

Engelli ve toplum arasındaki ilişkinin sağlıklı temeller üzerine inşa edilmesinin önündeki en önemli engel engellilere yönelik uygulanan ayrımcı yaklaşımlardır.⁵⁶

“Engelli kişi, engelliliğinin nedeni, derecesi ve ciddiyeti ne olursa olsun, engeli olmayan yaşlılarıyla aynı haklara sahiptir” denildiği Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1975 yılında 3447 sayılı kararı ile 13 Maddelik Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi’nde kabul edilmiştir.⁵⁷

Yine Birleşmiş Milletlerin 1993 yılında Viyana’da kabul ettiği 22 maddelik Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar iki temel ilkeye dayandırılmıştır. Bu ilkeler:⁵⁸

a- Engelliler herkesle aynı haklara sahiptir.

b- Engellilerle ilgili politika oluşturma ve karar alma süreçlerinin bütün aşamalarında, engellilerle ilgili faaliyet gösteren kuruluşların etkin katılımı ve yol göstericiliği kabul edilmelidir.

---

⁵⁴Kanun No: 5378

⁵⁵Kanun No: 4857.

⁵⁶Musa İkizoğlu, “Özürlü, Özürlü Ailesi ve Toplum İlişkisi” Ankara, **Ufku Ötesi Bilim Dergisi**, C. 5, S. 1, Mayıs, 2005, s. 51.

⁵⁷University of Minnesota, Human Rights Library, (Çevrimiçi)
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/t3drdp.htm>, 25.05.2011.

⁵⁸ Türkiye Körler Federasyonu Tanıtım Rehberi, Türkiye Körler Federasyonu Yayını, 2005, Ankara, s. 83-84.

Toplumda engelli bireyler, daima diğ er bireylerden farklı algılanmışlardır. Toplumda oluşan beklenti kusursuz güzellik ve yüksek verimlilik üzerinde inşa edilmektedir. Bu durumda engelli-engelsiz ayırımına bakmadan herkesten aynı kurallara uyum beklenmektedir. Lakin engelli bireylerin bütün ç abalarına rağmen toplumun olumsuz tutumları tamamen silinmez.⁵⁹

Ülkemizde engellilerle ilgili yapılan hukuki düzenlemelerin de karışık olması, uygulamaya gerektiği gibi aktarılamaması, engelli bireylerin bağımsız olarak yaşayacak düzeye ulaşamamasına neden olmaktadır.⁶⁰

Bu sorunlara bir de işsizlik psikolojisinin negatif etkilerinin eklenmesi toplum karşısında tam olarak tutunamayan bireyin iyice toplumsal bağlarından kopması sonucunu doğurmaktadır.⁶¹ Bu sürecin sonunda ihtiyaçlarını karşılayamayan engelli birey, kendisini toplumdan soyutlamaya başlayacaktır. Unutulmaması gereken temel kural ise İonna Kuçuradi'nin tespitinde olduğu gibi; kişiye farklı davranmanın tek insan hakkı ihlali olduğudur.⁶²

Engelli vatandaşların sosyal hayata entegrasyonlarının sağlanmasında yerel yönetimlere de önemli görevler düşmektedir. Yerel yönetimlerin kentsel mekanların kullanımını kolaylaştırmak üzere yaptıkları faaliyetlerde başarısız olmaları da engeli vatandaşlar için toplumla ilişkilerinin zedelenmesine neden olmaktadır.

Yerel yönetimlerin engellilerle ilgili mevzuatları uygulamada isteksiz ve bilinçsiz olmaları engelli vatandaşlar için sosyal hayatla aralarındaki ilk engel olmaktadır. Daha sonra ise kentsel yapıların engelliler için uygun şartları barındırmaması gelmektedir. Özellikle bedensel engelli bireyler için ulaşım sorunları onların sosyal hayattan soyutlanmalarına neden olmaktadır. Kentsel yapıların engelliler için uygun

---

⁵⁹ Sema Kut, "Sakatlıklar ve Sosyo-Ekonomik Önlemler" **Halk Sağlığı ve Sakatlıklar Sempozyumu** Ankara, 1981, s. 177.

⁶⁰ İsmail Tufan, "Türkiye'de Engellilik ve Engelli Olmak" **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, Türkiye Körler Federasyonu Yayını, C. 4, S. 2, 2004, s. 82-83.

⁶¹ İkizoğlu, **a.g.e.**, s. 82.

⁶² Mehmet Ergün, "Ayrımcılık ve Özürlüler" **ÖZ-VERİ**, Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelî Yayın, Mayıs, C. 2, S. 1, 2005, s. 380.

şartlar taşınmasına önem veren yerel yönetimlere ise yapı sahipleri maddi yükümlülüklerini artması nedeniyle karşı çıkmaktadır.⁶³

Belediyelerin açık alan (yol ve kaldırım) çalışmalarında ise herhangi bir standarda uymaması yine yerel yöneticilerin bu bilgilerden yoksun olmaları sonucudur.

Kentsel yapılarda her ne kadar sorumluluk yerel yönetimlere ait olsa da kent içi ulaşım da yetki kargaşası mevcuttur.⁶⁴ Merkezi yönetimin ulaşım konusunda sorumluluk paylaşımına izin vermemesi, yerel yönetimlerinde kimi zaman hatalı projelerle bu konuda ortaya sonuç çıkaracak tartışmaları engellemektedir.⁶⁵

3.3.3. Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler ve Bakım

Toplumda diğer bireylerle eşit haklardan yararlanması gereken engelliler çoğu zaman haklarını kullanmalarında göz ardı veya ihmal edilmektedir. Ortaya çıkan sorunların engelliliğin doğal sonuçlarıymış gibi lanse edilmesi ise doğru yaklaşımlarla çözülecek sorunları çıkmaza sürüklemektedir.

Ülkemizde engellilere yönelik hizmetlerin tarihsel süreci incelendiğinde görülecektir ki bu gruplara yönelik olumlu bir tutum söz konusudur. Bu tutumun örf, adet ve geleneklerin dayanışma duygusunu bireylere aşılmasından kaynaklandığı görülmektedir.⁶⁶ Osmanlı Devleti döneminde bu konularda çalışan loncaların varlığı, Cumhuriyet Döneminde ise yapılan uluslara arası belgelerin kabulü toplumumuzun engelli bireylerine karşı takındığı tutumu gösteren tarihi belgeler niteliğindedir.

Dünyayla paralel olarak ülkemizde de engellilere yönelik gelişmeler 1980 yılından itibaren hız kazanmıştır. 1981 yılında kurulan “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” 1997 yılında “Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı” (BÖİB) kurulana

---

⁶³Eser Atak, “Engelsiz Yapılı Çevre Düzenlemelerinin Mevzuat Kapsamında İncelenmesi”, **Özürlüler İdaresi Başkanlığı**, (Yayınlanmamış Özürlüler Uzmanlığı Tezi), Ankara, 2001, s. 141.

⁶⁴T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı: Ankara, **II. Özürlüler Şurası, Yerel Yönetimler ve Özürlüler. Şura Kararları**, 2005, s. 18.

⁶⁵Deniz Çağlayan Gümüş, “Kent İçi Toplu Taşımacılık Hizmetlerinde Özürlüler İçin Ulaşılabilirliğin Sağlanması”, **Özürlüler İdaresi Başkanlığı**, (Yayınlanmamış Özürlüler Uzmanlığı Tezi), Ankara, 2001, s. 146.

⁶⁶Emel Denizoğlu, “Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet Sempozyumu”, Ankara, 1997, s. 10-13.

kadar görevini sürdürmüştür. BÖİB, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinden 60 kişilik geniş bir katılımı çalışmaları sürdürmektedir.⁶⁷

Engellilere yönelik yapılan çalışmalar incelenecek olduğunda; konuyu belli bazı başlıklar altında maddelendirmek mümkündür: Bunlar; “mimari ve yapısal hizmetler”, “açık alan planlaması hizmetleri”, “barınma hizmetleri”, “ulaşım hizmetleri” ve “eğitim hizmetleri”dir.

3.3.3.1. Engellilere Yönelik Mimari ve Yapısal Hizmetler

Türkiye’de mimari ve yapısal hizmetlerden sorumlu en üst kurum Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’dır. (BİB) 2010 yılında BİB’in Hizmet Standartları raporunda uluslar arası gelişmeler çerçevesinde AB ile uyumlu ulusal mekan politikalarının üretilmesi amaç olarak belirtilmiştir.⁶⁸

Ayrıca bakanlık bünyesinde çeşitli tarihlerde körler okulu, sağır okulu, zihinsel engelliler okulu, ortopedik engelliler okulu, rehabilitasyon merkezleri, huzurevleri ve rehberlik araştırma merkezleri projeleri hazırlanmış ve uygulamalara devam edilmiştir.

3.3.3.2. Engellilere Yönelik Açık Alan Planlaması Hizmetleri

2. Özürlüler⁶⁹ şurasında açık alan düzenlemelerinde karşılaşılan sorunlar için:

“Halen kullanılan meydan, park, yaya yolu, kaldırım, geçitler, rampalar, merdivenler, duraklar, istasyonlar, otoparklar, telefon kabinleri, sinyalizasyon ve işaretlemeler gibi bütün kentsel altyapı engellilerin erişimine uygun hale getirilmelidir. Kentin fiziksel mekanı tasarlanırken problemin ‘engelli gereksinimler’ biçiminde ele alınması yerine temel olan ‘insan gereksinimleri’dir. Vurgulaması yolu seçilmiştir. Sağlıklı bir kent, bütün kentlilerin kentsel yaşama katılımını ve kent aktivitelerinden yararlanmasını sağlamalıdır.” çözümleri üretilmiştir.⁷⁰

Yapılan çalışmalara bakıldığında ise önemlerin yeterince etkili gerçekleştirildiği gözlemlenememiştir. Yapılan çalışmalar daha çok özürli bireylerin

⁶⁷ Fatma Erbil, “Yoksulluk ve Özveri,” **Öz-Veri Dergisi**, C. 4, S. 1, 2007, s. 945.

⁶⁸ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Kentleşme Bildirisi, (Çevrimiçi) <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap7.pdf>, 25.05.2011.

⁶⁹ Çalışma boyunca “engelli” kavramı kullanım açısından seçilmiş olmasına rağmen, burada “özürli” kavramının kullanılması toplanılan şuranın bu isimle anılıyor olmasındandır.

⁷⁰ 2. Özürlüler Şurası, “Yerel Yönetimler ve Özürlüler” 30 Mayıs – 2 Haziran ve 26-28 Eylül 2005, **Başbakanlık Özürlüler İdaresi**, Ankara, Nurol Matbaacılık ve A.Ş, s. 25.

yararlanabilecekleri ücretli aktivitelerdeki indirimler şeklinde olmaktadır. Engelli bireyler; milli parklar, tabiat parkları, tabiat koruma alanlar ve tabiat anıtları girişlerinde engelli kimliklerini ibraz etmeleri suretiyle bu alanlardan ücretsiz faydalanmaktadırlar.⁷¹

3.3.3.3. Engellilere Yönelik Barınma Hizmetleri

Barınma hizmetlerinde ülkemizde en önemli kurum şüphesiz Toplu Konut İdaresidir. (TOKİ) TOKİ tarafından projelendirilen konutlarda engelli vatandaşlar için %10'luk kontenjan bulundurmakta, bununla birlikte yapım aşamasında isteğe bağlı özel düzenlemelerde uygulamaktadır.⁷² Bu uygulamalarla barınma sorununda engelli vatandaşların engellerinin kaldırıldığı öngörülmektedir.

Bunun dışında; sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmayan hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek durumda olan kişiler bakım ve barınma hizmetleri için Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'na (SHÇEK) başvurumaktadırlar.⁷³

3.3.3.4. Engellilere Yönelik Ulaşım Hizmetleri

Bugüne kadar yerel yönetimlerin engelli vatandaşlara yönelik daha rahat ulaşım imkanları için yeni otobüsler hizmete sunmaları bilindik çalışmaların başında gelmektedir. Lakin bu hizmetlerin yeterince duyurulması ve otobüslere ulaşımın (yolların ve durakların fiziki şartları) engelli vatandaşlar için zor olması bu hizmetlerde istenilen sonuçlara ulaşılamamasına neden olmuştur.⁷⁴

Ulaşımında sadece kent içi ulaşım değil, şehirlerarası kara, demir, deniz ve hava yolları ulaşımı bir bütünlük içinde düzenlenmelidir. Bu bütün içerisinde herhangi bir parçanın kopması bütün sistemde sıkıntılara yol açacaktır. Ulaşım konusunda yapılması gereken öncelikli hizmet ulaşım araçlarının engellilere yönelik

⁷¹ Nuri Tortop, "Yerel Yönetimler, Görev, Yetki Ve Kaynak Bölüşümü" Ankara, **İller ve Belediyeler Dergisi Türk Belediyeler Birliği Yayınları**, S. 684, 2003, s. 6.

⁷² Toplu Konut İdaresi, Çalışma Yıllığı, (Çevrimiçi) http://www.toki.gov.tr/docs/yayinlar/TOKI'11_TRK.pdf, 25.05.2011.

⁷³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Brifing Raporu, (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/ozurlu-bakim-hizmetleri-dairesi-baskanligi-birifing-raporu-31082009.aspx>, 29.05.2011

⁷⁴ Sermet Başaran, "Yeni Yerel Yönetimlerde Verimli Çalışmanın Sağlanması İçin Uygulanması Gereken Kurallar-2" Ankara, **İller Ve Belediyeler Dergisi Türk Belediyeler Birliği Yayınları**, 2006, s. 31.

kolaylıklarından önce engelli vatandaşların bu araçlara ulaşımının yeniden yapılandırılmasıdır.

3.3.3.5. Engellilere Yönelik Eğitim Hizmetleri

Ülkemizde ilk kez 1960'lı yıllarda ilkokullar bünyesinde engelli öğrenciler için sınıflar oluşturulmuş, 1985 yılında 517 adet özel sınıfta 6.851 çocuğun eğitim imkanına sahip olacağı kapasiteye ulaşılmıştır. 2006 yılında bu sayı 25.247 sınıfta 45.532 öğrenciye kadar çıkmıştır. 2010 yılı Haziran ayı itibariyle 210.700 öğrenciye hizmet sunulmuştur.⁷⁵

Eğitim hizmetleri içerisinde özel sınıflar ve eğitim kurumlarının yanında kaynaştırılmış eğitim veren okullarda mevcuttur. Engelli öğrencilerin de engeli olmayan akranlarıyla birlikte eğitim almaları ve birlikte sosyalleşmelerini amaçlayan bu düşünce de halen geçerliliğini korumaktadır.⁷⁶ Ayrıca özel rehabilitasyon merkezlerinin de arttığı bilinmektedir. Bu kurumlarda özel öğretmenlerle özel müfredatlar uygulanmakta engelli öğrencilerin engellerine uygun çalışmalar sürdürülmektedir.⁷⁷

3.3.4. Engellilerin İstihdamı

Engellilerin topluma entegrasyonlarının sağlanmasının en temel koşulu engellilerin istihdam edilerek işgücüne ve sosyal hayata katılmalarının sağlanmasıdır.

Öncelikle engelliler için çalışma hayatının ne kadar önemli olduğunun ayırtına varılmalı daha sonra engelli istihdamı için çözümler üretilmelidir. Geçmişten günümüze bu konuda yapılan çalışmalar hep var olmuştur fakat hiçbir çalışma sorunu ortadan kaldıramamıştır. Bunun nedeni engelli bireye karşı acıma duygusuyla, üzülen ve ona güç kazandırmak yerine onu koruma psikolojisiyle yaklaşılmasıdır.⁷⁸

---

⁷⁵Isparta Valiliği, Rehberlik ve Araştırma Merkezi Stratejik Planı, (Çevrimiçi) <http://okulweb.meb.gov.tr/32/01/155082/stratejikplan.pdf>, 29.05.2011.

⁷⁶Hayati Şahin, Şaziye Akyıl ve Hüseyin Kaldırım, **Özel Eğitim ve Kaynaştırma Eğitim Kurumları Sunumu**, (Çevrimiçi) <http://okulweb.meb.gov.tr/38/03/965286/sunu.html>, 25.05.2011.

⁷⁷Mehmet Aysoy “**AB Sürecinde Özürlüler Politikası**” Ankara, Açık Yayınları, 2004, s. 50.

⁷⁸Mehmet Karaduman “Türkiye’de Sakatların İstihdamı”, **İstihdam Dergisi**, 1988, s. 9.

Toplum gözünde engelli insanın zayıf ve güçsüz olması topluma herhangi bir artışının olmadığı gibi topluma yük olduğu düşüncesini insanların zihinlerinden atamadığımız sürece egeli bireylerin ister çalışma hayatında ister sosyal hayat içinde yer almalarına engel oluruz.⁷⁹

Engellilerin fiziksel ya da düşünsel bir engelinin bulunması onun çalışma hayatından dışlanmasına sebep olmamalı aksine, engellinin hangi işte verimli olacağını tespit edilmesi ve o işte gelişimine bakılması gerekmektedir.⁸⁰ Böylece engelli bireylerin de ekonomik gelişmeye katkıları sağlanacaktır.

Böylece ekonomik gelir elde eden engelli bireyin ona bakmakla yükümlü ailesinin ekonomik sıkıntılarına neden olan giderlerine katkı yapması ve kendine güvenini kazanması demek olduğu da unutulmamalıdır.⁸¹

Bu şartlar göz önüne alınıp engellilerin çalıştırılma yöntemlerine bakılacak olursa; “işverenlerin yasal zorunluluk olmadan engelli çalıştırmaları”, “işverenlerin yasal zorunluluk ile engelli çalıştırmaları”, “korunmalı işyerleri”, “evde çalışma”, “kişisel çalışma yöntemi” ve “kooperatif çalışma yöntemi” başlıkları altında konu değerlendirilebilir.⁸²

İşverenlerin Yasal Zorunluluk Olmadan Engelli Çalıştırmaları; engelli çalışma zorunluluğu olmayan durumlarda işverenlerin olumlu ya da olumsuz tutumlarına bırakılmış bir istihdam yapısı söz konusudur. Devletin herhangi bir yasal zorunluluk altına almadığı bu durumlarda işveren üzerinde söz söyleme yetkisi bulunmamaktadır.⁸³

---

⁷⁹Metin Kutsal, “Sosyal Hukuk ve Uygulaması”, **İktisat ve Maliye Dergisi**, C. 25, 1978, s. 7.

⁸⁰Bintuğ Aytekin, “Türkiye’de Yasal ve Uygulama Açısından Sakatların İstihdamı ve Çalışma Sorunları”, **AİTİAD**, C. 10, 1978, s. 2.

⁸¹Altan, **a.g.e.**, s. 194.

⁸²Yusuf Aydın, “Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük Uygulaması Açısından Sakatların Çalışma Sorunlarının İncelenmesi ve Zonguldak Örneği”, Ankara, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1991, s. 203.

⁸³Aydın, **a.g.e.**, s. 208.

İşverenlerin Yasal Zorunluluk İle Engelli Çalıştırmaları; engelli çalışma zorunluluğunda kanun, işverenler üzerinde etki alanına sahiptir. Bu etkiyi ise çeşitli şekillerde düzenlemektedir.⁸⁴

- Çalıştırdığı işçi sayısına göre belirlenen oranda engelli çalışma zorunluluğu getirilmiştir.
- Engellilerin çalışabileceği işlerde engelli olmayan kişilerin çalışması yasaklanmıştır.
- Bazı iş ve mesleklerin tamamında değilse bile yasalarla belirlenen kısımlarının engellilere ayrılması kabul edilmiştir.
- İşverenler boş kontenjanlarını ve işçi taleplerini kuruma bildirmekte, kurumda bu konumlara engelli işçi yerleştirmektedir.

Belli oranda engelli işçi çalışma yönteminin yanında bir işyerinde çalışamayacak işçiler için “Korumalı İşyerleri” ve “Evde Çalıştırma” gibi sistemlerde mevcuttur.

Korumalı İşyerleri; engellilerin istihdamı devletin koruması altındadır ki bu duruma “korumalı istihdam” denilmektedir. Bu kavram ileri derecedeki engelliler için kurulup düzenlenen işyerlerindeki istihdam olanağını da kapsamaktadır.

Devletlerin korumalı istihdam sağama açısından kullanılan yöntemler şöyle özetleyebilir.⁸⁵

- Kontenjan sistemi de denilen kota sistemi; yasalarda belirlenen oranda engelli çalışma zorunluluğunu getiren yöntemdir.
- Tahsis yöntemi; kolaylıkla ve açık olarak belirlenebilen ülke çapındaki bazı mesleklerin bütünüyle engellilere ayrılmasıdır.
- Sınırlı tahsis yöntemi; yukarıda bahsettiğimiz tahsis yönteminden farkı, mesleklerin tümü ile değil, yasalarla belirlenen işyerleri, çalışma kolu veya mevkilerin engellilere ayrılmasıdır.

---

⁸⁴Filiz Alkan Meşhur, “Özürülerin Çalışma Yaşamına Katılma Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi”, **ÖZ-VERİ Dergisi**, Aralık 2004, C. 1, S. 2, T.C. Başbakanlık Özürüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelî Yayın, s. 185.

⁸⁵Fatih Uşan “Kamu ve Özel Sektör Açısından Özürü İşçi İstihdamı (4857 sayılı İş Kanunu ve Buna Dayalı Düzenlemelerin Getirdiği Hükümlerin Eleştirel Açından Değerlendirilmesi)”, **ÖZ-VERİ Dergisi**, Aralık 2004, C. 1, S. 2, T.C. Başbakanlık Özürüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelî Yayın, s. 245.

- Öncelik ve tercihlerin tahsisi yöntemi; işe girebilme öncelik ve tercihlerinin yasalarla engellilere tanınmasıdır.
- İşverenlerin işçi talep ve boş işlerini zorunlu olarak bir kuruma bildirmesi ve kurumun bu talep ve boş işlere göre engellileri yerleştirmesi yöntemidir.
- İşverenlere engelli işçi çalıştırmalarına karşılık, tazminat niteliğinde bir ödeme yapılması veya vergi muafiyeti şeklinde teşvikler verilmesi yöntemidir.

Evde Çalıştırılma; evde çalıştırılma yönteminde, engellilerin fiziksel veya düşünsel yeteneklerindeki güçsüzlük yüksek düzeyde ise fiziksel, duygusal ve coğrafi deneylerle eğitim ve rahabilitasyon hizmetlerinden yararlanabilmeleri ve çalışabilmelerinin imkansız hale gelmesiyle, bu düzeydeki engelli bireylerin çalışma hayatına girebilmeleri için işleri özel olarak engellilerin evlerine götüren ve bitmiş ürünleri evlerinden toplayan bir sistem kurulmuştur.

Kişisel Çalışma Hayatı; bu yöntem engelli birey, kendi imkanları ile bir iş bulma yolunu tercih etmektedir. Engelliler, kendi yetenekleri, eğitimleri ve deneyimlerine göre iş seçiminde bulunurlar. Kendi engelini ve işgücünü bilen engelli birey verimliliğini en üst düzeyde kullanacağı işi kendisi seçer.

Kooperatif Çalışma Yöntemi; bu yöntemde engelliler kendi çabalarıyla veya devlet desteği ile kooperatif örgütlenmeler kurmakta ve çeşitli çalışma alanlarında kendilerine çalışma imkanları oluşturmaktadırlar. İşbirliği ve desteğe dayalı bu sistemde engelliler öncelikle mevcut üyelerinin yetenek ve kapasitelerini değerlendirmektedirler. Bununla birlikte yapılacak işe göre iyileştirme ve bağımsız kuruluş olarak ülke pazarına girilmektedir.

Kooperatif çalışmalarıyla birlikte engelliler arasında dayanışma artmakta, kendine güven gelişmekte ve sosyal bir çevre oluşmaktadır. Bilgi ve becerilerin gelişmesi ise bir başka olumlu gelişmedir.

3.4. Yaşlılık ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar

3.4.1. Yaşlılık Kavram ve Tanımı

Kavramsal çerçevesi itibarıyla bakıldığında, yaşlılığın; diğer olgular gibi toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişim gösterdiği görülmektedir.

Yaşlılıkla ilgili yapılan tanımlamalarda temel, “yaş” üzerinden kurulmaktadır.⁸⁶ Yaş, kronolojik ve biyolojik yaş olarak iki şekilde açıklanmaktadır. Bireyin doğumundan içinde bulunduğu ana kadar olan bütün dönemleri “kronolojik”, içinde bulunulan yaş basamağının zaman birimi ise “biyolojik yaş” olarak ifade edilmektedir.⁸⁷ Yaşlanma ise; her canlıda görülen, tüm işlevlerde azalmaya neden olan evrensel süreci karşılamaktadır. Konu başlığımız olan yaşlılık da; yaşanan süreçler sonucu bütün canlılarda görülen temel biyolojik süreci anlatmaktadır.⁸⁸

Yaşlılık ve taşlanma kavramları aynı gibi gözükseler de farklı anlamlara sahiptirler. Yaşlılık daha çok bir durumu, bir olguyu ve toplum içinde belli bir yaşın üzerindeki tanımlar. Yaşlanma sadece biyolojik değil, toplumsal boyutları olan bir durumdur. Ve bir süreci ifade eder.

Genel olarak yaşlılık tanımı yapılırken veli bir yaş ölçüt olarak alınmaktadır. Başlangıcı 60–65 yaş ölçüt olarak kabul edilen biyolojik ve duygusal olarak değişimlerin meydana geldiği dönem yaşlılık olarak adlandırılmaktadır.⁸⁹

Yaşlılığı biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak sınıflandırmak mümkündür.⁹⁰

Biyolojik Yaşlılık: Gelişim sürecinde vücudun yapısal ve işlevsel olarak değişmesidir.

Psikolojik Yaşlılık: Gelişim sürecinde tecrübelerin artmasıyla oluşan davranış değişiklikleri ve uyumsal davranış kapasitesidir.

Sosyolojik Yaşlılık: Yaşam boyunca bireyin toplumsal rol, statü ve beklentilerinin değişmesidir.

---

⁸⁶Şengül Hablemitoğlu ve Emine Özmete, **Yaşlı Refahı Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet**, Ankara, Kilit Yayınları, 2010, s. 16.

⁸⁷Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003, s. 266.

⁸⁸Şükrü Sürmen, **Yaşlılar ve Yaşlılık Üzerine Dağınık Notlar**, İstanbul, Nüans Yayıncılık, 2000, s. 20.

⁸⁹Ali Güzel ve Ali Rıza Okur, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 7. bs., 1999, s. 48.

⁹⁰İsmail Tufan, **Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık**, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2002, s. 19-20.

3.4.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar

3.4.2.1. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika İhtiyacının Gereçekleri

Sosyal devlet olması gereği devletin vatandaşları için sosyal politikalar üretmesi zorunluluğundan bahsedildi. Yaşlılar içinde, devlet maddi manevi hizmetler sunmaktadır. Bu politikaların nedenleri içerisinde demografik, ekonomik ve sosyal nedenler sayılabilir.

3.4.2.1.1. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Demografik Nedenler

Nüfus grupları içerisinde 60–65 yaş grubu içerisinde yer alan insanların sayılarının artması bu grubun genel nüfus pastası içerisindeki oranının artması o ülkede nüfusun yaşlanıyor olduğunu göstermektedir.⁹¹

Nüfusun yaşlanması sosyal güvenlik sistemi açısından gelirlerin azalıp giderlerin artması demektir. Böylece ekonomik anlamda zorluk yaşayan yaşlı kesim için sosyal güvenlik açısından yardımlar ve sigorta politikaları uygulamaya konulmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfus parametrelerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Genç nüfusa sahip ülkemizde dahi yaşlı nüfusun arttığını görmekteyiz. 1960 yılında %3.5 olan yaşlı nüfus oranı 2008 yılı itibariyle tarihinin en yüksek oranı olan %7.1'i bulmuştur.⁹²

Sağlık hizmetlerinin gelişmesi, ölüm oranlarının azalması ve yaşam beklentisinin artmasıyla birlikte artan yaşlı nüfusu beklenen bir sonuçtur. Bu şartlar altında sağlık hizmetlerinin yaşlı bakım hizmetlerinde maliyet artışları gözlemlenecektir.

Genel nüfus içerisinde yaşlı nüfusun artışı yaşlıların demografik yapı içerisinde daha önemli bir yer almalarına neden olmakta böylece yaşlılara yönelik sosyal politikalara önem verilmesine ve bu politikaların zemininin oluşturulmasına neden olmaktadır.⁹³

---

⁹¹Ömer Seyhun, “Avrupa Birliği’ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansıması”, Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, **TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları**, 2006, s. 1.

⁹²TÜİK, **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara, 2010, s. 31.

⁹³İsmail Tufan, **Yaşlılık ve Yaşlanmak: Yaşlanmanın Sosyolojisi**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2003, s. 52.

3.4.2.1.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Ekonomik Nedenler

Yaşlılara yönelik sosyal politikaların nedenleri arasında ekonomik faktörlerden bahsedebilir. Yaşlı nüfusun aktif nüfus içerisinde yer almaması, sayısal olarak yaşlı nüfusunun artmasıyla birlikte bu grubun ekonomik düzende tüketici konumuna gelmesi yaşlıların aktif nüfusa yük olması demek olmaktadır.⁹⁴

Ortaya açılan bu durum “yaşlılar” konusunun ekonomik anlamda gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

3.4.2.1.3. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sosyal Nedenler

Sosyal nedenlerden kastedilen bireyin içerisinde yaşadığı sosyal çevresidir. Özel çerçevesiyle sosyal çevre bireyin birlikte yaşadığı veya akrabalık ilişkileriyle bağlı olduğu ailesidir.

Sosyal değişimde başat kurum olan “aile” deki dönüşümler aile bireylerine de doğrudan etki etmektedir. Yaşlılar içinde durum biraz daha dramatik bir hal almaktadır.

Geleneksel Türk ailesinde otorite olan aile büyüklerinin aile içerisinde statü olarak saygın konumları bulunmaktadır. Ailenin yaşlı üyeleri aile içinde bilgili ve deneyimli bireyler olarak kabul görürler.

Denilebilir ki; aile bir nevi sosyal güvenlik işlevi yerine getirmektedir. Aile içerisinde maddi manevi sorunlar, kişisel problemler ele alınıp çözülmekte, birlik beraberlik inşa edilmekte, yardımlaşma özellikle yaşlı bireyler için üst düzeyde tutulmaktadır.

Günümüzde bu alana devletin yerleşmesi ise ailenin geleneksel özelliklerinde ayrılmasıyla gerçekleşmiştir. Ailedeki dönüşüme etki eden bir başka faktörde evlenme boşanma alışkanlıklarındaki değişimdir.

Evlilik oranlarının giderek azalması ve boşanma oranlarının artması yaşlılar için bir handikap olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşlı eşlerden herhangi birinin ölmesi ile hayatta yalnız kalan yaşlı bireyin bakımı çocuklarına kalmaktadır. Fakat eşlerinden

---

⁹⁴Seyhun, a.g.e., s. 14.

ayrılmış çocukların yaşlı anne veya babalarına bakamayacak durumda olması ile yaşlıların bakımı huzurevlerine kalmakta dolayısıyla devlet ailenin yerini almakta, ailenin görevlerini üstlenmektedir.⁹⁵

Sosyal devletin yaşlıların öncelikle bakım hizmetlerine yönelik politikalara ağırlık vermesi bir zaruret olmakta ve ihtiyaç halini almaktadır.

3.4.2.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Emeklilik Sistemleri

Yaşlılıkta yaşamın anlamı, günlük yaşam aktivitelerinden duyulan tatmin ve hoşnutluk ile ilişkilidir.⁹⁶

Yaşlılık dönemlerinde bireylerin gelirlerine paralel olarak tüketime yöneldiği ve bu tüketimden elde ettikleri yararın sonucu olarak kendilerini mutlu ya da mutsuz hissettikleri bilinmektedir.⁹⁷

Genel olarak insan yapısı mevcut geliriyle sahip olamayacağı konfor ve refaha ulaşmayı hedeflemektedir. Yaşlılıkta ise giderlerin barınma, gıda ve tıbbi bakım gibi kalemlerde kullanıldığı görülmektedir.⁹⁸ Gençliğinden itibaren çalışmaya veya herhangi bir sosyal güvencesi olmayan bireylerin sıkıntılı günler geçirmelerinin nedeni yaşlılığın ekonomik anlamda gelirin belirli bir oranda düşmesidir.

Ekonomik bir gösterge olması açısından Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) yükselmesi yoksullukla mücadelede önem kazanmaktadır.⁹⁹

Geleneksel üretim tarzlarının değişmesiyle birlikte geleneksel yardım anlayışı da değişim yaşamıştır. Artık toplum, yoksul ve kimsesiz yaşlıya bakmayı külfet olarak görmekte ve bu görevi devletin yerine getirmesini beklemektedir.¹⁰⁰

Yaşlılık politikaları toplumun bütün bireylerini kapsamaktadır. Bu yüzden emeklilik sistemlerinin yaşlılara göre değil bütün toplum göz önünde tutularak planlanması gerekmektedir. Gençleri, orta yaşlıları geleceği kesin olan yaşlılığa hazırlamak ve

---

⁹⁵Altan, **a.g.e.**, s. 270.

⁹⁶Hablemitoğlu ve Özmete, **a.g.e.**, s.122.

⁹⁷Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, **Sosyal Politika Yazıları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 9.

⁹⁸Bülent Durgun, **Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler**, İstanbul, Belbim Matbaası, 1999, s. 49.

⁹⁹Hablemitoğlu ve Özmete, **a.g.e.**, s. 127.

¹⁰⁰Hablemitoğlu ve Özmete, **a.g.e.**, s. 51.

bilinçli hale getirmek gelecekteki sorunlara karşı ön adım oluşturmak adına önem kazanmıştır.¹⁰¹

Emeklilik sistemleri, şu an yaşayanlara olduğu kadar, gelecek kuşaklar açısından da yerine getirilmesi gereken sorumluluğun bir göstergesi olarak görülmelidir.

Yaşlılıkta yoksulluk konusu, üzerinde durulması gereken en önemli başlık, sosyal güvencesizliktir. Sosyal güvencenin yaşlılar üzerindeki yansıması ise yaşlılık sigortasıdır.¹⁰² Yaşlılık sigortasının iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi; hayat süreci içinde bireylerin tüketimini kolaylaştırmak, ikincisi ise, güvenlidir.¹⁰³

3.4.2.3. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sosyal Bakım ve Hizmetler

Yaşlılara yönelik bakım ve hizmetlerde iki yaklaşım mevcuttur.¹⁰⁴

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ki Türkiye’de bu gruba dahildir riskin ortaya çıktığı zamanlarda yardıma koşma yöntemi, gelişmiş ülkelerde ise sorun çıkmadan önce önlem alma ve sorunları çözme yeterliliği geliştirmek yardıma koşmak yerine sorun çıkmadan yönlendirme yapmaktır.

Bu müdahaleler sadece niteliği ve derecesi açısından bireyi kurtarmakla kalmayıp, bireyin sosyal statüsünü de güvence altında tutmaktadır.

Yaşlılara yönelik sosyal refah hizmetleri iki başlık altında incelenebilir:¹⁰⁵

- a- Sosyal Güvenlik Hizmetleri: Sosyal Güvenlik Kurumu’na bağlı olarak çalışmış yaşlılar güvenlik kapsamında yer alırlar. Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan 65 yaş ve üzerindeki bireyler; 1976 yılında yürürlüğe giren 2022 sayılı “65 yasını doldurmuş, muhtaç, güçsüz, kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkındaki yasa” ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

---

¹⁰¹ Altan, a.g.e., s. 276.

¹⁰² Ali Seyyar, **Sosyal Güvenlik Terimleri**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2005, s. 84.

¹⁰³ Faruk Taşçı, “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri” **Çalışma ve Toplum**, S. 24, s. 184.

¹⁰⁴ Hablemitoğlu ve Özmete, a.g.e., s. 185.

¹⁰⁵ Güven Bahar, Aynur Bahar ve Haluk Savaş, “Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler, Elazığ, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, C. 4, S. 12, 2009, s. 90.

b- Sosyal Hizmetler: Ülkemizde ekonomik sıkıntılar içerisinde bulunan yaşlı nüfusun hayat konforlarını korumak ile yükseltmek için ve bütün bu hizmetleri koordine etmek, denetlemek, planlamakla görevli SHÇEK; bu görevlerini, bakım hizmetleri, evde bakım hizmetleri, yaşlı kulüpleri, yaşlı hizmet merkezleri ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon hizmetleri olmak üzere beş temel alanda toplamaktadır.¹⁰⁶

Yaşlılarla ilgili sunulan bu hizmetler ister toplumsal ister kamusal belli ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkelerin garantisi sosyal devletin güvencesi altındadır.

İlkelere göz atılacak olursa;¹⁰⁷

- Yaşlı, alıştığı aile çevresinden bağımsız yaşmaya olabildiğince devam etmelidir. Bunun için gerekli destek ve yardım hizmeti sunulmalıdır.
- Tek başına kalamayacak yaşlılar için ise ailesi dışında daha korumalı başka düzenleme hizmeti sunulmalıdır.
- Her bireyin kendine özgü ihtiyaçlarının olduğu unutulmamalı ve bu ihtiyaçlara özgü en uygun çözümler üretilmelidir.
- Hizmetler sunulurken yaşlı birey ve ailesi bir bütün olarak ele alınmalıdır.
- Kurumlarda yaşayan yaşlı bireylerin, kurumun işleyişine katılmalı, verilen hizmeti denetlemek, gerekli değişim ve gelişmelerde aktif rol almak hakkına sahip olmaları sağlanmalıdır.
- Yaşlılara ve yaşlılığa yönelik toplumda var olabilen ayrımcılığa karşı duyarlı olunmalı ve ayrımı giderecek önlemler alınmalıdır.

Bu ilkeler göz önünde bulundurularak konuyla ilgili kurum ya da kuruluşların çalışmalarını belli birer program etrafında yürütmeleri gerekmektedir. Ülkemizde verilen hizmetler; başta barınma ve sağlık hizmetleri olmak üzere yaşlılara yardımcı diğer hizmetlerdir.

---

¹⁰⁶Şadiye Dönümcü, “Yaşlı ve Sosyal Hizmetler”, **Türk Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi**, S. 52, Ankara, 2006, s. A44.

¹⁰⁷Halemitoğlu ve Özmete, **a.g.e.**, s. 186-187.

3.4.2.3.1. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Barınma Hizmetleri

Yaşlılar fiziksel durumları göz önüne alınarak zamanlarının önemli bir kısmını bir konutta çoğunluk sosyal hayattan soyutlanmış olarak geçirirler.

Yaşlıların ekonomik zorluklar yaşadıklarını ve bunun nedenlerinden bahsetmiştik. Yaşlıların günlük hayatlarını geçirdikleri konutların ekonomik zorluklar sebebiyle güvenlik açısından sorunlu, sağlık hizmetlerine ulaşımın kolay olduğu meskenleri kullanmaktadırlar. Bu durum yaşlılar için bir takım başka sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Konut koşullarının istedikleri gibi olmaması, yaşlıları sosyal çevrelerinden uzaklaştıran bir başka sebep olmaktadır.

Meskenlerle ilgili olarak ortaya konulan ilk alternatif *sheltered housing* olarak adlandırılan korumalı meskenlerdir.¹⁰⁸ Korumalı meskenler, yaşlılara uygun daha ekonomik, planlaması iyi gerçekleştirilmiş, yaşlıların kendilerini güvende hissettikleri ve gerektiğinde yardım alabilecekleri ortam oluşturmaktadır. Yine bakıma muhtaç bağımlı yaşlılar içinde hastanelerin uzantısı olarak çalışan yaşlı bakımevleri bulunmaktadır.¹⁰⁹

Bu evlerde yaşlılar sosyal hayattan soyutlanmadan bir arada fakat kendi özel hayat sınırları içerisinde yaşamaktadırlar.

Yaşlılar, toplumların dönüşümünde; nesiller boyu aktarılan bilgi birikimleri ile önemli bir rol oynarlarken, kurumlar bu görevlerini belli standartlar çerçevesinde yaparlar. Toplumu dönüştüren durumlara karşı savunma ve sağlama görevi yürüten kurum ve kuruluşlar toplumu geliştirici görevleri de üstlenirler.

Değişen toplumsal kurullarla birlikte yaşlıların bakımı ve hizmetleri ailenin bireylerine zor gelmekte, çalışan bireylerin yaşlılarla ilgilenmesi imkansızlaşmaktadır. Böyle durumlarda yaşlıların bakımları ile ilgilenecek profesyonel görevlilere ve destekleyici önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde artık bu işlevi huzurevleri yerine getirmektedir.

Bakım hizmetleri kapsamında ülkemizde ise II. Abdülhamit döneminde padişah iradesi ile hizmete giren Darülacezeler yaşlılara bakım ve barınma hizmeti

¹⁰⁸Nesrin Koşar, **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı**, Ankara, Şafak Matbaacılık, 1996, s. 123.

¹⁰⁹Hablemitoğlu ve Özmete, **a.g.e.**, s. 189.

sunmaktadır.¹¹⁰

Darülacezeler 1924 yılında İstanbul Belediyesine, 1999 yılında İçişleri Bakanlığı'na devredilmiştir ve halen bakanlık bünyesinde hizmet vermektedir. Darülacezeler kuruldukları günden bugüne çeşitli din ve ırklardan milyonlarca insana hizmet vermiştir.¹¹¹

Yaşlılara verilen kuruluş hizmetleri dört grupta sınıflandırılabilir:¹¹²

a- Yaşlı Konutları: Kentlerde ve kasabalarda bulunan, etrafında yaşlıların doğal çevresinden kopmasına engel olan ve yaşlı olmayan bireylerin de bulunduğu küçük, kullanışlı konutlardır. Bu konutlar sağlık kuruluşları ile ilişkili olduğundan, yaşlı bireylerin bakımları sistemli bir şekilde yapılır.

b- Yaşlı Evleri: Geniş odalı ortak kullanım sahaları olan bu evlerde genellikle odaların tahsis edilmesiyle ev paylaşılır. Profesyonel hizmete gereksinim azdır, ancak sağlık merkezlerine yakın olması tercih edilir. Yaşlılar kendi işlerini kendi yaparlar. Doğal çevre içerisinde olması tercih edilir.

c- Yaşlı Huzurevleri: Yaşlı huzurevlerindeki tüm hizmetler profesyoneller tarafından verilir. Burada kendi işini kendi yapamayan yaşlılar da bulunur. Barınma, beslenme, sağlık, sosyal ve kültürel hizmetler profesyonel kişiler tarafından verilir.

d- Yaşlı Bakımevleri: Yaşlı bakımevleri daha çok ciddi anlamda bakıma muhtaç bireyler için yapılmış kuruluşlardır. Bu kuruluşlardan yoksul yaşlılar da faydalanabilir.

3.4.2.3.2. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetleri; bireyin fiziksel, zihinsel ve duygusal seviyesini en üst düzeyde tutarak yaşamını devam ettirmek, olası sağlık sorunlarında bireylerin kendilerini

---

¹¹⁰Hablemitoğlu ve Özmete, **a.g.e.**, s. 190.

¹¹¹Yalçın Memlük, Tahsin Yılmaz, Yaşlılık ve Yerel Yönetimler, Yaşlanan Kadın Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2005. (Çevrimiçi) <http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/yayinlar/yaşlanankadin.pdf>, 25.05.2011.

¹¹²Sevim Atilla, "Toplumsal Değişiminin Aile ve Yaşlılar Üzerine Etkisi (İstanbul'daki Beş Huzurevinde İnceleme)", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006, s. 67.

koruyarak daha mutlu hissetmelerini sağlamak ve böylece yaşam kalitesini iyileştirmek amacı taşımaktadır.¹¹³

Bireyin sağlık kurumuna gelip belirli şikayetleri dışında sağlık taramaları yapılarak ve hastalıkları dışında sağlık sorunları varsa bunlara çözüm üretilerek, bireye teşhis ve tedavi uygulanmalıdır ki sağlık hizmetlerinden anlaşılan da ikinci kısımdır.¹¹⁴ Bu nedenle bütün yaşlıların periyodik aralıklarla sağlık muayenesinden geçmeleri, tedavi ve teşhis açısından son derece önemlidir.

Ülkemizde yaşlılara yönelik sağlık hizmetleri Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan Yaşlanma Ulusal Eylem Planında belirtilmiştir.¹¹⁵

Fakat hala yaşlı bireylerin tümünü kapsayan genel sağlık sigorta sistemi yoktur ve mevcut sigorta hizmetlerinin her biri birbirinden farklı çalışma prensipleri benimsemişler ve oturmamış özel sağlık sigortası hizmetleri sunmaktadır.¹¹⁶

3.4.2.3.3. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Boş Zamanları

Değerlendirmeye Yönelik Hizmetler

Emeklilikten sonra evde geçirilen uzun ve plansız zamanlar, ayrıca gelirin yetersiz olması yaşlıların kendi potansiyellerini geliştirecek yönde kullanmalarını engellemektedir.

Emeklilik sonrası dönemde boş zaman aktiviteleri, yaşam koşullarının tetiklediği sıkıntı veren düşüncelerden uzaklaşmak ve mutlu olmak anlamına gelmektedir.¹¹⁷

Yaşlılar için boş zaman aktiviteleri fazla hareketli olmayan evinde yalnız ya da ailesi ile birlikte yaşayan veya hastane, bakımevi vb kurumlarda yaşayanlar için

---

¹¹³Emine Handan Tüzün ve Levent Eker, "Sağlık Değerlendirme Ölçütleri ve Yaşam Kalitesi", **Sağlık ve Toplum**, S.13/2, 2003, s. 4.

¹¹⁴Nazmi Bilir, "Yaşlanan Toplum, Sağlıklı ve Başarılı Yaşlanma", Ankara, **Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi /GEBAM**, 2004, s. 7.

¹¹⁵Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, Ankara, **DPT Yayınları**, 2007, s. 1-124.

¹¹⁶Hablemitoğlu ve Özmete, **a.g.e.**, s. 201.

¹¹⁷Arzu Şener, Yaşlılık, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Faaliyetleri, **Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-Dergisi**, s. 7. (Çevrimiçi) <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/yasamdoyumu.pdf>, 31.05.2011.

planlanmıştır. Çoğunlukla evde bakım hizmetleri kapsamında yapılan aktivitelerdir.¹¹⁸

Ülkemizde yaşlılar için boş zamanları değerlendirmeye yönelik bakım hizmetleri kapsamında ilk uygulama 1991 yılında İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün girişimiyle “Yaşlı Kulübü” kurulması olmuştur.¹¹⁹

Yaşlı kulüpleri çok yönlü hizmet sunabilen, bünyesinde kütüphane, oyun salonları, müzik ve konser çalışmaları, tiyatro ve diğer gösterilerin sergilenebileceği yerlerdir.

2008 yılında yapılan değişiklikle; demans ve Alzheimer gibi hastalığı olan yaşlılarda yaşlı hizmeti içerisine dahil edilmiş ve bu hizmetler Gündüzlü Bakım Hizmeti kapsamında yaşlıların boş zamanlarını değerlendirmek üzere planlanmıştır.¹²⁰

3.4.2.4. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalarda Sosyal Yardımlar

Sosyal yardım kavramı, zaman içerisinde dalgalanmalar yaşamış ve çeşitlemelere maruz kalmıştır. Sosyal yardımda aynı anlama gelecek kavramlardan bir tanesi sosyal yardımlaşmadır.

Sosyal yardımlaşma, insanların kendi aralarındaki yardımlaşmalarını anlatmaktadır. Resmi olarak bir seyir takip etmeyen sosyal yardımlaşma toplum içindeki bireylerin kendi aralarındaki yardımlaşmalarını ifade etmektedir.¹²¹

Sosyal yardımın bundan önce sayılan hizmetlerden farkı ise temelde parasal olarak yapılıyor olmasıdır. Ülkemizde 1986 yılında ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan ekonomik yoksulluk içindeki yaşlılara yardımlar yapılmaktadır.¹²²

---

¹¹⁸Koşar, **a.g.e.**, s. 148.

¹¹⁹Sosyal Hizmet Uzmanı, Yaşlılıkta Bakım, (Çevrimiçi)
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yaslibakim2.htm>, 31.05.2011.

¹²⁰Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Yaşlı Hizmet Merkezleri, (Çevrimiçi)
<http://www.shcek.gov.tr/yasli-hizmet-merkezleri.aspx>, 31.05.2011.

¹²¹Kadir Arıcı, **Sosyal Güvenlik Dersleri**, Ankara, Sargın Ofset, 1999, s. 137.

¹²²Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, Kanun No. 3294, (Çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/739.html>, 31.05.2011.

Ayrıca belediyeler ve Kızılay tarafından yoksullara yapılan yiyecek, giyecek, yakacak, ilaç ve para yardımlarının yapıldığı da bilinmekte fakat bu yardımların oranlarının ve miktarları bilinmemektedir.¹²³

3.4.2.5. Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Koruma

Yaşlıların çalışmaları ile ilgili sorunlardan ilki işe alımlarda görülen ayrımcılıktır.¹²⁴ İşverenlerin bir dönem işten uzak kalmış yaşlı bireylerin en başta mesleki enformasyondan uzak kalmaları ve gençlerle aynı tempoda çalışamayacakları düşüncesiyle yaşlıları işe almak istememektedirler.

Bu konuda yaşlıların eğitimi ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

İkincisi ise yine biyolojik yaşla ilgili ayrımcılığa maruz kalmaktadır ki devletin yaşlılara iş güvencesi vermesi gerekmektedir.¹²⁵

Yaşlılık dönemi insanın elinde olmayan nedenlerle risklerin arttığı bir dönemdir. Bu risklerle yaşlı birey başkalarına bağımlı olmaktadır.

Görüldüğü gibi yaşlılık dönemlerinde ekonomik anlamda üretime katkı sağlamak isteyen yaşlıların çalışma hayatın içinde yer almaları ve korunma alanına sahip olmaları zaruret arz etmektedir.

---

¹²³Altan, a.g.e., s. 281.

¹²⁴A.e., s. 277.

¹²⁵Nuran Akdemir, Fatma İlknur Çınar ve Ülkü Görgülü, “Yaşlılığın Algılanması ve Yaşlı Ayrımcılığı”, **Türk Geriatri Dergisi**, C. 10, S. 4, 2007, s. 219.

SONUÇ

Birey, fizyolojik olarak insandır fakat doğumdan sonraki süreç içerisinde sosyalleşmesini tamamlayarak birey olur ve bu sosyalleşmesi doğduğu aile içerisinde gerçekleşir. Aile toplumun temelinde yer alan başat kurum olmakla birlikte, bireyin sosyalleşme sürecinde yer alan ilk kurumdur. Aile, toplumun bütününe ilgilendiren bir kurumdur. Bireysel sınırların en aza indirildiği aile içi ilişkilerde ortak bir hayatı paylaşan aile üyeleri, iyi veya kötü günlerde ortak bir yol çizmektedirler.

Aile üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde öğrenilmiştir ki; her zaman zarfı içerisinde aile farklı şekil ve işlevlerle de olsa var olagelmıştır. Lakin ortaya çıkan bu duruma tezat oluşturacak şekilde günümüzde aile, içi boş bir ev ve onun dört duvarı şeklinde anlaşılmakta ve gereken önemi görememektedir.

Çalışma boyunca irdelenen esas nokta burasıdır. Aile, sosyolojik bir olay olarak mı dönüşüm içerisinde yoksa farklı aktörler tarafından mı dönüştürülmektedir? Ortaya çıkan tabloda her iki etmene de rastlanmış, fakat sosyal hadiselerden çok aktörlerin tercihleri doğrultusunda yaşanan bir dönüşüme şahit olunmuştur.

Çalışmanın yöntemi gereği, olgular iç içe geçirilerek sunulmuştur. Klasik olarak konu ayrımlarına gerek duyulmamış, çalışma bir bütün olarak kendi sistematliğini oluşturmuştur.

Sosyal olay veya olguların açıklanmasında tek bir neden yeterli olmamaktadır. Çalışmada ortaya çıkan sonuç ise; tek yönde gerçekleşen bir dönüşümün olmadığını göstermektedir. Olayların birbirini tetiklediği, kimi zaman dönüşüm için gerekli zeminin olayın bir başka aktörü tarafından hazırlandığı görülmüştür.

Örneğin; ailedeki değişimin temelinde yer alan olay, kadının çalışma hayatına girmesi olarak görülmektedir. Kadının çalışma hayatına girmesi ise; ekonomik olarak rahatlama isteğinin sonucudur. İlk olarak ekonomik gerekçelerle çalışma hayatına giren kadının daha sonraları ev içi rollerini yerine getirememesi sonucu doğmaktadır. Bu sorunun çözümü için üretilen ise; ev işleri için tutulan yardımcılarıdır. Ekonomik açıdan gider hanesine yazılan bu işlem aileye artı değil eksi olarak yansımaktadır.

Ayrıca her iki ebeveyni çalışan çocuklar için yaş gruplarına göre; kreş, bakımevi, okul, sosyal ve kültürel aktiviteler için kulüpler yine annenin görevlerini yerine getirememesi sonucu ailenin üzerine yüklenen ekonomik masraflardır.

Geleneksel ailenin çekirdek aileye dönüştüğü toplumlarda bir diğer sorun yaşlılar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bakıma muhtaç veya kendi bakımını sağlayabilen yaşlıların korunması ve aile hayatı içerisinde yer almaları emeklilik dönemlerinin mutlulukları için büyük önem taşımaktadır.

Geleneksel toplumlarda bir arada yaşayan nesiller arasındaki köprünün sağlamlığı birçok açıdan yarar sağlamaktadır. Gençlerin yaşlı bireylerle zaman geçirmeleri, öğrenmeye erken yaşta başlamaları ve tecrübi bilgilerini arttırmaları anlamına gelmektedir. Aynı şekilde yaşlıların gençlerle birlikte geçirdikleri vakitler onlar açısından huzur ve mutluluk demektir. Modern zamanların çekirdek ailesinde ise böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Genç neslin bir an önce ayrı bir eve taşınması ile birlikte gelenekten kopuş ve yabancılaşma söz konusu olmaktadır.

Yaşlılar açısından ortaya çıkan tablo ise; bir köşede yalnızlığa mahkum edilmiş bir şekilde kaçınılmaz sonlarını beklemek olmaktadır. Bu durumda geçirilen zamanın verimliliğinden söz edilememektedir.

Ayrıca kendi bakımlarını sağlayamayan yaşlılar içinse bir başka durum ortaya çıkmaktadır: Huzurevleri. Çocukları tarafından bakımları gerçekleştirilemeyen yaşlılar için son durak huzurevleri olmaktadır. Bu kurumlarda her ne kadar özenli ve düzenli bir bakım ile hayat yaşayacakları garanti edilse de yaşlı psikolojisi için köşeye atılmışlık duygusunu bastıramamaktadır. Kaldı ki, bütün kurumların aynı özeni göstermediği de bilinen bir gerçektir.

Ailenin dönüşümünün etkilerini yine aile üyeleri görmektedirler. Kendi istekleri ile gerçekleştirdikleri davranışların aleyhlerine döndüğünü görmekte fakat çoğunlukla işi işten geçmiş olmaktadır. Artan bakım ve huzurevlerinin sayısı, bu kurumlardaki memnuniyet testlerindeki olumsuz durumlar yaşanan gerçeği gözler önüne sermeye yetmektedir.

Sosyal olayların birbirini etkilediğinden söz edilmişti, burada bir kez daha vurgulamakta yarar olan durum, çalışmanın temelini oluşturan hem “ailenin” hem de “sosyal politikaların” birbirlerini etkiledikleridir.

Aile dönüşmektedir; çünkü sosyal şartlar ailenin dönüşmesine zemin hazırlamakta, değişimin yolunu açmaktadır. Sosyal politikalar değişmektedir; çünkü aile bünyesindeki dönüşüm sosyal politikalarda reform ihtiyacını canlı tutmaktadır.

Modern ailenin bir kriz ortamı içerisinde yaşadığı kesindir. Aile kendisinden beklenen işlevleri yerine getiremiyor. Boşanmaların artması, ev içi şiddetin artık tolere edilemediği, çocukların sorunlu yetişmesi, yaşlıların aile içinde bakımlarının yapılmaması, yaşlıların aile dışına itilmesi vb bütün sayılanlar ailenin büyük bir kriz içerisinde olduğuna işaret etmektedir.

Bu soru işaretleri aslında bazı çözümleri de beraberinde getirmektedir. Öncelikle evlilikte eşler arası ortak paydaların fazla olması, evliliklerin dolayısıyla ailenin istikrarlı ve dengeli olmasını sağlamaktadır. Eşler arasındaki paralel gelişimde bir diğer faktördür. Aile üyeleri arasındaki problemlerin ötelenmeden konuşulması ve aile üyelerinin birlikte aktiviteler içerisinde bulunması aile içi iletişimi, sevgi ve saygıyı arttıracaktır.

Bireysel olarak yapılacakların belli sınırlar içerisinde kalması ve genele yayılmaması ise aile problemlerinde ilk sırada gelmektedir. Bu problemlerin üstesinden gelmek için bireysel çabaların yanında devlet gibi bir üst kurum tarafından hazırlanan doğru aile politikaları en önemli çözüm aracı olacaktır. Toplumda yer alacak ideal birey, ideal aile ve ideal çocuk gibi modellemeleri hazırlayacak olan devlet; bu idealler dışında oluşabilecek problemlere yönelik çözüm üretici politikalarda geliştirmek durumundadır.

Çözüm üretmenin zor olmadığı günümüz dünyasında, esas sorunun üretilen çözümlerin devlet politikası haline getirilip genele yayılmamasıdır. Devletin ailenin korunmasına dair Anayasada belirtilen maddesine ek olarak Medeni Kanun’unun ilgili maddelerinde ortaya konan hükümlerinin sorunlara çözüm üretmekte yetersiz olduğu bilinen bir gerçekliktir. Bunun sebeplerinin yeterince etüt edilemediği ortadadır.

Hazırlanan hükümlerin ortak sıkıntısının; ailenin dününü ve bugününü göz önüne almadan, geleceğe dair çözümler üretiyor olmasıdır. Yapılması gereken öncelikle günümüz aile yapısının doğru bakış açısıyla ortaya konmasıdır. Yapılan hatanın Batı'nın normlarına uygun hükümlerinin tercümesiyle toplumumuza uygulanmak istenmesidir. Batının ileri seviyesine aldanarak yapılan bu hata sorun çözmekten öte sorunlar oluşturmaktadır. Toplumsal normların farklılığı göz önüne alındığında yapılan çözüm önerilerinin yanlışlığı apaçık ortaya çıkacaktır.

Sorunlar toplumun içinden çıktığına göre, çözüm önerileri de toplumun içinden çıkmak durumundadır. Aile üzerine üretilen politikaların temelini kültürel kodların oluşturması bu sebeple gereklidir.

Aile yaşadığı dönüşümleri içinde bulunduğu toplumla birlikte yaşamaktadır. Toplumla birlikte evrilen aile yine toplum için bir kontrol mekanizması görevi görmektedir. Ailenin koruyucu ve kollayıcı görevler üstlenmemesini savunmak toplumsal bütünlüğün kopmasına izin vermek demektir. Aile içerisinde gençlerin bir üst nesil olan yaşlılarla aynı ortamları paylaşmamaları yine kültürün nesiller arasında dolaşımını engellemektedir. Aile üyelerinin sıklıkla görüşmeleri ve aynı ortamları paylaşmaları bu nedenle büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Acar, Feride, Ayşe Günay Ayata ve Demet Varoğlu : **Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye’de Eğitim Sektörü Örneği**, Ankara, KSSGM, 1999.
- Acar, Gülnur ve Nesrin Tura : **Kadının Görünmeyen Emeği**, İstanbul, Yordam Kitapları, 2008.
- Akıntürk, Turgut : **Yeni Medeni Kanun’a Uyarlanmış Aile Hukuku, Türk Medeni Hukuku, C. II**, İstanbul, Beta Basım Yayın, 2002.
- Akgündüz, Ahmet ve Said Öztürk : **Bilinmeyen Osmanlı**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999.
- Akyiğit, Ercan : **İş Hukuku**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Akyüz, Vecdi : **Bilim ile Siyaset Arasında Hatıralar**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2004.
- Altan, Ömer Zühtü : **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Arıcan, Erişah : **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002.
- Arıcı, Kadir : **Sosyal Güvenlik Dersleri**, Ankara, Sargın Ofset, 1999.
- Arslan, Ahmet : **İbni Haldun’un İlim ve Fikir Dünyası**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Atauz, Sevil ve Job Arts : **“Türkiye’de Sokak Çocukları Temel Araştırması”** Milli Eğitim Bakanlığı Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2004.
- Aydın, Mustafa : **Kurumlar Sosyolojisi**, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.

- : **Güncel Kültürde Temel Kavramlar**, İstanbul, Açılım Kitap, 2011.
- Aysoy, Mehmet : **AB Sürecinde Özürlüler Politikası**, Ankara, Açı Yayınları, 2004.
- Aytaç, Serpil, Mustafa Sevüktekin, Özlem Işığışık, Nuran Bayram, Selver Yıldız ve Kadir Yasin Eryiğit : **Çağdaş Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücünün Konumu: Bursa Örneği**. TİSK, 2002, s.209-280.
- Bakırcı, Kadriye : **Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2004.
- Bayram, Mikail : **Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi**, İstanbul, Yeni Zamanlar Dağıtım, 1986.
- Bequale, Assefa ve Jo Boyden : **Çocuk İstihdamıyla Mücadele**, Çev. Şanar Tayşi, Ankara, Uluslar arası Çalışma Bürosu-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ortak Yayını, 1998.
- Bilgin, Vejdi : **Fakih ve Toplum, Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2003.
- Bilton, Tony, Kevin Bonnett ve Pip Jones : **Sosyoloji**, Çev. Hüseyin Tapınç, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2008.
- Birekul, Mehmet ve F. Mehmet Yılmaz : **Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile**, Konya, Yediveren Yayınları, 2001.
- Boidin, Catherina : **Çalışma Yaşamında Çocuk Psikososyolojik Yaklaşım**, Çev. Bülent Pidal, Ankara, Uluslar arası Çalışma Bürosu-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü ve İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayınları, 1995.

- Bora, Aksu : **Kadınların Sınıfı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Bottomore, Thomas : **Toplumbilim**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Der Burton Yayınları, 1998.
- Bozkurt, Veysel : **Sosyoloji**, İstanbul, Aktüel Yayınları, 2005.
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder : **Sosyal Politika Yazıları**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- Canatan, Kadir ve Yıldırım Ergun, : **Aile Sosyolojisi**, İstanbul, Açılım Kitap, 2009.
- Cebeci, Dilaver : **Tanzimat ve Türk Ailesi**, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları, 2009.
- Cihan, Ahmet : **Reform Çağında Osmanlı İlimiye Sınıfı**, İstanbul, Birey Yayınları, 2004.
- Cin, Halil : **Eski Hukukumuzda Boşanma**, Konya, S.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988.
- Cüceloğlu, Doğan : **İletişim Donanımları**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
- Çobanoğlu, Şaban : **İşyerinde duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2005.
- Demir, Ömer ve Mustafa Acar : **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998.
- Demirbilek, Sevda : **Sosyal Güvenlik Sosyolojisi**, İzmir, Legal Yayınları, 2005.
- Devellioğlu, Ferit : **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2003.
- Doğan, İsmail : **Osmanlı Ailesi**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2001.

- : **Dünden Bugüne Türk Ailesi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009.
- Dökmen, Üstün : **İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1994.
- Durgun, Bülent : **Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler**, İstanbul, Belbim Matbaası, 1999.
- Ekinci, Yusuf : **Ahilik ve Meslek Eğitimi**, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1989.
- Erkal, Mustafa : **Sosyoloji**, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- Erkan, Gönül : **Korunmaya Muhtaç Çocuklar, Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1995.
- Erkul İhsan : **Uygulamalı Sosyal Politika Dersleri, Türk İş Hukuku, ve 1475 Sayılı İş Kanunu ve Uygulaması**, Eskişehir, Birlik Ofset, 2000.
- Nuray Karaca
- el-Ati, Hammude : **Nasıl Bir Aile?**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2000.
- Abd
- Emiroğlu, Kudret : **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Ergin, Muharrem : **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2001.
- Ferrante, Joan : **Sociology: A Global Perspective**, California, Wadsworth Publishing Company, 1992.
- Feyzioğlu, Necmettin : **Aile Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri : **İbn Haldun**, Amme Hukuku Dersleri C. II. İstanbul, 1946.

- : **Hukuk Sosyolojisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1958.
- Fromm, Erich : **Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları**, Çev. Acar Doğanürk, İstanbul, Arıtan Yayınları, 2004.
- Giddens, Anthony : **Sosyoloji**, Çev. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınları, 2000.
- Gökalp, Ziya : **Türk Medeniyet Tarihi**, Ankara, Elips Kitapları, 2007.
- : **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah Yayınları, 2005.
- Gökçe, Birsen : **Gecekondu Gençliği**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları No: 5, 1975.
- Gündüz ,Tufan : **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, Ankara, Bilge Yayınları, 1997.
- Güngör, Erol : **Tarihte Türkler**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1999.
- Güngör, Meltem : **Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz**, İstanbul, Derin Yayınları, 2008.
- Güven, Sami : **Sosyal Politikanın Değerleri**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2001.
- Güzel, Ali : **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, ve Yayın No: 474, Hukuk Dizisi: 204, 1999.
Ali Rıza Okur
- Hablemitoğlu, Şengül ve Emine Özmete : **Yaşlı Refahı Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet**, Ankara, Kilit Yayınları, 2010.
- Hassan, Ümit : **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, 1982.
- İbn Battûta, Ebu Abdullah Muhammed : **İbn-i Battûta Seyahatnamesi I**, Çev. Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

- İbni, Haldun : **Mukaddime**, (Osmanlı Tercümesi), Ahmet Cevdet Paşa, Pirizade Mehmed Sahib, İstanbul, Klasik Yayınları, 2008.
- İnalcık, Halil : **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- İnan, Abdülkadir : **Makaleler ve İncelemeler C. 2**, Ankara, TTK, 1998.
- İnan Afet, : **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- İnan, İbnülemin : **Son Hattatlar**, İstanbul, MEB Yayınları, 1970.
Mahmud Kemal
- İmam-ı Gazali : **Hüccet'ül İslam**, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, Bahar Yayınları, 2008.
- Johnson, Clarence : **İstanbul 1920**, Çev. Sönmez Taner, İstanbul, Tarih Richard Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Kafesoğlu, İbrahim : **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1997.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem : **İnsan, Aile, Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.
- Kalaycı, Ahmet : **Tek Ebeveynli Aileler**, Ankara, Başbakanlık Aile ve Rasim Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları NO: 148, 2011.
- Kaplan, Mehmet : **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1985.
- Kara, Mehmet : **Kutadgu Bilig'de Aile, Aile Ansiklopedisi**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1991.
- Karay, Halid Refik : **Üç Mumlu Şamdan**, İstanbul, Arkadaş Yayınları, 1981.
- Kasatura, İlkay : **Gençlik ve Bağımlılık**, İstanbul, Evrim Yayınevi, 1998.

- Kıray, Mübeccel : **Toplum Yapısındaki Temel Değişimlerin Tarihsel Perspektifi**, Toplumbilim Yazıları, Ankara, Gazi Üniversitesi, 1982.
- Kongar, Emre : **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1979.
- Koray, Meryem : **Sosyal Politika**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000.
- Koşar, Nesrin : **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı**, Ankara, Şafak Matbaacılık, 1996.
- : **Sosyal Hizmetler Sosyal Yardım Alanı**, Ankara, İltek AŞ, 2000.
- Köprülü, Bülent : **Medeni Hukukun Genel Prensipleri, Kişi Hukuku, Aile Hukuku**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1971.
- Kulaksızoğlu, Adnan : **Ergenlik Psikolojisi**, 5. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001.
- Marshall, Gordon : **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Murat, Sedat : **Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı**, İstanbul, İTO Yayınları, 2007.
- Nirun, Nihat : **Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 1994.
- Ocak, Ahmet Yaşar : **Türkler, Türkiye ve İslam**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.
- Oğuzman, Kemal : **Borçlar Hukuku Genel Özellikleri**, İstanbul, Vedat Ve Öz Turgut Kitapçılık, 1995.
- Okur, Nejla : **Özürllere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi**, Ankara, TC Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı, 2001.

- Ortaylı, İlber : **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.
- Öke, Mim Kemal : **Aile Kurumu**, Aile Araştırmaları Kurumu, Ankara, 1991.
- Özdemir, Süleyman : **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2004.
- Perkins, Gilman : **Kadın ve Ekonomi**, Çev. M. Oktun, Ankara, Kaynak Charlotte Yayınları, 1986.
- Poster, Mark : **Eleştirel Aile Kuramı**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1989.
- Said, Cevdet : **Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları**, Çev. İlhan Kutluer, İstanbul, İnsan Yayınları, 1986.
- Sarıkaya, Yaşar : **Medreseler ve Modernleşme**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1991.
- Sayın, Önal : **Aile Sosyolojisi**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1990.
- Seyyar, Ali : **Sosyal Siyaset Terimleri**, İstanbul, Beta Yayınları, 2002.
- : **Sosyal Güvenlik Terimleri**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2005.
- SHEÇK, : **Sokakta Çalıştırılan ve Yaşayan Çocuklar Raporu**, Ankara, 2002.
- Smith, Charlotte : **Macmillan Dictionary of Anthropology**, London, Seymour Macmillan Press Ltd, 1986.
- Sürmen, Şükrü : **Yaşlılar ve Yaşlılık Üzerine Dağınık Notlar**, İstanbul, Nüans Yayıncılık, 2000.
- Şener, Sami : **Türkiye’de Gençlik Olayı**, İstanbul, Timaş Yayınları, 1991.
- Uluçay, Çağatay : **Harem II**, Ankara, TTK, 1992.

- Uludağ, Süleyman : **İbni Haldun Eserleri, Fikirleri**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Ülgener, Sabri F. : **Dünü ve Bugünü İle Zihniyet ve Din-İslam, Tasavvuf ve Çözüme Devri İktisat Ahlakı**, İstanbul, Der Yayınları, 1981.
- Talas, Cahit : **Toplumsal Politika**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
- Tanilli, Server : **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, İstanbul, Adam Yayınları, 1997.
- Taşçı, Faruk : **Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım**, İstanbul, Nobel Yayınları, 2010.
- Tezcan, Mahmut : **Türk Ailesi Antropolojisi**, Ankara, İmge Yayınları, 2000.
- Tınaz, Pınar : **İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2006.
- Timur, Serim : **Türkiye’de Aile Yapısı**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1972.
- TİSK, : **Türkiye’de Çocuk İşgücü**, Ankara, TİSK Yayınları, 1994.
- Tokol, Aysen : **Uluslararası Sosyal Politika**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 1995.
- Toksöz, Gülay : **Türkiye’de Kadın İstihdam Durumu Raporu**, Ankara, ILO, 2007.
- Tolan, Barlas : **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara, Adım Kitap, 1996.
- Topçu, Nurettin : **Sosyoloji**, İstanbul, Dergâh Yayınları, Haz. Ezel Elverdi, İsmail Kara, 2001.
- Tufan, İsmail : **Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık**, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2002.

- : **Yaşlılık ve Yaşlanmak: Yaşlanmanın Sosyolojisi**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2003.
- Tuna, Orhan : **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1999.
ve Nevzat Yalçıntaş
- Tunalı, İnsan : **İstihdam Durum Raporu**, Ankara, Türkiye İş Kurumu, 2004.
- TÜİK : **Aile Yapısı Araştırması**, Ankara, 2006.
- : **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara, 2010.
- : **Hanehalkı Araştırması Kavramlar Kitapçığı**, Ankara, 2010.
- Türköne, Mualla : **Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yayınları, 1995.
- Zaim, Sabahaddin : **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997.
- Zeytinoğlu, Sezen : **Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları**, Ankara, DPT, 1989.

MAKALELER

- Akdemir, Nuran, İlknur Çınar Fatma ve Ülkü Görgülü : “Yaşlılığın Algılanması ve Yaşlı Ayrımcılığı”, **Türk Geriatri Dergisi**, C. 10, S. 4, 2007, s. 215-222.
- Akın, Galip : “Denizli Kırsal Kesiminde Akraba Evliliği ve Bunu Etkileyen Faktörler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 40, 3-4, 2000, s. 67-80.
- Altan, Ömer Zühtü : “Cinsiyetler Arasında Eşit Davranma, Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları ve Türkiye Semineri”, Ankara, **Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayınları**, 1997, s. 149-160.
- Aydın, M. Akif : “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi** C. 2, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1992.
- Aytek, Bintuğ : “Türkiye’de Yasal ve Uygulama Açıklarından Sakatların İstihdamı ve Çalışma Sorunları”, **AİTIAD**, C. 10, 1978, s. 2-35.
- Azarkan, Ezeli : “İbni Haldun’un Devlet Görüşü”, **ESOSDER Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 4, 2003.
- Bahar Güven, Aynur Bahar ve Savaş Haluk : “Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetler, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, C. 4, S. 12, Elazığ, 2009, s. 85-98.
- Başaran, Nurettin : “Anadolu'nun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmalar: IV, Diyarbakır'da Kan Yakını Evlilikler”, **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 2(3-4), Özel Sayı, Diyarbakır, 1973, s. 589 – 596.
- Başaran, Sermet : “Yeni Yerel Yönetimlerde Verimli Çalışmanın Sağlanması İçin Uyulması Gereken Kurallar-2” **İller Ve Belediyeler Dergisi Türk Belediyeler Birliği Yayınları**, Ankara, 2006, s. 699-700.

- Bayartan, Mehmet : “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, S. 13, İstanbul, 2005, s. 93-107.
- Bedir, Eyüp : “21. Yüzyılda İstihdamın Artan Önemi ve Eğitim İstihdam ilişkisi, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi Özel Sayısı**, Cilt:4, S. 2, Ankara, 2002, s. 45-65.
- Bilir, Nazmi : “Yaşlanan Toplum, Sağlıklı ve Başarılı Yaşlanma”, **Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi /GEBAM**, Ankara, 2004, s. 1-10
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder : “Sosyal Politika Nedir?”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, C. 20, S:227, Ankara, 2005, s. 5-26 .
- Dedeoğlu, Saniye : “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, **Çalışma ve Toplum**, 2009/2, S. 21, s. 41-54.
- Demirel, Ömer, Adnan Gürbüz ve Muhiddin Tuş : “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, I, Ankara, **Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları**, 1992, s. 97-161.
- Denizoğlu, Emel : “Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet Sempozyumu”, Ankara, 1997, s. 10-13.
- Dilek, Şenel : “Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Bankacılık İşyerlerinden Örnekler”, **İktisat Dergisi**, 1998 Mart, s. 54-61.
- Dönümcü, Şadiye : “Yaşlı ve Sosyal Hizmetler”, **Türk Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi**, S. 52, Ankara, 2006, s. A42-A46, s. A44.
- Dursun, Davut : “Osmanlı Devleti’nde Din Devlet İlişkileri Üzerine Bazı Notlar”, **Osmanlı**, C. 6, Ankara, 1999. s. 67–74.
- Ecevit, Yıldız : “Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emeği”, **İktisat Dergisi**, 1997 Mart, s. 95-104.
- Ekonomi, Münir : “Kadın İşçilerin Gebelik ve Doğum Halinde Feshe Karşı Korunması”, **Çalışma ve Toplum**, 2009/3, S. 22, s. 11–34.

- Esin, Pars : “İş Bölümü, Yabancılaşma ve Sosyal Politika”, Ankara, **AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları** No: 502, 1982, s. 126-127.
- Erbil, Fatma : “Yoksulluk ve Özveri”, **Öz-Veri Dergisi**, C. 4, S.1, 2007, s. 939-963.
- Erdiken, Behram : “Anadolu Üniversitesi Engelliler Yüksekokulundan Mezun Olmuş İşitme Engelli Öğrencilerin İstihdamı, İş Durumu ve Ayrımcılık” **ÖZ-VERİ Dergisi**, Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelî Yayın, C. 2, S. 1, 2005, s. 1041-1063.
- Erdut, Tijen : “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”, **Çalışma ve Toplum**, İstanbul, 2005, S. 6, s. 35-41.
- Ergenç, Özer : “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, İstanbul, **Osmanlı Araştırmaları**, S. 4, 1984, s. 50-75.
- Ergün, Mehmet : “Ayrımcılık ve Özürlüler” **ÖZ-VERİ**, Ankara, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelî Yayın, Mayıs, C. 2, S. 1, 2005, s. 350- 384.
- Eröz, Mehmet : “Türk Ailesi”, **Aile Yazıları I**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 204-225.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri : “Türk Aile İctimaiyatı”, **Aile Yazıları I**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 3-6.
- Gökçe, Birsen : “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Aile Yazıları I**, Der. Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara, Başbakanlık Araştırma Kurumu, 1991, s. 192- 214.
- Güler, Burcu Kümbül : “İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, (Prof. Dr. Toker Dereliye Armağan Özel Sayısı), C. 55, S. 1, İstanbul, İÜ İktisat Fakültesi Yayını, 2006, s. 353-377.

- Güriz, Adnan : “Türk Medeni Kanununun Aileyi İlgilendiren Hükümlerinde Gerekli Görülen Değişiklikler, Türkiye’de Ailenin Değişimi Yasal Açıdan İncelemeler”, **Türk Sosyal Bilimler Derneği**, Ankara, 1984, s. 120- 146.
- İkizoğlu, Musa : “Özürlü, Özürlü Ailesi ve Toplum İlişkisi” **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, C. 5, S. 1, Mayıs, 2005, Ankara, s. 40- 51.
- İlbars, Zafer : “Aile-Akrabalık İlişkileri ve Değişmeler Üzerine Bir Araştırma”, *Antropoloji*, 1975, S. 7, s. 201-206.
- İlkkaracan, İpek, : “Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler”, İstanbul, **Tarih Vakfı Yayınları**, 1998, s. 285-302.
- Karaduman, Mehmet : “Türkiye’de Sakatların İstihdamı”, **İstihdam Dergisi**, 1988, s. 8-11.
- Kayapınar, Akif : “İbni Haldun’un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, **İSAM Araştırmaları Dergisi**, S. 15, 2006, s. 83-114.
- Kocacık, Faruk ve Veda Gökkaya : “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C: 6, S. 1, 2005, s. 195-219.
- Koçhisarlıoğlu, Cengiz : “Aile Hukukunda Eşlerin Eşitliği”, **AÜHFD**, C. XL, S. 1-4, Ankara, 1988, s. 251-279.
- Koray, Meryem : “Kadın, Siyaset, Kota”, **Her Yönüyle Türkiye’de Kadın Olgusu: Kadın Gerçeğine Yaklaşımlar** Der. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları, 1992, s. 199-244.
- Kuban, Doğan : “Mahalleler: Osmanlı Dönemi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, s. 242-247.
- Kut, Sema : “Sakatlıklar ve Sosyo-Ekonomik Önlemler” **Halk Sağlığı ve Sakatlıklar Sempozyumu**, Ankara, 1981, s. 160-179.
- Kutal, Metin : “Sosyal Hukuk ve Uygulaması”, **İktisat ve Maliye Dergisi**, C. 25, 1978, s. 2-9.

- Leymann, Heinz : “The Content and Development of Mobbing at Work,” **European Journal of Work and Organisational Psychology**, Vol.5(2), 1996, pp. 15-167.
- Memlük, Yalçın : “Yaşlılık ve Yerel Yönetimler, Yaşlanan Kadın Sempozyumu”, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2005.
- Tahsin Yılmaz
- Meşhur, Filiz : “Özürülerin Çalışma Yaşamına Katılma Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi”, **ÖZ-VERİ Dergisi**, Aralık 2004, C. 1, S. 2, T.C. Başbakanlık Özürüler İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelî Yayın, s. 176-192.
- Alkan
- Murat, Sedat : “Gençlerin İşsizliğine Genel Bir Bakış”, **Sosyal Siyaset Konferansları** İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 40. Kitap, 1995, s. 175-194.
- Murat, Sedat : “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin Geleceği”, **Türk İş Dergisi**, S. 391, Ankara, 2010, s. 40-44.
- ve Umut Omay
- Özçelik, İsmail : “Görme Özürülerin Psiko-Sosyal Gelişmelerinin Değerlendirilmesi”. **EBF, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 2. Ankara, 1982, s. 30-48.
- Öztan, Bilge : “Medeni Kanun’un Kabulünün 70’nci Yılında Aile Hukuku”, Ankara, **AÜHFD**, C. 44, S. 1-4, 1995. s. 79-125.
- Özürüler Şurası, : “Yerel Yönetimler ve Özürüler” 30 Mayıs – 2 Haziran ve 26-28 Eylül 2005, **Başbakanlık Özürüler İdaresi**, Ankara, Nurol Matbaacılık ve A.Ş., s. 19-25.
- Pirler, Bülent : “Genç İşsizliği Sorunu ve Çözmeye Yönelik Politikalar”, Ankara, **TİSK Akademi**, C. 2, Özel S. 1, 2007, s. 140- 148.
- Seçer, Barış : “Uluslar arası Boyutlarıyla Genç İşsizliği ve Gençlere Yönelik İstihdam Politikaları” Ankara, **TİSK Akademi**, C. 1, S. 2, 2006, s. 78-97.

- : “Kadınların Sendikalara Yönelik Tutumları İle Cinsiyet Ayrımcılığı Algularının Sendika Üyesi Olma İsteğine Etkisi”, **Çalışma ve Toplum**, 2009/4, S. 23, s. 27-60,
- Şaylı, Bekir Sıtkı ve Ahmet Arslanöz : “Anadolu’nun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmalar: VI, Akraba Evliliklerine İlişkin Yeni Bulgular,” **Ankara Üniversitesi Ankara Tıp Mecmuası**, 1983, 36: (3), s. 313–328.
- Şenel, Dilek : “Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Bankacılık İşyerlerinden Örnekler”, **İktisat Dergisi**, 1998 Mart, s. 54-61.
- Şener, Arzu : “Yaşlılık, Yaşam Doyumu ve Boş Zaman Faaliyetleri,” **Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-Dergisi**, s. 2-9.
- Taşçı, Faruk : “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri” **Çalışma ve Toplum Dergisi**, S. 24, 2010/1, s. 175-202.
- Taşçı, H. Mehmet ve Burak Darıcı : “Türkiye’de İşsizliğin Mikro Veri İle Farklı Tanımlar Altında Cinsiyet Ayrımcısına Göre Analizi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 8, S. 28, Bahar 2009, s. 139-159.
- Tetik, Semra : “Mobbing Kavramı: Birey ve Örgüt Açısından Önemi”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 12 (18), 2010, s. 81-89.
- Tortop, Nuri : “Yerel Yönetimler, Görev, Yetki Ve Kaynak Bölüşümü” Ankara, **İller ve Belediyeler Dergisi Türk Belediyeler Birliği Yayınları**, S. 684, 2003, s. 2- 16.
- Türkiye Körler Federasyonu Tanıtım Rehberi : “Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekanın Kullanımı”, Ankara, Türkiye Körler Federasyonu Yayını, No. 05, 2005, s. 83-84.
- Turan, Refik : “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, 1992, s. 82-91

- Tufan, İsmail : “Türkiye’de Engellilik ve Engelli Olmak” **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, Türkiye Körler Federasyonu Yayını, C. 4, S. 2, 2004, s. 82-83.
- Türkdoğan, Orhan : “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1993, s. 29-48.
- : “Türk Ailesinin Yapısı ve Tarihi Gelişimi”, İstanbul, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 96, 1995, s. 1-41,
- Tüzün, Emine : “Sağlık Değerlendirme Ölçütleri ve Yaşam Kalitesi”, **Sağlık ve Toplum**, S. 13/2, 2003, s. 3-8.
ve
Levent Eker
- Uşan, Fatih : “Kamu ve Özel Sektör Açısından Özürü İşçi İstihdamı (4857 sayılı İş Kanunu ve Buna Dayalı Düzenlemelerin Getirdiği Hükümlerin Eleştirel Açısından Değerlendirilmesi)”, **ÖZ-VERİ Dergisi**, Aralık 2004, C. 1, S. 2, T.C. Başbakanlık Özürü İdaresi Başkanlığı Hakemli-Sürelü Yayın, s. 218-255.
- Ülken, Hilmi Ziya : “Aile”, Aile Yazıları-I, Ankara, **T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu**, 1990, s. 27-32.
- Yasa, İbrahim : “Taygeldi Ailesi”, Aile Yazıları I, Ankara, **T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları**, 1992, s. 157-167.
- : “Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Sorunları”, **TODAİE**, Ankara, 1970, s. 105–109.
- Yel, Ali Murat : “Mahalle”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 27, 2007, s. 323-344.
ve
Mustafa Sabri
Küçüktaşçı
- Yılmaz, Tuncay, : “İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul, İÜ Yayınları, 48. Kitap, 2004, s. 166-180.
Fatma Fidan ve
Karataş Veli

TEZLER

- Atak, Eser : “Engelsiz Yapılı Çevre Düzenlemelerinin Mevzuat Kapsamında İncelenmesi,” (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Özürlüler İdaresi Başkanlığı), Ankara, 2001.
- Atilla, Sevim : “Toplumsal Değişmenin Aile ve Yaşlılar Üzerine Etkisi (İstanbul’daki Beş Huzurevinde İnceleme),” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sakarya, 2006.
- Yusuf Aydın, : “Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük Uygulaması Açısından Sakatların Çalışma Sorunlarının İncelenmesi ve Zonguldak Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 1991.
- Gümüş, Deniz : “Kent İçi Toplu Taşımacılık Hizmetlerinde Özürlüler İçin Ulaşılabilirliğin Sağlanması”, (Yayınlanmamış Özürlüler Uzmanlığı Tezi, Özürlüler İdaresi Başkanlığı), Ankara, 2001.
- Öksüz, Nazan : “Mesleki Eğitim Kurslarının Kadınların İstihdam Edilebilirliğine Katkısı ve İŞKUR’un Üstlenebileceği Roller”, (Yayınlanmamış İŞKUR Tezi), Ankara, 2007.
- Seyhun Ömer : “Avrupa Birliği’ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansıması,” (Yayınlanmamış Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2006.
- Yavuz, Hüseyin : “Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısını Etkileyen Faktörler: SDÜ Tıp Fakültesi Üzerine Bir Araştırma,” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Isparta, 2007.

Elektronik Kaynaklar

- Adalet Bakanlığı : “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu,”
(Çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/739.html>,
31.05.2011.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı : “Kentleşme”, (Çevrimiçi)
<http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap7.pdf>, 25.05.2011.
- Dönümcü, Şadiye : “Evde Yaşlı Bakımı”, (Çevrimiçi)
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yaslibakim2.htm>,
31.05.2011.
- Hayati, Şahin,
Şaziye Akyıl
ve
Hüseyin Kaldırım : “Özel Eğitim ve Kaynaştırma Eğitim Kurumları
Sunumu,” (Çevrimiçi)
<http://okulweb.meb.gov.tr/38/03/965286/sunu.html>,
25.05.2011.
- Human Rights Library : “Declaration on the Rights of Disabled Persons, G.A.
res”, 3447 (XXX), 30 U.N. GAOR Supp. (No. 34) at 88,
U.N. Doc. A/10034 (1975). (Çevrimiçi)
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/t3drdp.htm>,
25.05.2011.
- ILO : “Kadın Erkek Eşitliği ve Çalışma Hayatı”, (Çevrimiçi)
http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_kaer.htm, 23.05.2011.

- : “İş Kanunu”, (Çevrimiçi) <http://ilo-mirror.library.cornell.edu/public/turkish/region/eurpro/ankara/legislation/law4857.htm>, 25.05.2011.
- : “Kadınların Yer Altında Çalışmaları ile İlgili Sözleşme”, (Çevrimiçi) <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/soz045.htm>, 25.05.2011.
- : “Night Work for Woman”, (Çevrimiçi) <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C041>, 25.05.2011.
- : “Çocuk İstihdamında Yaş Sınırı, Madde: 138” (Çevrimiçi) http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_138.htm 25.05.2011.
- İŞKUR : “Genç Kız ve Kadınların Mesleki Eğitimi ve İstihdamı,” (Çevrimiçi) http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/genc_kiz_istihdam.htm, 25.05.2011.
- : “İstihdam ve Eğitim Projesi,” (Çevrimiçi) http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/ieprojesi.htm, 25.05.2011.
- : “Özelleştirme Sosyal Projesi”, (Çevrimiçi) http://statik.iskur.gov.tr/tr/proje_protokol/osdp_1.htm, 25.05.2011.

- : “Türkiye’de Kadınlar için İnsana Yakışır İş İmkanları Sağlanması Yoluyla Cinsiyet Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Projesi” (Çevrimiçi)
http://statik.iskur.gov.tr/tr/dis_iliskiler/proje%20web%20KADIN.pdf, 25.05.2011.
- Milli Eğitim Bakanlığı : “MEB’in Mesleki Eğitim Kursları”,(Çevrimiçi)
<http://okulweb.meb.gov.tr/38/10/171030/kurs.htm>, 25.05.2011.
- : “Temel Eğitime Destek Programı”, (Çevrimiçi)
http://projeler.meb.gov.tr/pkmtr/index.php?option=com_content&view=article&id=113%3Atemel-eitime-destek-program-tedp&catid=69%3Atamamlanan-projeler&Itemid=84&lang=tr, 25.05.2011.
- : “Rehberlik ve Araştırma Stratejik Planı”, (Çevrimiçi)
<http://okulweb.meb.gov.tr/32/01/155082/stratejikplan.pdf>, 29.05.2011.
- SHÇEK : “Yaşlılara Yönelik Hizmetler”, (Çevrimiçi)
<http://www.shcek.gov.tr/yasli-hizmet-merkezleri.aspx>, 31.05.2011.
- : “Özürü Bakım Hizmetleri”, (Çevrimiçi)
<http://www.shcek.gov.tr/ozurlu-bakim-hizmetleri-dairesi-baskanligi-birifing-raporu-31082009.aspx>, 29.05.2011.
- T.C. Anayasası : “Aile İle İlgili Madde”, (Çevrimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=42>, 25.05.2011.
- :” Sosyal Güvenlik Hakkı”, (Çevrimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=60>, 25.05.2011.

- : “Türk Medeni Kanunu, Kanun NO: 4721”, (Çevrimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>,
01.06.2011.
- T.C. Başbakanlık : “T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel
Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Tarihçesi”, (Çevrimiçi)
Müdürlüğü
<http://aile.gov.tr/index/index/konu/113/lang/TR>,
23.05.2011.
- : “IV. Aile Şurası Komisyon Raporları”, (Çevrimiçi)
<http://aile.gov.tr/files/aile4.pdf>, 25.05.2011.
- TODAİ : “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, (Çevrimiçi)
<http://www.todaie.gov.tr/ihadm/avrupa/aihs.pdf>,
01.06.2011.
- TOKİ : “Türkiye'nin Geleceğini İnşa Ediyoruz”, (Çevrimiçi)
http://www.toki.gov.tr/docs/yayinlar/TOKI'11_TRK.pdf
, 25.05.2011.
- Wright, Robert : “Styles of Polygamy”, (Çevrimiçi)
<http://www.slate.com/id/2013/>, 13.02.2011.